

S A R A W A K

PENYATA RASMI PERSIDANGAN DEWAN UNDANGAN NEGERI

Sarawak State Legislative Assembly Official Reports and Debates

MESYUARAT KEDUA BAGI PENGGAL KELIMA
Second Meeting of the Fifth Session

12 OKTOBER 2026 – 21 OKTOBER 2026

DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK KESEMBILAN BELAS
Nineteenth Sarawak State Legislative Assembly

KHAMIS

15 OKTOBER 2026

(4 Jamadilawal 1448H)

KUCHING

Peringatan untuk Ahli Dewan:

Pembetulan yang dicadangkan oleh Ahli Dewan hendaklah disampaikan secara bertulis kepada Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak tidak lewat daripada **14 hari selepas persidangan**.

KANDUNGAN

1.0	PEMASYHURAN DARIPADA TUAN SPEAKER.....	1
2.0	PERTANYAAN-PERTANYAAN BAGI JAWAPAN-JAWAPAN LISAN	
	(133) Kadar Pengangguran Siswazah dan Keperluan Industri di Sarawak....	1
	(134) Status Projek Naik Taraf ICQS Biawak.....	2
	(135) & (177) Status Pelaksanaan Perdagangan Kredit Karbon di Sarawak.....	4
	(136) Langkah Meningkatkan Pencahayaan dan Keselamatan Jalan Pesisir	6
	(137) Proposed Construction of a New Dental Clinic in Meradong.....	7
	(138) Keperluan Kakitangan AADK dan Cadangan Pusat Pemulihan Dadah di Sarawak.....	8
	(139) Status Pelaksanaan Projek Sungai Asap Digital Village (SADV).....	9
	(140) Development of Bawang Assan as a Major Food-Producing Area.....	10
	(141) Projek Naik Taraf Talian Pengagihan Elektrik MVCC di Kalaka.....	11
	(142) Proposed Upgrading and Expansion of BDA Public Library in Bintulu...	12
	(143) Tourism Infrastructure Development and Economic Impact Assessment.....	13
3.0	USUL DARIPADA MENTERI	
	Menteri Pengangkutan Sarawak; dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.75 Senadin (YB Dato Sri Lee Kim Shin).....	15
	<i>[Perbahasan oleh Ahli Dewan Biasa berkaitan Usul daripada Menteri]</i>	
	(1) YB Dato Fazzrudin bin Haji Abdul Rahman – (DUN N.6 Tupong).....	16
	(2) YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor – (DUN N.28 Lingga).....	18
	(3) YB Dr Haji Safiee bin Ahmad – (DUN N.43 Daro).....	19
	(4) YB Encik Allan Siden Gramong – (DUN N.50 Machan).....	20
	(5) YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai – (DUN N.64 Baleh).....	21
	(6) YB Dato Ir. Lo Khere Chiang – (DUN N.13 Batu Kitang).....	22
	(7) YB Encik See Chee How – (DUN N.11 Batu Lintang).....	22
	(8) YB Encik Rolland Duat anak Jubin – (DUN N.48 Meluan).....	23
	(9) YB Encik Yap Yau Sin – (DUN N.12 Kota Sentosa).....	24
	(10) YB Puan Violet Yong Wui Wui – (DUN N.10 Pending).....	25
4.0	SAMBUNGAN PERBAHASAN ATAS BACAAN KALI YANG KEDUA RANG UNDANG-UNDANG PERBEKALAN (2027), 2026 DAN USUL UNTUK MERUJUK RESOLUSI ANGGARAN PERBELANJAAN PEMBANGUNAN BAGI TAHUN 2027	
	<i>[Perbahasan oleh Ahli Dewan Biasa berkaitan Supply (2027) Bill, 2026]</i>	
	(1) YB Dato Dennis Ngau – (DUN N.77 Telang Usan).....	29
	(2) YB Puan Violet Yong Wui Wui – (DUN N.10 Pending).....	33
	(3) YB Encik Royston bin Valentine – (DUN N.57 Tellian).....	38
	(4) YB Dato Sri Wong Soon Koh – (DUN N.53 Bawang Assan).....	44
	(5) YB Encik Anyi anak Jana – (DUN N.49 Ngemah).....	48
	(6) YB Encik Johnny Pang Leong Ming – (DUN N.68 Tanjong Batu).....	53
	(7) YB Encik Lidam anak Assan – (DUN N.62 Katibas).....	58
	(8) YB Datuk Hamzah bin Haji Ibrahim – (DUN N.17 Stakan).....	64
	(9) YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai – (DUN N.64 Baleh).....	67
	(10) YB Encik John anak Ilus – (DUN N.23 Bukit Semuja).....	74
	(11) YB Encik Allan Siden Gramong – (DUN N.50 Machan).....	79
	(12) YB Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada – (DUN N.21 Tebedu).....	83
	(13) YB Encik Yap Yau Sin – (DUN N.12 Kota Sentosa).....	88
5.0	PENANGGUHAN MESYUARAT.....	91

SARAWAK
DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK KESEMBILAN BELAS

Penyata Rasmi

MESYUARAT KEDUA BAGI PENGAL KELIMA

Khamis, 15 Oktober 2026

Dewan bermesyuarat di Petra Jaya, Kuching pada pukul 9.17 pagi

HADIR

Bil.	Nama	Konstituensi
1.	Yang Berhormat Tan Sri Datuk Amar Haji Mohamad Asfia bin Awang Nasar P.S.M., D.A., P.N.B.S., D.S.A.P., D.I.M.P., P.B.K., P.C.E. (Emas) <i>Speaker Dewan Undangan Negeri Sarawak</i>	
2.	Yang Berhormat Datuk Haji Idris bin Haji Buang P.G.B.K., P.S.B.S., D.I.M.P., A.M.N., P.B.S., A.B.S., P.C.D., P.J.P.N., P.T.E. <i>Timbalan Speaker Dewan Undangan Negeri Sarawak</i>	<i>N.16 Muara Tuang</i>
3.	Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg D.P., P.M.N., S.P.D.K. (Sabah), D.A., P.N.B.S., J.B.S., P.C.E., P.S.N.B. (Brunei), Order of the Rising Sun, Gold and Silver Star (Japan) <i>Premier Sarawak</i> <i>Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru</i> <i>Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar</i> <i>Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar</i>	<i>N.26 Gedong</i>
4.	Yang Berhormat Datuk Amar Douglas Uggah Embas D.A., P.N.B.S., P.G.B.K., P.C.E. <i>Timbalan Premier Sarawak</i> <i>Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru Kedua</i> <i>Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan</i>	<i>N.37 Bukit Saban</i>
5.	Yang Berhormat Datuk Amar Dr Sim Kui Hian D.A., P.N.B.S., P.J.N., P.B.E. <i>Timbalan Premier Sarawak</i> <i>Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan</i>	<i>N.14 Batu Kawah</i>
6.	Yang Berhormat Dato Sri Hajah Fatimah Abdullah P.N.B.S., P.G.B.K., P.C.E. <i>Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti</i>	<i>N.56 Dalat</i>
7.	Yang Berhormat Dato Sri Dr Stephen Rundi anak Utom P.N.B.S., P.J.N., A.B.S., P.B.E., P.C.E. <i>Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah</i>	<i>N.69 Kemena</i>

8. Yang Berhormat Dato Sri Haji Abdul Karim Rahman Hamzah
P.N.B.S., P.G.B.K., P.B.S., P.B.E.
Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan
Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan N.15 Asajaya

9. Yang Berhormat Dato Sri Lee Kim Shin
P.N.B.S., P.J.N., K.M.N., P.B.S., P.P.B., B.B.S., P.B.E.
Menteri Pengangkutan N.75 Senadin

10. Yang Berhormat Dato Sri John Sikie anak Tayai
P.N.B.S., P.J.N., P.B.S., P.B.E.
Menteri di Jabatan Premier N.60 Kakus

11. Yang Berhormat Dato Sri Haji Julaihi bin Haji Narawi
P.N.B.S., P.G.B.K., P.B.S., K.M.N., P.P.D., P.B.E.
Menteri Utiliti dan Telekomunikasi N.27 Sebuyau

12. Yang Berhormat Dato Sri Roland Sagah Wee Inn
P.N.B.S., P.G.B.K., J.B.K., P.B.S., P.B.E.
Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat N.20 Tarat

13. Yang Berhormat Datuk Gerawat Gala
P.G.B.K., P.S.B.S., P.B.K.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Buruh, Imigresen dan Pemantauan Projek) N.78 Mulu

14. Yang Berhormat Datuk Dr Jerip anak Susil
P.G.B.K., A.M.N., P.B.E.
Timbalan Menteri Pengangkutan (Penerbangan dan Jalan Raya) N.19 Mambong

15. Yang Berhormat Datuk Liwan Lagang
P.J.N., P.P.N., K.M.N., J.B.S., P.B.E.
Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi (Telekomunikasi) N.65 Belaga

16. Yang Berhormat Datuk Hajah Rosey binti Haji Yunus
P.G.B.K., J.B.K., P.P.B., P.P.S., P.T.E., P.B.E.
Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Pembangunan Wanita dan Kanak-Kanak) N.71 Bekenu

17. Yang Berhormat Datuk Haji Len Talif Salleh
P.G.B.K., D.J.B.S., P.B.K., P.P.B.
Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar N.41 Kuala Rajang

18. Yang Berhormat Datuk Dr Haji Abdul Rahman bin Haji Junaidi
P.G.B.K., J.B.S., A.B.S., P.B.E.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Penyelaras Projek untuk Agensi Pembangunan Wilayah, Dewan Bandaraya Kuching Utara dan Hal Ehwal Islam) N.4 Pantai Damai

19. Yang Berhormat Datuk Hajah Sharifah Hasidah binti Sayeed Aman Ghazali
P.G.B.K., P.T.E., J.B.S.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang, MA63 dan Hubungan Negeri-Persekutuan) N.7 Samariang

20. Yang Berhormat Datuk Dr Malcolm Mussen anak Lamoh
P.G.B.K., P.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan N.34 Batang Ai

21. Yang Berhormat Datuk Dr Haji Abdul Rahman bin Haji Ismail
P.G.B.K., A.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi & Pembangunan Wilayah (Industri Makanan) N.79 Bukit Kota

22. Yang Berhormat Datuk Dr Haji Annuar bin Rapa'ee
P.G.B.K., J.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat (Pengajian Tinggi dan Inovasi) N.55 Nangka

23. Yang Berhormat Datuk Dr Penguang Manggil
P.G.B.K., D.J.B.S., K.M.N., P.P.C., P.P.B., P.P.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kerajaan Tempatan) N.76 Marudi

24. Yang Berhormat Datuk Snowdan Lawan
P.G.B.K., A.M.N., P.T.E., P.C.E.
Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Industri Kreatif dan Seni Persembahan) N.30 Balai Ringin

25. Yang Berhormat Datuk Abdullah bin Haji Saidol
P.G.B.K., K.M.N., J.B.K., P.T.E.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Hal Ehwal Korporat dan Unit Komunikasi Awam Sarawak) N.42 Semop

26. Yang Berhormat Datuk Sebastian Ting Chiew Yew
P.G.B.K., P.J.N., D.I.M.P., A.B.S.
Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan (Pelancongan) N.73 Piasau

27. Yang Berhormat Datuk Ir. Aidel bin Lariwoo
P.G.B.K., P.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Infrastruktur) N.24 Sadong Jaya

28. Yang Berhormat Datuk Dr Ripin bin Lamat
P.G.B.K., J.B.K., K.M.N., P.T.E.
Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Usahawan) N.72 Lambir

29. Yang Berhormat Datuk Dr Haji Hazland bin Abang Hipni
P.G.B.K., K.M.N., J.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar N.5 Demak Laut

30. Yang Berhormat Datuk Maclaine Ben @ Martin Ben
P.G.B.K., J.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi & Pembangunan Wilayah (Komoditi & Pembangunan Wilayah) N.22 Kedup

31. Yang Berhormat Datuk Dr Ricky @ Mohammad Razi bin Sitam
P.G.B.K., K.M.N., J.B.S., P.T.E.
Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-Kanak dan Kesejahteraan Komuniti (Kesejahteraan Komuniti) N.35 Saribas
32. Yang Berhormat Datuk Henry Harry anak Jinep
P.G.B.K., P.S.B.S., A.B.S.
Timbalan Menteri Pengangkutan (Sungai dan Laut) N.2 Tasik Biru
33. Yang Berhormat Datuk Dr Juanda bin Jaya
P.G.B.K., DATO' MURSHID DIRAJA, S.S.P.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Integriti dan Ombudsman) N.44 Jemoreng
34. Yang Berhormat Datuk Gerald Rentap Jabu
P.G.B.K., P.S.B.S., A.B.S., P.P.N., J.B.K.
Timbalan Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan (Pembangunan Belia dan Sukan) N.36 Layar
35. Yang Berhormat Datuk Majang anak Renggi
P.G.B.K., P.S.B.S., P.B.K., A.B.S.
Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Pembangunan Pelabuhan) N.70 Samalaju
36. Yang Berhormat Datuk Jefferson Jamit anak Unyat
P.G.B.K., B.B.S., P.B.S., K.M.N., J.B.S.
Timbalan Menteri di Jabatan Premier (Undang-undang dan Adat Bumiputera) N.63 Bukit Goram
37. Yang Berhormat Datuk Michael Tiang Ming Tee
P.G.B.K., P.B.S.
Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan (Kesihatan Awam dan Perumahan) N.54 Pelawan
38. Yang Berhormat Datuk Haji Ibrahim bin Haji Baki
P.G.B.K., A.B.S., J.B.S., P.S.B.S.
Timbalan Menteri Utiliti (Sarawak Energy Berhad dan PETROS) N.8 Satok
39. Yang Berhormat Dato Sri Tiong King Sing
P.J.N., P.N.B.S., D.P.M.K., D.P.M.K., S.S.S.A., D.S.S.A., J.P. N.52 Dudong
40. Yang Berhormat Dato' Sri Huang Tiong Sii
P.G.B.K., D.I.M.P., S.S.A.P. N.45 Repok
41. Yang Berhormat Dato Fazzrudin bin Haji Abdul Rahman
P.S.B.S., J.B.K., P.B.S. N.6 Tupong
42. Yang Berhormat Tan Sri William Mawan anak Ikom
P.S.M., P.N.B.S., P.G.B.K., A.M.N., P.B.S., P.P.D. (Emas) N.47 Pakan
43. Yang Berhormat Datuk Mong anak Dagang
P.G.B.K., J.M.N., P.B.S., P.P.D., P.B.K., P.B.E. N.31 Bukit Begunan
44. Yang Berhormat Dato Palu @ Paulus Palu Gumbang
P.S.B.S., A.M.N., P.B.S., J.B.K., P.T.E. N.80 Batu Danau
45. Yang Berhormat Dato Dennis Ngau
P.S.B.S., J.B.S., P.B.S., P.T.E., B.B.S. N.77 Telang Usan

46.	Yang Berhormat Dato Haji Razaili bin Haji Gapor
P.S.B.S., P.T.E., P.B.S.	<i>N.29 Beting Maro</i>
47.	Yang Berhormat Puan Violet Yong Wui Wui	<i>N.10 Pending</i>
48.	Yang Berhormat Encik See Chee How	<i>N.11 Batu Lintang</i>
49.	Yang Berhormat Datuk Ding Kuong Hiing
P.J.N., A.B.S.	<i>N.46 Meradong</i>
50.	Yang Berhormat Dato Ir. Lo Khere Chiang
P.S.B.S., B.B.S., J.B.K.	<i>N.13 Batu Kitang</i>
51.	Yang Berhormat Dato Mohd Chee bin Kadir
P.S.B.S., A.B.S., P.B.S., P.J.P.N., J.B.S.	<i>N.40 Kabong</i>
52.	Yang Berhormat Dato Miro anak Simuh
P.S.B.S., P.B.S.	<i>N.18 Serembu</i>
53.	Yang Berhormat Dato Sri Wong Soon Koh
P.N.B.S., P.G.B.K., A.B.S., P.C.E.	<i>N.53 Bawang Assan</i>
54.	Yang Berhormat Dato Rolland Duat anak Jubin
P.S.B.S.	<i>N.48 Meluan</i>
55.	Yang Berhormat Dato Friday anak Belik
P.S.B.S., A.B.K., P.P.S., P.P.B., P.B.K., P.P.C.	<i>N.39 Krian</i>
56.	Yang Berhormat Encik Wilson Nyabong anak Ijang
A.M.N., K.M.N., J.B.S.	<i>N.61 Pelagus</i>
57.	Yang Berhormat Encik John anak Ilus
P.B.S., A.P.S.	<i>N.23 Bukit Semuja</i>
58.	Yang Berhormat Encik Awla bin Dris
P.B.S., A.B.S.	<i>N.25 Simunjan</i>
59.	Yang Berhormat Ir. Christopher Gira @ Gira anak Sambang
P.B.K.	<i>N.59 Tamin</i>
60.	Yang Berhormat Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi
B.B.S., A.B.S., K.M.N., J.B.K.	<i>N.58 Balingian</i>
61.	Yang Berhormat Dr Haji Safiee bin Haji Ahmad
J.B.K., P.P.B.	<i>N.43 Daro</i>
62.	Yang Berhormat Encik Kennedy Chukpai Ugon
J.B.S., P.P.N., A.B.S.	<i>N.66 Murum</i>
63.	Yang Berhormat Encik Allan Siden Gramong
P.B.S., A.B.S.	<i>N.50 Machan</i>
64.	Yang Berhormat Datuk Hamzah bin Haji Brahim
A.M.N., P.M.W.	<i>N.17 Stakan</i>
65.	Yang Berhormat Encik Adam Yii Siew Sang
A.B.S.	<i>N.74 Pujut</i>

66.	Yang Berhormat Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor P.B.S.	N.28 Lingga
67.	Yang Berhormat Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada J.B.K., A.B.S., P.B.S., K.M.N.	N.21 Tebedu
68.	Yang Berhormat Encik Billy anak Sujang P.B.S., P.P.B.	N.1 Opar
69.	Yang Berhormat Encik Yap Yau Sin P.B.S., K.M.N.	N.12 Kota Sentosa
70.	Yang Berhormat Tuan Haji Mohamad bin Duri J.B.K., P.B.K., A.B.S.	N.38 Kalaka
71.	Yang Berhormat Encik Johnichal Rayong anak Ngipa J.B.S., P.T.E.	N.33 Engkilili
72.	Yang Berhormat Encik Baru Bian	N.81 Ba'Kelalan
73.	Yang Berhormat Encik Anyi anak Jana P.B.S., P.B.K.	N.49 Ngemah
74.	Yang Berhormat Encik Chieng Jin Ek P.B.S.	N.51 Bukit Assek
75.	Yang Berhormat Encik Royston bin Valentine J.B.K., A.B.S.	N.57 Tellian
76.	Yang Berhormat Encik Lidam anak Assan P.B.S.	N.62 Katibas
77.	Yang Berhormat Encik Nicholas Kudi anak Jantai P.B.S.	N.64 Baleh
78.	Yang Berhormat Encik Johnny Pang Leong Ming P.B.S.	N.68 Tanjong Batu
79.	Yang Berhormat Encik Iskandar bin Turkee P.B.S.	N.67 Jepak

TIDAK HADIR

(Kebenaran di bawah Peraturan Mesyuarat 81)

Bil.	Nama	Konstituensi
1.	Yang Berhormat Datuk Amar Haji Awang Tengah bin Ali Hasan D.A., P.N.B.S., P.G.B.K., A.M.N. <i>Timbalan Premier Sarawak</i> <i>Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar Kedua</i> <i>Menteri Perdagangan Antarabangsa, Industri dan Pelaburan</i>	N.82 Bukit Sari
2.	Yang Berhormat Datuk Francis Harden anak Hollis P.G.B.K., P.B.S., A.B.S., P.B.E. <i>Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat</i> <i>(Pembangunan Bakat)</i>	N.32 Simanggang

3. Yang Berhormat Encik Azizul Annuar bin Pehin Sri Haji Adenan J.B.K., P.B.S. *N.3 Tanjong Datu*
4. Yang Berhormat Encik Chong Chieng Jen *N.9 Padungan*
(Digantung daripada Persidangan mulai 15 Oktober 2026 sehingga 21 Oktober 2026 di bawah Peraturan Mesyuarat 40)

TURUT HADIR

1. Encik Nur Azhar bin Bujang
Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak
2. Encik Abang Mohammad Adib bin Abang Sallehadin
Pemangku Timbalan Setiausaha Dewan Undangan Negeri Sarawak
3. Inspektor Nelson anak Ensit
Bentara Mesyuarat
4. Inspektor Eldino Erick Joss
Bentara Mesyuarat
5. Penolong Superintenden Hadyan bin Abd Rahman
Bentara Mesyuarat
6. Penolong Superintenden Lydwilkyn Andar anak Umbau
Bentara Mesyuarat
7. Inspektor Rickey Tey Wee Liong
Bentara Mesyuarat
8. Inspektor Bryan Hansen anak Wennedy
Bentara Mesyuarat

PETUGAS PERSIDANGAN

PEGAWAI UNDANG-UNDANG DAN PEMBACA PRUF

1. Puan Adilla Nabilah binti Unus *Jabatan Peguam Besar Negeri Sarawak*
2. Encik Mohammad Mazidul bin Mis *Jabatan Peguam Besar Negeri Sarawak*

PEMBACA PRUF

1. Puan Saidatul Faiqah binti Samasu *Dewan Bahasa dan Pustaka Negeri Sarawak*
2. Puan Askhairunisa binti Alwi *Dewan Bahasa dan Pustaka Negeri Sarawak*

JURUTRENGKAS

(Dikendalikan oleh Persatuan Setiausaha Profesional dan Pentadbir Sarawak (SSS))

1. Puan Dzuridah binti Haji Sariee *Pejabat Timbalan Setiausaha Kerajaan Sarawak (Perancangan Ekonomi dan Pembangunan)*
2. Puan Nurul Izza binti Jem *Jabatan Peguam Besar Negeri Sarawak*
3. Puan Sharlina binti Mushar *Pejabat Setiausaha Kewangan Negeri Sarawak*
4. Puan Malin Arit *Pejabat Setiausaha Kewangan Negeri Sarawak*
5. Puan Nur Afizah binti Raduan *Pejabat Setiausaha Kewangan Negeri Sarawak*
6. Puan Nur Izzatul Fatimah Abdullah *Kementerian Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan Sarawak*
7. Puan Siti Noraishah Amalina binti Kaderi *Kementerian Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan Sarawak*
8. Puan Nor Shila binti Shamsuddin *Kementerian Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan Sarawak*

9.	Puan Noor Afifah binti Bahaudin	<i>Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak</i>
10.	Encik Camillus Andreason anak Nicholas Mijer	<i>Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak</i>
11.	Puan Hazreenna binti Hussien Ali	<i>Jabatan Kehakiman Syariah Sarawak</i>
12.	Puan Nurzatul Atikah binti Sahak	<i>Jabatan Kebajikan Masyarakat Sarawak</i>
13.	Encik Mohd Alfadjer bin Haji Tuah	<i>Pentadbiran Bahagian Kuching</i>
14.	Puan Siti Aisyah Abdullah @ Rosemary Langub	<i>Perbadanan Kemajuan Perusahaan Kayu Sarawak</i>
15.	Puan Zuriawati binti Haji Mohd Laili	<i>Pustaka Negeri Sarawak</i>
16.	Puan Margaret anak Francis Bohui	<i>Lembaga Penyatuan dan Pemulihan Tanah Sarawak</i>
17.	Puan Sabtuyah binti Haji Adeng	<i>Perbadanan Pembangunan Perumahan Sarawak</i>
18.	Puan Ratna Airnawati binti Haji Md. Junaidi	<i>Perbadanan Pembangunan Perumahan Sarawak</i>
19.	Puan Mariana binti Brahim	<i>Perbadanan Pembangunan Perumahan Sarawak</i>
20.	Puan Valerie Jane anak Aitman	<i>Perbendaharaan Malaysia Sarawak</i>
21.	Puan Bernadette Willon	<i>Mahkamah Negeri Sarawak</i>
22.	Puan Sylvia anak Chichik	<i>Jabatan Kastam Diraja Malaysia Sarawak</i>
23.	Puan Murni binti Norazhar Shah Jetpak	<i>Jabatan Kastam Diraja Malaysia Sarawak</i>
24.	Puan Emely anak Edmund Beatie	<i>Suruhanjaya Pencegahan Rasuah Malaysia Cawangan Sarawak</i>
25.	Puan Beatrice Dinus	<i>Hospital Umum Sarawak</i>
26.	Puan Noorina binti Hamdan	<i>Universiti Malaysia Sarawak</i>
27.	Puan Khalida binti Mohd Mahali	<i>Majlis Islam Sarawak</i>
28.	Puan Nurul Hafizha binti Osman	<i>Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sarawak</i>
29.	Puan Nursurfina binti Blassan	<i>Perbadanan Pembangunan Ekonomi Sarawak</i>

JURURAKAM PERSIDANGAN

1.	Puan Nordiana binti Rabaee	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
2.	Puan Siti Nazilafatullaini binti Sukri	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
3.	Encik Shahrudin bin Abdul Ra'afup	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
4.	Encik Wan Mohamad Zaki bin Wan Alias	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>
5.	Encik Fareez Azizi bin Zakeria	<i>Jabatan Penyiaran Sarawak</i>

JURUCETAK

1.	Encik Mohd Nor Majidi bin Marekan	<i>Percetakan Nasional Malaysia Berhad</i>
2.	Encik Byreen anak Rona	<i>Percetakan Nasional Malaysia Berhad</i>

JURUTEKNIK IT

1.	Encik Abang Hasmadi bin Abang Wahab	<i>SAINS</i>
2.	Puan Zuraidah binti Zaidi	<i>SAINS</i>
3.	Puan Kartini binti Asman	<i>SAINS</i>
4.	Puan Natasya binti Abdullah	<i>SAINS</i>
5.	Encik Zainuddin Othman	<i>SAINS</i>
6.	Encik Salihin bin Abu Seman	<i>SAINS</i>
7.	Encik Ahmad Akmal Afiq	<i>SAINS</i>

MESSENGER

1.	Encik Mohamed Nazeerudin bin Gulam Mohamed	<i>Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak</i>
----	--	---

2.	Encik Andy anak John	<i>Kementerian Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak</i>
3.	Encik Lawrence Encharang	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
4.	Encik Helmy bin Abdul Rahman	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
5.	Encik Shah Riwandu Sia bin Ridzuan	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
6.	Encik Erdy Nurwiranata bin Eden	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
7.	Encik Altken Cedric anak Lawrence	<i>Jabatan Pertanian Sarawak</i>
8.	Encik Mohamad Zahari bin Hamden	<i>Pejabat Agama Islam Bahagian Kuching</i>
9.	Encik Addison anak Fredrick	<i>Jabatan Tanah dan Survei Sarawak</i>
10.	Encik Fadillah bin Lokman	<i>Jabatan Tanah dan Survei Bahagian Kuching</i>

SEKRETARIAT PERSIDANGAN DEWAN UNDANGAN NEGERI SARAWAK

1. Tuan Haji Abang Zaabar bin Abang Ballia
2. Encik Nurkhairudin bin Osen
3. Puan Noria binti Suut
4. Puan Nur Azira binti Abdul Kadir
5. Puan Rabiah binti Abdul Kadir
6. Puan Aisha Parveen binti Badron
7. Puan Genang anak Timbung
8. Puan Siti Norhiza binti Mohammad Yusri
9. Puan Hanisah Abdullah
10. Puan Hasfarini binti Hassim
11. Puan Nurhaffizah Abdullah
12. Puan Natasha Nadia binti Mohd. Saidi
13. Puan Angela Lisa anak Mathew Linol
14. Encik Felix Aaron anak Michael
15. Puan Calista Abbie anak Sapa@Patrick Sapa
16. Puan Sharina binti Sopian
17. Encik Awang Mohammad Asyurul Jaya bin Awang Putra
18. Sarjan Terence anak Jayan
19. Puan Norziana binti Haji Ahmad
20. Puan Nur Eliana Abdullah
21. Puan Nazmah binti Darham
22. Puan Tracy Lyana anak Bana
23. Encik Muhammad Elliyas bin Matali
24. Encik Mohd Zulkhairi bin Mohammad Hejemi
25. Puan Dayang Nazira binti Abang Martaza
26. Puan Jasmine Sinja anak Robinson
27. Puan Dayang Noorazilla binti Jasni
28. Puan Parcelia Renyelina anak Pamg
29. Puan Nur Zafirah binti Affendy Michael
30. Puan Deidre anak Wilson
31. Puan Siti Nur Marsitah binti Abdullah
32. Puan Nur Amira Lystiani binti Poniman
33. Encik Razali bin Awi
34. Puan Nora binti Atem
35. Encik Zahari bin Bolhi
36. Encik Lukas Jammany anak Kated
37. Encik Ruzaimy bin Muhammad
38. Encik Hazrin Syah bin Hamzah
39. Encik Salman bin Jaya
40. Encik Alwie bin Haji Ali
41. Encik Romzi bin Bujang
42. Encik Musa bin Julai
43. Puan Suraya binti Hamden
44. Puan Noraisah binti Ahmad

45. Puan Siti Zalilah binti Samsawi
46. Encik Iz Mohd. Haiqal Hakeem bin Mahamud
47. Puan Artirah binti Amran

PELAJAR PRAKTIKAL

1. Encik Charles Spencer anak Tonny
2. Encik Gabriel Louis anak Ragai
3. Puan Katelina Usun Kawas
4. Puan Afeefasara Nadya binti Aman

(Mesyuarat dimulakan pada jam 9:17 pagi)

[Tuan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]

DOA

PEMASYHURAN DARIPADA TUAN SPEAKER

Tuan Speaker: Bismilahirrahmanirrahim. Assalamualaikum W.B.T., selamat pagi dan salam sejahtera.

PERTANYAAN-PERTANYAAN BAGI JAWAPAN-JAWAPAN LISAN

Tuan Speaker: Yang Berhormat Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor, Lingga.

YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor: Terima kasih, Tuan Speaker. Soalan saya nombor 133.

Kadar Pengangguran Siswazah dan Keperluan Industri di Sarawak

(133) YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor bertanya kepada Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat Sarawak: Apakah kadar pengangguran dalam kalangan siswazah di Sarawak, dan apakah langkah Kerajaan Negeri untuk memadankan kelayakan graduan dengan keperluan industri, khususnya dalam sektor tenaga hijau dan digital?

Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat Sarawak (Pengajian Tinggi dan Inovasi); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.55 (YB Datuk Dr Haji Annuar bin Rapae): Terima kasih kepada Tuan Speaker dan juga terima kasih kepada Yang Berhormat untuk Lingga.

Tuan Speaker, persoalan yang dibawa oleh Yang Berhormat untuk Lingga adalah mengenai kadar pengangguran graduan di negeri Sarawak. Saya akan berkongsi di dalam Dewan yang mulia ini trend kadar pengangguran ini untuk jangka masa lima tahun.

Pada tahun 2021, tahun 2020 maksud saya, kadarnya ialah 4.4%. Tetapi apabila kita mengalami pandemik pada tahun 2021, kadarnya masih tetap 4.4%. Tetapi selepas itu, Tuan Speaker, ia menurun kepada 4% dan seterusnya kepada 3.5%, dan pada tahun 2024, kadarnya adalah 3.2% pengangguran graduan di negeri Sarawak. Kalau kita memerhatikan *trend* ini, ada penurunan sebanyak 27.3% dalam masa lima tahun tersebut. Tetapi harus kita ingatkan, walaupun penurunan ini tidak nampak besar, tetapi Tuan Speaker, kadar peningkatan graduan juga meningkat pada masa tersebut, iaitu kepada 20.7%.

Walaupun penurunannya tidak banyak, sebanyak 27.3%, tetapi peningkatan dari segi jumlah graduan yang dihasilkan oleh universiti juga meningkat. Ini bermaksud kita sebenarnya berjaya menurunkan pengangguran dalam kalangan graduan ini. Di antara langkah-langkah kerajaan yang diambil ialah mewujudkan apa yang dinamakan *Graduate Enhancement Training Sarawak-Work Readiness Programme* (GETS-WRP) dan juga *Talent Path*. GETS atau GETS-WRP ini pada tahun hadapan mendapat peruntukan yang begitu besar, sebanyak RM22 juta yang akan memberi manfaat kepada 1,000 graduan kita dan tumpuannya ialah sektor-sektor yang penting seperti tenaga yang boleh baharu, tenaga hidrogen, juga tenaga hijau. Jadi, jelas menunjukkan proses yang dilalui ini akan dapat kita tangani pada masa yang akan datang. Sekian, terima kasih Tuan Speaker.

YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor: (Soalan Tambahan) Terima kasih kepada Yang Berhormat Timbalan Menteri atas jawapan yang cukup bernas. Saya ada dua soalan tambahan, iaitu:

- (a) Apakah kadar kebolehpasaran bagi setiap universiti kepunyaan Sarawak?

(b) Apakah faktor-faktor yang mendorong ke arah pengangguran dalam kalangan siswazah?

Terima kasih.

Timbalan Menteri Pendidikan, Inovasi dan Pembangunan Bakat Sarawak (Pengajian Tinggi dan Inovasi); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.55 (YB Datuk Dr Haji Annuar bin Rapae): Terima kasih, Yang Berhormat. Soalan mengenai kadar kebolehpasaran ataupun *employability rate* dalam kalangan empat universiti yang dipunyai oleh Kerajaan Sarawak, iaitu Swinburne, kadarnya tinggi; 98.9% *employability rate* dan UTS - 92.1%. Sementara itu, Curtin Malaysia di Miri 85.4% dan iCATS adalah 83.4%. Jadi, kadar ini amat besar dan Insya-Allah, ia dapat mengurangkan pengangguran graduan.

Untuk menjawab soalan yang seterusnya, iaitu apakah sebab-sebab graduan ini menganggur. Pertama ialah *mismatched graduates' expectations with the job opportunities*. Itu nombor satu. Yang kedua ialah *mismatched academic qualification dengan industry needs* dan yang ketiga ialah *inadequate growth of high skills job opportunities*. Yang keempat ialah *inadequate working* ataupun *practical working experience and industrial exposure*. Yang kelima ialah *lack of practical application of the knowledge and skills* dan seterusnya, penting *ni*, iaitu *lack of communications skills* dan juga dari segi bertutur dengan pelanggan dan sebagainya.

Tetapi, Tuan Speaker, antara faktor yang paling penting yang kita faham setakat ini ialah kebanyakan graduan kita telah ditawarkan kursus-kursus *which is not marketable*. Apabila mereka memohon di UPU, mereka diberi tawaran yang *the choice is about* nombor lapan ataupun nombor tujuh, pilihan yang ketujuh ataupun kelapan. Which is not marketable. Disebabkan itulah kadar pengangguran dalam kalangan graduan berlaku.

Walau bagaimanapun, apa yang dilakukan oleh Kerajaan Sarawak, iaitu *Free Tertiary Education Scheme* ini, salah satu matlamatnya untuk memastikan *workforce* yang diperlukan, yang diberi perhatian serius. Sebab itu kita hanya menawarkan 64 kursus. Kita tidak menawarkan semua kursus sebab kita khuatir jika kita menawarkan semua kursus, berlakunya lambakan graduan ini pada masa akan datang. Sekian, terima kasih, Tuan Speaker.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Billy anak Sujang, Opar.

YB Encik Billy anak Sujang: Terima kasih, Tuan Speaker.

*Anak dara menganyam ketupat,
Ketupat dimasak berisi inti;
Soalan saya nombor 134,
Mohon penjelasan dari Datuk Menteri.*

Status Projek Naik Taraf ICQS Biawak

(134) YB Encik Billy anak Sujang bertanya kepada Premier Sarawak: Saya menyambut baik pengumuman YAB Premier untuk menaik taraf Imigresen, Kastam, Kuarantin dan Sekuriti (ICQS) Biawak semasa penangguhan Regatta Batang Kayan. Bilakah agaknya projek ini akan bermula?

Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan Sarawak; Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan Sarawak; dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.15 Asajaya (YB Dato Sri Haji Abdul Karim Rahman Hamzah): Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Opar. Tuan Speaker, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Opar, Kerajaan Sarawak sedang melaksanakan kajian kemungkinan *Sarawak Border Area Development Plan*.

Kajian ini dijangka ataupun dirancang sebagai respons terhadap kepentingan strategik yang semakin meningkat di kawasan-kawasan sempadan Sarawak. Ini termasuk keputusan Indonesia ataupun jiran kita di sebelah sempadan untuk memindahkan ibu negara mereka daripada Jakarta

ke Nusantara di Kalimantan Timur selain memperkukuh kedudukan Sarawak sebagai pintu masuk logistik, rakan ekonomi dan juga penghubung strategik di Borneo serta rantau ASEAN yang lebih luas.

Pelan induk ini bertujuan untuk mentransformasikan kawasan sempadan Sarawak daripada kawasan pinggiran kepada pintu masuk strategik bagi perdagangan, pelaburan, pelancongan dan juga perhubungan dalam pada masa yang sama meningkatkan tahap keselamatan. Kajian ini dijangka akan siap pada penghujung tahun ini. Selepas selesai dan juga hasil makluman daripada kajian tersebut akan diteliti secara menyeluruh bagi mengenal pasti projek-projek yang bersesuaian untuk dilaksanakan secara berperingkat di kawasan-kawasan ini berdasarkan keutamaan dan juga keperluan serta kesediaan pelaksanaan projek tertakluk kepada peruntukan dan juga kelulusan yang berkaitan.

Untuk makluman Ahli Yang Berhormat, cadangan menaik taraf Kompleks Imigresen, Kastam, Kuarantin dan Sekuriti (ICQS) Biawak turut diberi perhatian dan turut dimasukkan dalam skop kajian berkenaan. Selain aspek naik taraf kemudahan dan juga infrastruktur ICQS, kajian tersebut juga mengambil kira cadangan serta inisiatif yang berkaitan dengan pembangunan dan juga peningkatan taraf sosioekonomi di kawasan Biawak. Terima kasih.

YB Encik Billy anak Sujang: *(Soalan tambahan)* Terima kasih, Yang Berhormat Dato Sri Menteri. Tuan Speaker, saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Apakah projek pembangunan sempadan Sarawak di ICQS Biawak yang telah diluluskan?
- (b) Siapakah agensi pelaksana dan berapakah kos keseluruhan projek sempadan Sarawak, pembinaan monumen di kawasan strategik sempadan negara?

Terima kasih.

Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan Sarawak; Menteri Belia, Sukan dan Pembangunan Usahawan Sarawak; dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.14 Asajaya (YB Dato Sri Haji Abdul Karim Rahman Hamzah): Kepada Ahli Yang Berhormat bagi Opar, Projek Pembangunan Sempadan Sarawak di ICQS Biawak yang telah diluluskan adalah Projek Sempadan Sarawak-Pembinaan Monumen dalam Kawasan Strategik Sempadan Negara. Projek ini di peringkat fasa akhir reka bentuknya dan dijangka Surat Setuju Terima (SST) untuk kerja awalan akan dikeluarkan pada suku keempat Tahun 2026 iaitu untuk tahun ini suku keempat.

Berkenaan dengan siapakah agensi pelaksana, agensi pelaksana adalah Jabatan Kerja Raya Sarawak dan kos keseluruhan projek sempadan Sarawak ini iaitu Pembinaan Monumen di Kawasan-kawasan Strategik Sempadan Negara adalah sebanyak RM3 juta yang meliputi pos-pos kawalan antara lain; Pos Kawalan di Telok Melano, Pos Kawalan Sempadan di Ba'kelalan, Pos Kawalan Sempadan di Tebedu dan Pos Kawalan Sempadan di Biawak, Lundu dan Pos Kawalan Sempadan di Lubok Antu. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada, Tebedu.

YB Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada: Terima kasih, Tuan Speaker. Saya nak beri satu pantun/ah untuk Menteri sebelum menjawab soalan saya.

*Selamat pagi di awal hari,
Burung berkicau di pohon delima,
Mohon penjelasan dari Menteri,
Soalan saya nombor satu tiga lima.*

Status Pelaksanaan Perdagangan Kredit Karbon di Sarawak

(135) YB Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada bertanya kepada Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar Sarawak: Pada Mei 19, 2022 Dewan ini telah meluluskan satu Rang Undang-undang berkaitan dengan kegiatan karbon. Apakah status pelaksanaan perdagangan “*Carbon Credit*” dan berapakah entiti yang terlibat dalam dagangan “*Carbon Credit*” yang telah diluluskan oleh pihak Kerajaan Sarawak?

(177) YB Dr Haji Safiee bin Haji Ahmad bertanya kepada Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar Sarawak: Apakah status pelaksanaan Projek Karbon Biru di Paloh dan Serdeng dan adakah kawasan Daro turut dipertimbangkan untuk pelaksanaan projek seumpamanya?

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar Sarawak; dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.41 Kuala Rajang (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih, Tuan Speaker dan terima kasih Yang Berhormat bagi Tebedu. Izinkan saya membalas pantun dari Yang Berhormat...(Laughter)...

*Awal pagi turun ke sawah,
Sambil memakan buah terap,
Yang Berhormat Tebedu memang bertuah,
Duak hari berturut-turut soalan dijawab. ...(Laughter)...*

Tuan Speaker, izinkan saya juga menjawab soalan daripada Yang Berhormat bagi Daro yang bernombor 43 kerana melibatkan *subject matter* yang sama *Carbon Credit*. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Tebedu, di bawah *Forests (Forest Carbon Activity) Rules 2022*, pelaksanaan aktiviti perdagangan kredit karbon hanya boleh dilakukan setelah memperolehi lesen Karbon Hutan (*Carbon Licence*).

Setakat ini, sebanyak 11 entiti telah diberi permit oleh Jabatan Hutan untuk membolehkan mereka menjalankan kajian *stock carbon* di kawasan masing-masing. Daripada jumlah tersebut, tiga entiti telah diberikan lesen karbon yang melibatkan kawasan seluas 56,806 hektar. Dan daripada tiga lesen berkenaan, satu lesen sedang melalui proses validasi oleh Badan Validasi dan Verifikasi (*Validation/Verification Bodies*) yang diiktirafkan di bawah piawaian karbon antarabangsa. Manakala dua lesen lagi baru sahaja diluluskan kepada pelesen. Sementara itu, lapan entiti yang telah diberikan Permit Kajian Karbon (*Carbon Study Permit*) yang melibatkan kawasan seluas 179,327 hektar. Permit ini membolehkan pemegang permit menjalankan kajian dan menyediakan *Sarawak Project Design Document (SPDD)* sebagai salah satu keperluan bagi kelulusan Lesen Karbon Hutan.

Untuk menjawab soalan dari Yang Berhormat dari Daro, satu permit kajian karbon telahpun dikeluarkan bagi pelaksanaan Projek Karbon Biru tapi tidak termasuk kawasan Paloh dan Serdeng dan tiada permohonan diterima setakat ini bagi kawasan Daro. Terima kasih.

YB Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada: (Soalan Tambahan) Terima kasih Tuan Speaker dan juga terima kasih kepada Menteri atas jawapan yang begitu padat sekali. Di sini saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Bilakah Kredit Karbon Hutan bagi projek tersebut dapat dijana setelah Lesen Karbon Hutan ataupun *Carbon Licence* dikeluarkan?
- (b) Bagaimanakah masyarakat setempat khususnya komuniti yang tinggal berhampiran kawasan projek karbon hutan akan mendapat manfaat daripada pelaksanaan projek-projek ini?

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar Sarawak; dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.41 Kuala Rajang (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih

Tuan Speaker dan terima kasih sekali lagi kepada Yang Berhormat bagi Tebedu. Untuk menjawab soalan pertama, terdapat dua peringkat yang telah ditetapkan oleh standard karbon antarabangsa sebelum kredit karbon hutan dapat dijanakan.

Peringkat yang pertama adalah proses validasi projek karbon hutan oleh pihak *Validation/Verification Bodies* yang diperakui oleh standard karbon antarabangsa. Setelah melepasi peringkat tersebut, barulah proses *verification* akan dilakukan oleh pihak VVBs tersebut. Selepas melepasi peringkat verifikasi, projek karbon hutan tersebut akan menerima pensijilan yang membolehkan kredit karbon hutan dijana secara rasmi. Kredit ini kemudiannya boleh didaftarkan di dalam sistem pasaran karbon dan didagangkan kepada pembeli di peringkat domestik ataupun di peringkat antarabangsa. Pada peringkat ini, projek akan mula menjanakan nilai ekonomi sebenarnya.

Untuk menjawab soalan kedua, komuniti setempat berpeluang memperolehi manfaat secara langsung daripada pelaksanaan inisiatif karbon hutan, khususnya melalui penyediaan peluang pekerjaan dan program pembangunan kapasiti yang dilaksanakan oleh pemaju projek karbon hutan.

Antara peluang ekonomi yang boleh diwujudkan termasuklah perkhidmatan penyewaan bot dan penyediaan tenaga kerja yang menyokong pelaksanaan aktiviti karbon. Selain itu, manfaat juga diperolehi oleh komuniti melalui program pembangunan kapasiti yang merangkumi latihan teknikal seperti penanaman semula hutan, pengurusan nurseri anak pokok, inventori hutan, penilaian biomass serta pengurusan sumber semula jadi secara lestari.

Pelaksanaan program ini dijangka dapat meningkatkan kemahiran, pengetahuan dan pengalaman praktikal komuniti setempat dalam pengurusan projek karbon hutan. Secara tidak langsung, inisiatif ini dapat memperkukuhkan penglibatan komuniti dalam usaha pemuliharaan hutan dan alam sekitar, di samping membuka ruang kepada peningkatan pendapatan serta peluang ekonomi yang lebih mampan. Terima kasih.

YB Dr Haji Safiee bin Ahmad: (*Soalan Tambahan*) Terima kasih, Tuan Speaker, kerana telah memberi kebenaran untuk soalan saya bernombor 177 dijawab sekali oleh Yang Berhormat Timbalan Menteri tadi. Terima kasih juga kepada Timbalan Menteri kerana telah menjadikan saya di antara orang yang bertuah pada pagi ini kerana memasukkan soalan saya untuk jawapan sekali. Saya ada dua soalan tambahan kepada Yang Berhormat Timbalan Menteri.

- (a) Mengapakah Permit Kajian Karbon Hutan penting sebelum Lesen Karbon Hutan diperolehi?
- (b) Apakah kriteria yang perlu dipenuhi bagi permohonan Permit Kajian Karbon Hutan khususnya di kawasan Daro?

Terima kasih.

Timbalan Menteri Perancangan Bandar, Pentadbiran Tanah dan Alam Sekitar Sarawak; dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.41 Kuala Rajang (YB Datuk Haji Len Talif Salleh): Terima kasih sekali lagi Tuan Speaker dan terima kasih Yang Berhormat bagi Daro. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Daro, Permit Kajian Karbon Hutan adalah penting kerana ia membolehkan pelaksanaan kajian awal secara menyeluruh sebelum Lesen Karbon Hutan dikeluarkan oleh kerajaan. Melalui permit ini pihak pemaju dapat menilai daya maju projek dari segi teknikal termasuklah potensi penyerapan dan pelaporan karbon serta menentukan kesesuaian kawasan projek karbon hutan.

Selain itu, kajian ini turut merangkumi aspek ekonomi bagi memastikan projek berpotensi menjanakan peluang yang munasabah dalam pasaran karbon. Dari sudut pematuhan, penyediaan *Sarawak Project Design Document* (SPDD) dalam fasa ini membantu memastikan projek memenuhi keperluan standard karbon antarabangsa.

Untuk menjawab soalan kedua, permohonan Permit Kajian Karbon Hutan hendaklah dikemukakan kepada Pengarah, Jabatan Hutan dan kawasan yang dipohon mestilah tidak kurang daripada 100 hektar. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Dato Mohd Chee bin Kadir, Kabong.

YB Dato Mohd Chee bin Kadir: Terima kasih Tuan Speaker. Soalan saya nombor 136.

Langkah Meningkatkan Pencahayaan dan Keselamatan Jalan Pesisir

(136) YB Dato Mohd Chee bin Kadir bertanya kepada Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan: Cabaran utama pengguna Jalan Pesisir di waktu malam ialah kekurangan pencahayaan di kawasan selekoh tajam, persimpangan, jambatan dan kampung. Selain pemasangan Lampu LED Solar, apakah langkah-langkah strategik yang patut dilakukan oleh kerajaan?

Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (Infrastruktur); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.24 Sadong Jaya (YB Datuk Ir Aidel bin Lariwoo): Terima kasih Ahli Yang Berhormat bagi Kabong. Tuan Speaker, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Kabong, Kementerian saya mengambil maklum isu berkaitan kekurangan pencahayaan di jalan pesisir terutama di kawasan selekoh tajam, persimpangan, jambatan dan kampung. Pihak Jabatan Kerja Raya Sarawak (JKR) telah mengenalpasti kawasan-kawasan yang memerlukan pemasangan lampu LED solar. Selain daripada pemasangan lampu LED solar, JKR Sarawak mengambil langkah strategik seperti pemasangan *blinker*, *roadstud*, papan tanda dan *roadline marking* di sepanjang jalan berkenaan bagi memastikan keselesaan dan keselamatan pengguna jalan raya. Terima kasih.

YB Dato Mohd Chee bin Kadir: (Soalan Tambahan) Terima kasih, Timbalan Menteri atas jawapan tadi. Saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Berapakah cadangan jumlah lampu jalan yang dikenal pasti di Kabong dan di manakah kawasan yang diliputi oleh cadangan tersebut?
- (b) Berapakah anggaran kos pemasangan lampu jalan dari simpang Pan Borneo ke Pekan Kabong?

Timbalan Menteri Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan Sarawak (Infrastruktur); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.24 Sadong Jaya (YB Datuk Ir. Aidel bin Lariwoo): Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Kabong untuk dua soalan tambahan.

Tuan Speaker, untuk soalan yang pertama, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Kabong pemasangan *LED solar light* telah dilaksanakan oleh Majlis Daerah Saratok melalui peruntukan daripada Betong Division Development Agency (BDDA) pada tahun lalu. Melalui projek tersebut sebanyak 700 unit *LED solar light* telah dipasang bermula daripada simpang Roban hingga ke pasar Kabong. Pemasangan lampu dilaksanakan pada jarak *slow interval* 30 meter di kawasan selekoh dan 60 meter di kawasan jalan lurus bagi meningkatkan tahap keselamatan pengguna jalan raya.

Sementara itu, sebanyak 557 unit lampu solar LED telah dikenal pasti untuk dipasang di sepanjang laluan dari simpang Pan Borneo ke Pekan Kabong sepanjang kira-kira 37.7km. Pemasangan lampu jalan tambahan ini dijangka dapat meningkatkan tahap keselamatan jalan raya, mengurangkan risiko kemalangan pada waktu malam serta memberikan keselesaan yang lebih baik kepada pengguna jalan raya dan penduduk setempat.

Untuk soalan tambahan yang kedua, anggaran kos pemasangan lampu jalan dari simpang Pan Borneo ke Pekan Kabong ialah berjumlah RM3.62 juta. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Datuk Ding Kuong Hiing, Meradong.

YB Datuk Ding Kuong Hiing: Thank you, Tuan Speaker. My question is number 137.

Proposed Construction of a New Dental Clinic in Meradong

(137) YB Datuk Ding Kuong Hiing to ask the Minister for Public Health, Housing and Local Government Sarawak: Does the Ministry have any plans to construct a new dental clinic in Meradong as the existing clinic is too cramped to cater for the growing number of daily patients, doctors and medical staff?

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan Sarawak (Kesihatan Awam dan Perumahan); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.54 Pelawan (YB Datuk Michael Tiang Ming Tee): Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Meradong. Tuan Speaker, for the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Meradong, under long-term planning, the Sarawak State Health Department has a plan to redevelop Klinik Kesihatan Bintangor from Type 4 into Type 3 clinic under RMK-14. This new health clinic will include a dental clinic with five dental chairs.

YB Datuk Ding Kuong Hiing: (*Supplementary Question*) Thank you, Yang Berhormat Timbalan Menteri. Tuan Speaker, I have two supplementary questions.

- (a) What are the dental services provided by the Klinik Pergigian Bintangor besides the outpatient services?
- (b) How many patients attended the dental clinic at KK Bintangor in 2025?

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan Sarawak (Kesihatan Awam dan Perumahan); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.54 Pelawan (YB Datuk Michael Tiang Ming Tee): Thank you, Ahli Yang Berhormat bagi Meradong, for the two additional questions. The answer to first supplementary question.

For the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Meradong, in addition to the outpatient dental services provided at Klinik Pergigian Bintangor, dental services are also extended to the community in Bintangor and the surrounding areas through various outreach programmes. These include regular dental visits to primary and secondary schools, as well as:

- (a) Program Pemasyarakatan Klinik Pergigian Sekolah (PPKPS) at the School Dental Clinic in SJKC Kai Chung, Bintangor.
- (b) Dental visits to Community-Based Rehabilitation Centres (PDK) in Bintangor and Julau.
- (c) Dental visits to five health clinics in the surrounding areas.
- (d) Program Kampung Angkat at Rumah Kinchu, with dental visits conducted twice a year.
- (e) An annual oral health programme at Institut Pendidikan Guru (IPG) Kampus Rajang.

These outreach initiatives complement the services provided at Klinik Pergigian Bintangor by bringing preventive and basic dental care closer to the community, particularly to school children and other identified target groups.

As to how many patients attended the dental clinic at Klinik Kesihatan Bintangor in 2025. The clinic received an average of 25 patients per day in 2025, providing dental examinations, consultations, and treatments such as scaling, fillings, tooth extractions, dentures, and root canal treatment. Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi, Balingian.

YB Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi: Terima kasih, Tuan Speaker. Saya akan mulakan soalan saya dengan sekerat pantun mengenai senario yang berlaku di pekan Balingian semalam.

*Buaya ditangkap di Pekan Balingian,
Soalan saya nombor 138.*

Keperluan Kakitangan AADK dan Cadangan Pusat Pemulihan Dadah di Sarawak

(138) YB Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi bertanya kepada Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-kanak dan Kesejahteraan Komuniti Sarawak: Berapakah kakitangan AADK seluruh Sarawak dan berapa kakitangan AADK di daerah Mukah? Apakah kerajaan ada rancangan membina Pusat Pemulihan dadah di Zon Tengah Sarawak? Di mana lokasi dan berapa peruntukan yang telah diluluskan?

Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-kanak dan Kesejahteraan Komuniti Sarawak (Kesejahteraan Komuniti); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.35 Saribas (YB Datuk Dr Ricky @ Mohammad Razi bin Sitam): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Yang Berhormat ADUN Balingian. Tuan Speaker, izinkan saya berpantun dulu sebelum menjawab soalan ADUN Balingian.

*Burung Kenyalang terbang tinggi,
Hinggap sebentar dipohon jati,
AADK berbakti sepenuh hati,
Perangi dadah demi generasi.*

Tuan Speaker, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Balingian, jumlah keseluruhan kakitangan Agensi Antidadah Kebangsaan (AADK) di seluruh Sarawak adalah seramai 168 orang. Bagi AADK daerah Mukah, perjawatan bagi tahun semasa adalah seramai enam orang, terdiri daripada dua Penolong Pegawai Antidadah, Gred 6 dan empat Pembantu Antidadah, Gred 2. Berhubung cadangan pembinaan Pusat Pemulihan Dadah di Zon Tengah Sarawak, Kerajaan Sarawak telah mencadangkan penubuhan Pusat Pemulihan Penagihan Narkotik atau PUSPEN Zon Tengah.

PUSPEN ini dicadangkan bagi menampung keperluan rawatan dan pemulihan klien dari Sibu, Mukah, Kapit, Sarikei dan Belaga. Kerajaan Sarawak telah memohon penambahan dua buah PUSPEN di Sarawak kepada Kementerian Dalam Negeri (KDN) untuk pertimbangan memandangkan Sarawak hanya mempunyai sebuah PUSPEN di Kuching yang hanya mampu menampung 300 klien pada satu-satu masa berbanding jumlah kes tangkapan melibatkan penyalahgunaan dadah di Sarawak setakat September 2026 adalah seramai 8,965 tangkapan. Jadi sebab itu, kita mencadangkan PUSPEN baru harus dibina samada di Zon Tengah atau di Zon Utara, Sarawak. Terima kasih.

YB Encik Abdul Yakub bin Haji Arbi: (Soalan tambahan) Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, YB Datuk Dr Timbalan Menteri atas jawapan dan penjelasan yang diberikan. Namun, saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Dengan jumlah pegawai sedia ada di AADK di daerah Mukah, berapakah bilangan klien yang sedang menjalani rawatan dan pemulihan di bawah seliaan AADK di daerah tersebut?
- (b) Adakah terdapat perancangan untuk menambah bilangan pegawai AADK di daerah Mukah?

Timbalan Menteri Pembangunan Wanita, Kanak-kanak dan Kesejahteraan Komuniti Sarawak (Kesejahteraan Komuniti); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.35 Saribas (YB Datuk Dr Ricky @ Mohammad Razi bin Sitam): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih Yang Berhormat ADUN Balingian. Untuk menjawab dua-dua soalan tambahan ini, untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Balingian, setakat 30 September 2026, seramai 103 klien sedang menjalani rawatan dan pemulihan dalam komuniti di bawah seliaan Agensi Antidadah Kebangsaan (AADK) Daerah Mukah.

Manakala, untuk menjawab soalan tambahan kedua, iaitu mengenai bilangan penambahan pegawai. Bermula tahun 2026, AADK Daerah Mukah telah diwartakan dengan perjawatan seramai 24 pegawai, merangkumi skim sosial dan pentadbiran. Pengisian jawatan tersebut akan dilaksanakan secara berperingkat oleh Kerajaan Persekutuan. Kita mengharapkan agar

penambahan perjawatan AADK di Mukah, malah diseluruh Sarawak agar dapat dipercepatkan dan berjalan dengan lancar. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Kennedy Chukpai Ugon, Murum.

YB Encik Kennedy Chukpai Ugon: Terima kasih, Tuan Speaker. Selamat pagi dan salam sejahtera.

*Dari Murum membawa harapan,
Kemajuan digital menjadi impian,
Soalan Murum nombor 139,
Mohon Yang Berhormat Datuk Menteri memberi jawapan.*

Status Pelaksanaan Projek Sungai Asap Digital Village (SADV)

(139) YB Encik Kennedy Chukpai Ugon bertanya kepada Menteri Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak: Apakah status terkini pelaksanaan Sungai Asap Digital Village (SADV), termasuk kemajuan penyediaan infrastruktur gentian optik, kawasan liputan yang terlibat serta bilakah projek tersebut dijangka siap sepenuhnya?

Timbalan Menteri Utiliti dan Komunikasi Sarawak (Telekomunikasi); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.65 Belaga (YB Datuk Liwan Lagang): Selamat pagi dan terima kasih, Tuan Speaker. Saya akan menjawab dengan ringkas dan padat seperti GPS sentiasa membawa manfaat kepada rakyat. ...*(Applause)*...

Tuan Speaker, projek SADV ataupun *Sungai Asap Digital Village* adalah projek dibiayai penuh oleh Kerajaan GPS Sarawak walaupun telekomunikasi itu dibawah bidang Persekutuan dan projek ini menelan belanja RM36.180 juta. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Murum, projek *Sungai Asap Digital Village* ini yang melibatkan pemasangan jajaran gentian optik sepanjang 140 km telah mencapai tahap kemajuan 89% dan dijangka siap sepenuhnya pada penghujung tahun ini.

YB Encik Kennedy Chukpai Ugon: *(Supplementary Question)* Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih kepada Yang Berhormat Datuk Menteri atas jawapan dan penjelasan. Tuan Speaker, saya ada dua soalan tambahan:

- (a) Apakah manfaat utama yang akan diperolehi oleh komuniti setempat daripada pelaksanaan projek Sungai Asap Digital Village (SADV)?
- (b) Berapakah jumlah komuniti yang akan mendapat manfaat daripada pelaksanaan Projek SADV ini?

Terima kasih, Tuan Speaker.

Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak (Telekomunikasi); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.65 Belaga (YB Datuk Liwan Lagang): Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Murum. Terima kasih, Tuan Speaker. *This is so sweet about* GPS sentiasa membawa projek yang mendatangkan manfaat dan untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Murum, inisiatif SADV dijangka dapat mengurangkan jurang digital serta memacu kemajuan sosio ekonomi masyarakat setempat. Antaranya, termasuk menggalakkan penggunaan teknologi moden dalam pertanian pintar, memudahkan urusan e-Perbankan, menggalak aktiviti e-Dagang dalam kalangan usahawan desa serta meningkat kualiti pendidikan digital bagi pelajar-pelajar kita di pedalaman.

Selain itu, projek ini memudahkan akses kepada perkhidmatan e-Kerajaan serta merancakkan pelancongan, dengan mempromosikan keunikan tradisi etnik Sarawak secara lebih meluas ke peringkat global merangkumi semua sektor.

Dan bagi jawapan yang kedua pula, ia mendatangkan manfaat dan kebaikan untuk kira-kira 20,000 penduduk daripada 16 komuniti utama di Sungai Assap yang merangkumi 117 blok rumah panjang di sekitar Sungai Asap dan Apau Koyan. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Dato Sri Wong Soon Koh, Bawang Assan.

YB Dato Sri Wong Soon Koh: Thank you, Tuan Speaker. My question is 140.

Development of Bawang Assan as a Major Food-Producing Area

(140) YB Dato Sri Wong Soon Koh to ask the Minister for Food Industry, Commodity and Regional Development Sarawak: Will the government take concrete measures to develop N.53 Bawang Assan into a major food-producing area for Sibu and the Central Region of Sarawak, particularly for vegetables, fruits and other suitable crops, in order to reduce dependence on imported food and contribute towards Sarawak's food security.

Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak (Pembangunan Wilayah); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.22 Kedup (YB Datuk Maclaine Ben @ Martin Ben): Terima kasih, Tuan Speaker. A very good morning to yourself, *salam sejahtera*.

For the information of the Honourable Member for Bawang Assan, my ministry acknowledges the contribution by farmers in DUN Bawang Assan for producing substantial amount of agriculture produces to support the local demand. To further develop Bawang Assan as a major food producing area, my ministry will continue to assess and identify suitable land and areas with potential for commercial food production. This will include the development of large scale and commercially viable agriculture project supported by the necessary infrastructures, technology, financing and market linkages.

To support this development, the proposed programmes and projects will be submitted under the Mid-Term Review (MTR) of the 13th Malaysia Plan (RMK13) and through the Sibu Economic Zone (SEZ) for consideration. Thank you.

YB Dato Sri Wong Soon Koh: Deputy Minister, thank you. Tuan Speaker, I have two supplementary questions.

- (a) How many drainage schemes have been undertaken and are currently made available in N.53 Bawang Assan?
- (b) As we know drainage system can quickly become obstructed by siltation, accumulation of debris and the overgrowth of bushes and kind of vegetation rendering them ineffective and unserviceable. I would like to know what measures has the government taken to ensure that the drainage schemes particularly in the farming area remain in good condition and function efficiently and effectively.

Thank you.

Timbalan Menteri Industri Makanan, Komoditi dan Pembangunan Wilayah Sarawak (Pembangunan Wilayah); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.22 Kedup (YB Datuk Maclaine Ben @ Martin Ben): Thank you, Tuan Speaker. Thank you, Honourable Member for Bawang Assan, for the two supplementary questions.

To respond to the first one, for the information of Honourable Member for Bawang Assan, currently there is one Drainage Scheme in DUN Bawang Assan, namely the Labaan Bawang Assan Drainage Scheme covering in area of 716 hectares. The Sarawak Government through the Department of Irrigation, continues to undertake regular maintenance to ensure that the Drainage

Scheme remains functional and effective. From 2022-2026, a total of RM3.6 million has been allocated for the maintenance work for the scheme.

Regarding second one, is a regular yearly maintenance has been done, through our DID, Drainage and Irrigation Department, to make sure that this scheme is usable throughout the year, and during planting season especially. For that reason, the Department of Agriculture has allocated RM2.38 million from 2021-2026 for various agriculture development programmes and a total of 611 participants has benefited from this assistance. Thank you.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Tuan Haji Mohamad bin Duri, Kalaka.

YB Tuan Haji Mohamad bin Duri: Terima kasih, Tuan Speaker.

*Buah pauh delima batu,
Soalan saya 141.*

Projek Naik Taraf Talian Pengagihan Elektrik MVCC di Kalaka

(141) YB Tuan Haji Mohamad bin Duri bertanya kepada Menteri Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak: Bilakah kerja menaik taraf talian pengagihan elektrik *Medium Voltage Covered Conductor* (MVCC) di kawasan DUN N.38 Kalaka akan dilaksanakan bagi mengurangkan gangguan bekalan elektrik akibat pokok tumbang, kilat dan dahan jatuh menimpa talian pengagihan?

Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak (Utiliti); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.8 Satok (YB Datuk Haji Ibrahim Bin Haji Baki): Terima kasih, Tuan Speaker dan juga terima kasih juga kepada Ahli Yang Berhormat bagi Kalaka. Bagi jawapan soalan yang dikemukakan. Untuk makluman Ahli Yang Berhormat bagi Kalaka, projek-projek naiktaraf sistem bekalan elektrik di Bahagian Betong yang dijangka dilaksanakan dalam tempoh Rancangan Malaysia Ke-13 adalah seperti berikut:

- (a) Pembinaan pencawang Kabong/Roban 33/11kV;
- (b) Pembinaan talian 33kV jenis *monopole* dari Serudit ke Saratok;
- (c) Pembinaan talian 33kV jenis Medium Voltage Covered Conductor (MVCC) dari Saratok ke Simpang Kabong; dan
- (d) Pembinaan talian 33kV, MVCC dari Serudit ke Pusa.

Pelaksanaan projek-projek ini akan memperkukuhkan sistem bekalan elektrik di Bahagian Betong termasuk kawasan DUN Kalaka serta meningkatkan kestabilan dan kebolehpercayaan bekalan elektrik bagi menampung peningkatan permintaan pada masa hadapan. Selain itu, Sarawak Energy juga telah memperuntukkan sebanyak RM73 juta bagi pelaksanaan projek penambahbaikan infrastruktur bekalan elektrik di Bahagian Betong termasuk di kawasan DUN Kalaka. Terima kasih.

YB Tuan Haji Mohamad bin Duri: Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Yang Berhormat Datuk Timbalan Menteri atas jawapan yang telah diberi. Saya ada dua soalan tambahan.

- (a) Apakah projek-projek penambahbaikan bekalan elektrik di DUN Kalaka di bawah peruntukan Sarawak Energy?
- (b) Apakah *Medium Voltage Covered Conductor* (MVCC2) ini dan nyatakan kelebihanannya.

Terima kasih.

Timbalan Menteri Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak (Utiliti); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.8 Satok (YB Datuk Ibrahim bin Baki): Terima kasih, Tuan Speaker dan Ahli Yang Berhormat bagi Kalaka sekali lagi. Untuk jawapan kepada soalan pertama, projek-projek penambahbaikan bekalan elektrik di DUN Kalaka di bawah peruntukan Sarawak Energy adalah seperti berikut:

- (a) Pembinaan Pencawang Plassu 33/11kV dengan kos RM1.07 juta;
- (b) Naik taraf *transformer* di kawasan Kabong, Ulu Krian dan Nanga Assam dengan kos RM1.04 juta; dan
- (c) Penambahbaikan talian atas di kawasan Nyabor, Sesang, Kabong dan Kampung Gerigat dengan kos RM1.13 juta.

Untuk jawapan kedua pula, berbanding dengan talian sedia ada yang tidak berpennebat, talian *Medium Voltage Covered Conductor* (MVCC) yang akan digunakan merupakan kabel berpennebat. Antara kelebihanannya adalah mengurangkan gangguan disebabkan oleh cuaca buruk, sambar kilat, haiwan atau sentuhan tumbuhan yang sekali gus meningkatkan kebolehpercayaan bekalan di kawasan berkenaan. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Encik Johnny Pang Leong Ming, Tanjong Batu.

YB Encik Johnny Pang Leong Ming: Thank you, Tuan Speaker. My question is number 142.

Proposed Upgrading and Expansion of BDA Public Library in Bintulu

(142) YB Encik Johnny Pang Leong Ming to ask the Minister for Public Health, Housing and Local Government Sarawak: Are there any plans, through the Bintulu Development Authority (BDA), to upgrade and expand the existing BDA Public Library in Bintulu, particularly its space and facilities, in view of the increasing student population in Bintulu?

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan Sarawak (Kerajaan Tempatan); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.76 Marudi (YB Datuk Dr Penguang Manggil): Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih, Ahli Yang Berhormat bagi Tanjong Batu. Tuan Speaker, I can't help but make another prediction again and I hope my prediction will be right.

For the information of Ahli Yang Berhormat bagi Tanjong Batu, the Bintulu Development Authority or BDA is currently upgrading and will continue to upgrade the BDA Public Library and its associated facilities including equipment enhancement at the following areas:

- (a) At the DIY or Do-It-Yourself workshop area;
- (b) Children and sensory area; and
- (c) The local history room furnitures as well as the other facilities.

Rest assured Ahli Yang Berhormat daripada Tanjong Batu, that this upgrading works will be carry out in phases beginning year 2026 until 2028.

YB Encik Johnny Pang Leong Ming: Thank you, Tuan Speaker; and also thank you to Honourable Deputy Minister for your answer. Here, I have two supplementary questions?

- (a) What is the scope of works for all the listed facility improvement?
- (b) Are there any plans to construct a new library to cater for the increasing number of memberships?

Timbalan Menteri Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan Sarawak (Kerajaan Tempatan); dan Ahli Dewan Undangan bagi N.76 Marudi (YB Datuk Dr Penguang Manggil): Terima kasih sekali lagi Tuan Speaker dan Ahli Yang Berhormat bagi Tanjong Batu. I will answer the question number two first.

This scope of work for the upgrading works at the BDA library would include;

- (a) The provision of furniture and updated equipment for the DIY workshop area, such as 3D-printer, MBOT, I do not know what it means but MBOT, tablets, sewing machines, soldering stations and other related equipment;
- (b) The local history area will involve improvements to the display facilities and the presentation of the historical informations or graphics;
- (c) The children section and the sensory area would include the improvements to the space layout, suitable furnitures, interactive reading areas as well as facilities to support children with special needs; and
- (d) The improvement works will also include upgrading of the ground floor reading area, the first floor discussion rooms and the meeting room.

To answer question number 2, for the information of Ahli Yang Berhormat bagi Tanjong Batu, at the moment there is no plan to construct a new library because the present BDA Public Library in Bintulu is still considered sufficient to cater for the increasing number of memberships and to meet the current needs of library users including students and members of the community.

The existing scope, the existing space and facilities will continue to support reading, learning, information access and community activities. Nevertheless, Bintulu Development Authority is continuously monitoring the usage of the library and the turning needs of the community particularly with regards to the increasing number of students and the young people. Terima kasih.

Tuan Speaker: Yang Berhormat Dato Miro Anak Simuh, Serembu. Your prediction is wrong.

YB Dato Miro anak Simuh: Thank you, Tuan Speaker. I missed it yesterday, finally I got it today. My question is that number 143.

Tourism Infrastructure Development and Economic Impact Assessment

(143) YB Dato Miro anak Simuh to ask the Minister for Tourism, Creative Industry and Performing Arts Sarawak: How does the Ministry prioritize tourism infrastructure projects, and what mechanism is used to measure whether an approved project has actually increased tourist arrivals, visitor spending and local employment?

Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan Sarawak (Pelancongan); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.73 Piasau (YB Datuk Sebastian Ting Chiew Yew): Thank you, Tuan Speaker. Thank you, Yang Berhormat bagi Serembu.

For the information of the Ahli Yang Berhormat bagi Serembu, the planning and prioritisation of tourism products take into consideration their alignment with the State's development agenda, policy objectives, socio-economic impact, value for money, tourism growth potential, sustainability and project readiness.

Beyond project readiness, my Ministry also assesses each proposal based on its potential contribution towards the key tourism outcomes under PCDS 2030, including:

- (a) Strengthen Sarawak's arts, culture and heritage tourism;
- (b) Increase tourism's contribution to 11% of GDP;
- (c) Create 25% tourism-related employment;
- (d) Achieve 7.5% annual growth in visitor arrivals;
- (e) Increase craft sales from RM23 million to RM40 million; and
- (f) Expand community-based tourism participation by 30%.

Through this comprehensive assessment process, the Ministry seeks to ensure that tourism infrastructure investments deliver sustainable economic returns, strengthen Sarawak's tourism competitiveness and improve the well-being of local communities.

Sarawak's tourism performance over the past two years demonstrates encouraging growth reflecting the successful strategies and infrastructures undertaken by the Government to support the tourism sector. In 2025, visitor arrivals increased to RM4.97 million compared to RM4.83 million in 2024, representing a 2.9% growth. Subsequently, the tourism has receipts increased from RM12.45 billion in 2024 to RM12.67 billion in 2025, an increase of 1.8%.

While these positive outcomes cannot be attributed to any single tourism infrastructure project, they reflect the collective impact of sustained investments in tourism infrastructure, destination development, improved connectivity, tourism promotion, and close collaboration with industry stakeholders in strengthening Sarawak's tourism sector. Thank you.

YB Dato Miro anak Simuh: Thank you, Tuan Speaker. Thank you, Honourable Deputy Minister. I got two supplementary questions.

- (a) What is the process undertaken by the Sarawak Government to evaluate Tourism Infrastructure project proposals before they are considered for funding?
- (b) How many projects are currently under the purview of the Ministry of Tourism, Creative Industry and Performing Arts Sarawak and how much is the allocations under the 13th Malaysia Plan?

Thank you very much.

Timbalan Menteri Pelancongan, Industri Kreatif dan Seni Persembahan Sarawak (Pelancongan); dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.73 Piasau (YB Datuk Sebastian Ting Chiew Yew): Thank you very much, Tuan Speaker. Thank you, Yang Berhormat bagi Serembu for the two supplementary questions.

Answer for question number one. The Sarawak Government assesses the viability and implementation readiness of proposed projects through the Value at Entry (VAE) exercise. Under this process, each proposal is evaluated based on four key documents, namely:

- (a) Project Background – which details the proposed scope, timeline, cost, location, justification, and alignment with the Sarawak's strategic direction as outlined in strategic planning documents such as the Post-Covid19 Development Strategy 2030 (PCDS2030) and the Sarawak Tourism Master Plan 2035;
- (b) Creativity Index and Logical Framework Matrix – which outlines the expected outcomes of the project and its anticipated benefits;
- (c) Acquisition Categorization – which measures the project's technical complexity, industry readiness, and any implications arising from land matters; and
- (d) Gerbang Nilai 0 – a checklist that serves as guidance for the Ministry in determining whether a project should be considered.

These four documents provide a quantitative measurement to evaluate each infrastructure development proposals. In addition, my Ministry is required to convene interagency engagement sessions to ensure that each project incorporates stakeholder buy-in and accounts for any associated costs. These stakeholders may include the Resident Office, utility providers, and the client agency.

Answer for question number two, for the information of Ahli Yang Berhormat bagi Serembu, currently the Ministry is overseeing 33 projects throughout Sarawak amounting to RM486,392,000.00. This consists of 21 State-funded projects amounting to RM408,382,000.00, one *Projek Rakyat* amounting to RM52,000,000.00 and 11 Federal-funded projects amounting to RM26,010,000.00.

These projects are implemented by various implementing agencies such as the Public Works Department (JKR), Land Custody and Development Authority (LCDA), Sarawak Forestry Corporation (SFC), Sarawak Economic Development Corporation (SEDC) and local councils. Thank you.

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, question time is up.

USUL DARIPADA MENTERI

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, I have received a Ministerial Motion dated 14th October 2026 from the Honourable Minister for Transport and Member for N.75 Senadin under Standing Order 23. I shall now call upon the Honourable Minister and Member for N.75 Senadin to move his Motion. Ya, please proceed.

Menteri Pengangkutan Sarawak; dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.75 Senadin (YB Dato Sri Lee Kim Shin): Tuan Speaker, I rise to move the Motion standing in my name concerning the conduct of the Honourable Member for Padungan during the proceedings of this Dewan on 13th and 14th October 2026. My Motion is as follows:

WHEREAS Honourable Member for Padungan had made a statement that deliberately mislead the Dewan in page 15 of the Unedited Hansard 13th October 2026.

WHEREAS, on 14th October 2026, the Honourable Member for Padungan while debating on the Budget speech;

- (a) Had persistently use and repeat any information and allegation which he has not verified or the truth or accuracy whereof it could not justify when called upon by the Chair to produce truth of such verification or justification;
- (b) And the use offensive and insulting language about Members of the Dewan; and
- (c) Impute improper motives to other Member or make any statement or allegation which the said Member is not prepared to substantiate.

AND WHEREAS the word started by the Honourable Member for Padungan were considered and construed as imputing improper motives to another Member making allegation which the Honourable Member for Padungan was not prepared to substantiate being likely to promote feelings of ill will and deliberately misleading the Dewan. Thereby constituting a breach of the Standing Orders. And whereas the said conduct, if established, constitute breaches and violations of Standing Orders 32(4), 32(6), 32(10)(d) and 32(12).

THEREFORE, it is hereby moved that this House resolve that the Honourable Member for Padungan be suspended from the service of this Dewan for the remainder of the session with immediate effect and shall withdraw forthwith from its precinct and shall not enter or remain therein, while such suspension remains in force.

Tuan Speaker, every member of this august House has the right to speak, to question, to disagree and to scrutinise the government. These are essential features of parliamentary democracy and they must be respected. Those rights, however, carry responsibilities. Every Member must observe the Standing Order, respect the authority of the Chair and exercise care in

making statements and allegations in this House. The issue before us that the conduct specified in this Motion warrant suspension. The Motion refers to a statement, I quote, *“and more importantly if such basic pagination of the document that can be such a serious error, what confidence do we have in the more detailed figures in the document budget”*, recorded at page 15 of the unedited Hansard of 13th October 2026, which is alleged to have deliberately misled the Dewan.

Honourable Members of this august House can refer to the clarification and to the response from Tuan Speaker, as recorded on pages 14 and 15 of the unedited Hansard of 14th October 2026. I would like to quote here what Tuan Speaker said, as recorded in paragraph 5 on page 15 of the unedited Hansard of 14th October 2026. I quote, *“that remark is uncalled for and mischievous. Under Standing Order 32(12), any Member makes any statement in the Dewan that deliberately misleads the Dewan is deemed to be out of order or to be in contempt”*.

It also concerns the Honourable Members conduct during the budget debate on 14th October 2026, which we can find in yesterday's Hansard from page 35 to page 44. Particularly, I quote here, *“So, Tuan Speaker, you have wasted a lot of my time. I know you are in control, but please be fair to me”*, as stated in page 38, including the repetition of information and allegations whose truth or accuracy he could not justify when called upon by the Chair. The use of offensive and insulting language about members at page 40 of yesterday's unedited Hansard, and I quote, *“Kota Sentosa is hallucinating. He thought, you know, something criminal is being committed and the imputation of improper motives without substantiation”*.

The Standing Order, Tuan Speaker, provide the framework within which vigorous debate can take place while preserving the dignity and orderly proceedings of this Dewan. The Motion identifies Standing Orders 32(4), 32(6), 32(10)(d) and 32(12) as the provisions alleged to have been breached. I invite Honourable Members to consider the conduct set out in the Motion against those provisions and the relevant record of proceedings.

The House must reach its decision on that basis. The seriousness of a disciplinary Motion requires us to act with care, fairness and a clear regard for the responsibilities entrusted to us as Members. If the House finds the conduct established, I submit that suspension for the remainder of the session is warranted to uphold the authority of the Chair and the standards expected in this Chamber. I urge Honourable Members to support the Motion.

Tuan Speaker, I beg to move.

Tuan Speaker: I shall now call upon the Honourable Minister in the Premier's Department and Member for N.60 Kakus to second.

Menteri di Jabatan Premier Sarawak; dan Ahli Dewan Undangan Negeri N.60 Kakus (YB Dato Sri John Sikie anak Tayai): I beg to second.

Tuan Speaker: Okay, Ahli-ahli Yang Berhormat, I shall now call upon the Honourable Members of this House, to debate on the Ministerial Motion, under Standing Order 31(8), I hereby limit Members' speeches to a maximum of 10 minutes. Any Honourable Member wishes to speak? Honourable Member for Tupong.

YB Dato Fazzrudin bin Haji Abdul Rahman: Terima kasih Tuan Speaker kerana memberi peluang kepada saya untuk membahaskan usul yang dibawa oleh Ahli Yang Berhormat bagi Senadin dan Menteri Pengangkutan berkenaan dengan tindakan Ahli Yang Berhormat bagi Padungan yang *allegedly* melanggar peraturan 32(4), 32(6), 32(10)(d) dan 32(12).

Sebelum saya pergi jauh, saya ingin menegaskan bahawa ianya bukanlah semata-mata seorang Ahli Yang Berhormat tetapi ianya melibatkan sesuatu yang lebih besar iaitu *the integrity, the credibility* dan kemuliaan Dewan yang mulia ini. We have to stress out here that we are not trying to silent the opposition, but we want to uphold the dignity of the Dewan.

Tuan Speaker, *apabila kita tok udah berjaya, ada jak cara-cara pihak yang tidak bertanggungjawab ingin melihat kita gagal.* Ada saja usaha untuk menggambarkan seolah-olah kerajaan GPS ini tidak berkemampuan, tidak cekap, tidak mempunyai integriti dalam mengurus kewangan dan pembangunan Sarawak dan malangnya, ada juga dalam kalangan kita di Dewan yang mulia ini yang lebih berminat untuk membina persepsi negatif daripada membentangkan hujah yang berasaskan fakta. *And a very good example is the Honourable Member for Padungan.*

It appears that our Honourable Member for Padungan is running out of political ammunition. Perhaps, with the coming state election, his becoming increasingly desperate to remain politically relevant...*(Applause)*... but political desperation should never become an excuse for irresponsible allegation.

Tuan Speaker, again, let me be very clear on this one. The Honourable Member for Padungan is absolutely entitled to seek clarification. He has every right to question the government expenditure, scrutinise the public policy and demand accountability. That is part and parcel of parliamentary democracy. But, asking a question is one thing. Presenting an allegation as though the conclusion has already been proven is something entirely different. *Dan itulah yang menjadi persoalan saya terhadap pendekatan Ahli Yang Berhormat daripada Padungan.*

Apabila sesuatu perbelanjaan kerajaan dipersoalkan, kita mesti menilai keseluruhan struktur transaksi tersebut, bukan sekadar memilih dua angka, membuat perbandingan yang tidak setara, kemudian mengisytiharkan bahawa kerajaan telah mengalami kerugian. Let me give you an example, we cannot simply compare and asking price of purchasing an aircraft with the aggregate payment under multi-year aviation list. Calculate the different and conveniently label the difference as a financial loss. That is not proper financial assessment. That is comparing two fundamentally different financial arrangement.

Tuan Speaker, bila kita membeli pesawat, kita bukan sahaja membayar harga pembelian, kita perlu pertimbangkan kos penyelenggaraan, pembaikan, insurans, pengurusan teknikal, pemeriksaan keselamatan serta pelbagai kos operasi sepanjang tempoh pemilikan pesawat tersebut.

And if we purchase an aircraft outright, who is going to be responsible for the maintenance and repair? Do we have the technical expertise? Do we have the qualified engineer certified to maintain, that particularly aircraft type? If not, then we need to employ, train, engage and external maintenance organisation. And how much would this arrangement cost over the operational life of the aircraft? So, these are not minor consideration. This are fundamental question that must be answered before anyone can make a meaningful comparison between purchasing and leasing an aircraft.

Dalam industri penerbangan, terdapat pelbagai struktur pajakan. Ada pajakan yang melibatkan penggunaan pesawat sahaja, ada juga yang pengaturan yang merangkumi keseluruhan perkhidmatan teknikal, penyelenggaraan dan komponen operasi yang lain. Oleh itu, kita harus melihat sedalam-dalamnya sebelum kita membuat *any allegation*.

Tuan Speaker, the real question is not simply how much we pay, the real question is what exactly we are paying for, what risk are being transferred and what obligation remain with the government. You cannot compare apple with oranges and call them the difference and loss.

Tuan Speaker, saya tidak mengatakan bahawa setiap keputusan pajakan semestinya lebih baik daripada pembelian, tidak. Apa yang saya katakan ialah keputusan tersebut mestilah dinilai berdasarkan fakta, terma kontrak dan analisis kewangan yang menyeluruh.

If the Honourable Member believes, that the government has made a financial loss, then substantiate it, seek clarification but do not make allegation. Kita boleh berbeza pandangan mengenai sesuatu keputusan kerajaan tetapi kita tidak boleh mempertikaikan sama ada sesuatu

perbelanjaan itu berbaloi atau tidak. Tetapi kita tidak seharusnya, kita boleh mempertikaikan sama ada sesuatu perbelanjaan itu berbaloi atau tidak tetapi kita tidak seharusnya membuat kesimpulan sebelum ianya dibuktikan dan kemudian menyebarkannya seolah-olah fakta itu adalah fakta yang muktamad.

Political relevance must be earned through the quality of one's arguments, not through the seriousness of one's accusations. Kerajaan GPS mempunyai tanggungjawab untuk menjawab persoalan rakyat tetapi pada masa yang sama setiap Ahli Yang Berhormat juga mempunyai tanggungjawab untuk memastikan tuduhan yang dibuat mempunyai asas yang boleh dipertahankan.

Kita tidak takut kepada persoalan, kita tidak takut kepada penelitian dan kita tidak takut kepada kritikan yang berasaskan fakta *but we must never allow parliamentary privilege to become a license for unsubstantiated allegation.*

My second point concerns, the action of the Honourable Member for Padungan's accusation that our *Yang Amat Berhormat Premier* is adopting a racially align policy through the proposed 30% opportunity for Bumiputera contractors. *Ini juga tuduhan yang amat tidak bertanggungjawab sekali. Kenyataan sebegini boleh menimbulkan salah faham dan mengeruhkan hubungan di antara kaum* particularly when an economic empowerment policy is deliberately portrait as racial discrimination.

There is a very fine line between the legitimate criticism of government policy and rhetoric that raised inciting racial sentiment. As elected representative, we must be mindful of that line. But what the Honourable Member fails to recognise, Padungan, is that the people of Sarawak understand the fundamental difference between a policy that discriminates against other community and the one that seeks to broaden the economic participation and strengthen capabilities of Bumiputera. Bumiputera and non-Bumiputera contractors had been working together for decades, *mereka sama-sama membina dan menyumbang kepada pembangunan Sarawak melalui* construction. The success of one community does not have to come at the expense of the other. We should be debating on how to make the policy work for Sarawak, not turning it into a racial confrontation.

Tuan Speaker, *it is the responsibility expected of every elected representative of this House*, dengan Dewan ini mesti terus menjadi tempat perbahasan yang matang, berfakta dan bertanggungjawab dan atas prinsip tersebut, saya menyokong Usul ini dengan keyakinan bahawa Dewan akan membuat keputusan berdasarkan rekod, bukti dan peraturan mesyuarat yang terpakai. Sekian, saya mohon menyokong.

Tuan Speaker: Honourable Member for Lingga.

YB Puan Dayang Noorazah bte Awang Sohor: Terima kasih, Tuan Speaker. Saya bangun untuk menyokong Usul yang dibentangkan oleh Yang Berhormat Menteri Pengangkutan, dan saya akan membahaskan daripada sudut undang-undang dan Peraturan Mesyuarat Dewan yang mulia ini.

Tuan Speaker, asas kepada mana-mana institusi perundangan ialah prinsip kedaulatan undang-undang iaitu *Rule of Law*. Setiap individu tertakluk kepada peraturan yang sama tanpa mengira kedudukan, pangkat, atau fahaman politik. Dewan ini yang menggubal undang-undang untuk rakyat Sarawak, maka Dewan ini juga mesti menjadi contoh dalam mematuhi peraturannya sendiri. Benar, Ahli Dewan menikmati keistimewaan bersuara. Namun, keistimewaan itu bukan satu lesen tanpa batas. Ia dilindungi kerana ia digunakan secara bertanggungjawab dalam lingkungan Peraturan Mesyuarat.

Tuan Speaker, Usul ini merujuk secara khusus kepada Peraturan Mesyuarat 32(4), 32(6), 32(10)(d), dan 32(12). Peraturan ini bukan sekadar panduan pentadbiran. Ia kerangka prosedur yang menjamin perbahasan berjalan secara adil, teratur dan berwibawa serta melindungi hak setiap Ahli Yang Berhormat di dalam Dewan ini.

Usul ini menggariskan tiga bentuk pelanggaran yang jelas pada 14 Oktober 2026. Yang pertama, mengulangi maklumat dan dakwaan yang tidak disahkan dan gagal mengemukakan bukti apabila diminta oleh pengerusi. Kedua, menggunakan bahasa yang menghina dan menyinggung Ahli-ahli Dewan. Ketiga, mengaitkan motif tidak wajar kepada Ahli lain tanpa bersedia membuktikannya. Ini disusuli kenyataan yang mengelirukan Dewan sebagaimana direkodkan di muka surat 15, *Hansard* tidak disunting, 13 Oktober 2026.

Tuan Speaker, ada yang mungkin bertanya, adakah prinsip keadilan asasi atau *natural justice* telah dipatuhi? *Obviously*, jawapannya ya. Keadilan asasi menuntut supaya pihak yang terlibat diberi peluang untuk menjelaskan kedudukannya. Peluang itu telah diberikan. Pengerusi telah meminta Ahli Yang Berhormat bagi Pandungan mengemukakan bukti dan justifikasi. Peluang itu tidak digunakan. Apabila peluang diberi tetapi dakwaan tetap tidak dapat dibuktikan, maka tanggungjawab Dewan ialah menegakkan peraturannya.

Tuan Speaker, kita mesti membezakan antara kebebasan bersuara dengan kebebasan menuduh. Mempertikaikan dasar Kerajaan adalah hak setiap Ahli. Itulah inti demokrasi tetapi menuduh motif seseorang Ahli tanpa asas bukan lagi perbahasan. Ia mencemarkan martabat Dewan dan menimbulkan perasaan permusuhan, sesuatu yang dilarang dengan jelas oleh Peraturan Mesyuarat. Penggantungan bagi baki persidangan ini adalah tindakan yang berkadar dengan pelanggaran tersebut. Ia bersifat sementara, terhad kepada mesyuarat ini, dan bertujuan memulihkan disiplin, bukan menyekat suara.

Tuan Speaker, kekuatan sesebuah institusi bukan terletak pada kuasanya untuk menghukum. Kekuatannya terletak pada keberanian untuk menguatkuasakan peraturannya secara konsisten, adil, dan tanpa pilih kasih.

Tuan Speaker, jika hari ini kita membiarkan pelanggaran ini berlaku, seolah kita menghantar mesej bahawa Peraturan Mesyuarat boleh diabaikan tanpa akibat. Oleh itu, demi menjaga martabat, disiplin, dan kredibiliti Dewan Undangan Negeri Sarawak, saya dengan ini menyokong Usul ini. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Honourable Member for Daro.

YB Dr Haji Safiee bin Ahmad: Assalamualaikum W.B.T, Salam sejahtera, Salam Sarawak Maju Makmur, *Salam Segulai Sejalai*. Terima kasih Tuan Speaker kerana telah memberi peluang kepada saya untuk mengambil bahagian dalam perbahasan Usul yang telah dikemukakan oleh Yang Berhormat Menteri Pengangkutan Sarawak merangkap ADUN N.75 Senadin sebentar tadi.

Tuan Speaker, Dewan yang mulia ini bukan sekadar tempat untuk kita berbahas, berhujah, ataupun menyuarakan perbezaan pendapat. Dewan ini merupakan institusi demokrasi tertinggi di peringkat negeri, tempat kita membawa amanah rakyat yang telah memilih kita untuk mewakili suara mereka.

Oleh itu, setiap perkataan yang diucapkan dalam Dewan yang mulia ini membawa tanggungjawab yang besar. Memang betul kita diberikan kebebasan untuk bersuara. Memang benar kita diberikan keistimewaan untuk berbahas. Namun kebebasan tersebut bukanlah lesen untuk membuat tuduhan tanpa bukti, mengeluarkan kata-kata yang menghina ataupun mempertikaikan niat seseorang Ahli Yang Berhormat tanpa asas dan bukti yang kukuh.

Tuan Speaker, saya ingin menegaskan bahawa isu yang kita bahaskan pada hari ini bukanlah soal siapa kerajaan dan siapa pembangkang. Ini adalah soal mempertahankan integriti institusi Dewan Undangan Negeri Sarawak yang mulia ini. Peraturan Mesyuarat diwujudkan bukan untuk menyekat demokrasi tetapi untuk memastikan demokrasi dapat berfungsi secara teratur, berdisiplin dan bermaruah. Bayangkan Tuan Speaker, sekiranya setiap Ahli Yang Berhormat dibenarkan membuat sebarang tuduhan secara melulu tanpa perlu mengemukakan bukti dengan nada yang jelas menuduh secara melulu sehingga mengelirukan Dewan yang mulia ini hanya sekadar nak

dapatkan publisiti murahan dan *political mileage* sahaja. Apa akan jadi kepada Dewan yang mulia ini?

Tuan Speaker, budaya politik toksik sebegini perlu dibendung. Kalau tidak, kita akan berubah daripada sebuah institusi yang membahaskan dasar dan kepentingan rakyat kepada sebuah gelanggang tuduh-menuduh dan fitnah-memfitnah. Dan akhirnya, yang menjadi mangsa bukanlah mana-mana parti politik tetapi keyakinan rakyat terhadap institusi dan Dewan yang mulia ini akan terjejas.

Tuan Speaker, saya percaya setiap Ahli Yang Berhormat mempunyai hak untuk mengkritik Kerajaan. Malah, kritikan yang berasas adalah sebahagian daripada proses demokrasi yang sihat. Tetapi terdapat perbezaan amat besar antara mengkritik sesuatu dasar dengan membuat tuduhan terhadap integriti seseorang tanpa bukti yang dapat dipertahankan dan hanya berasaskan sumber yang tidak sahih. Apabila seseorang Ahli Dewan diminta memberikan asas kepada sesuatu tuduhan, adalah menjadi tanggungjawab beliau untuk menjelaskannya. Kita tidak boleh berlindung di sebalik kebebasan bersuara untuk mengelakkan tanggungjawab terhadap apa yang kita ucapkan.

Tuan Speaker, dalam mempertimbangkan Usul ini, saya berharap Dewan yang mulia ini meneliti rekod *Hansard*, arahan Speaker dan keseluruhan keadaan yang membawa kepada Usul tersebut. Sekiranya pelanggaran yang dinyatakan dalam Usul ini dibuktikan, tindakan yang tegas perlu diambil untuk mempertahankan kewibawaan Dewan yang mulia ini kerana kemuliaan Dewan yang mulia ini tidak boleh dikompromi semata-mata untuk menjaga kepentingan politik mana-mana individu. Jangan kita biarkan kerana nila setitik, susu sebelanga rosak.

Dengan itu, saya menyokong prinsip dan tujuan Usul ini tertakluk kepada pertimbangan Dewan yang mulia ini terhadap fakta dan tindakan yang dicadangkan. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Honourable Member for Machan.

YB Encik Allan Siden Gramong: Terima kasih Tuan Speaker kerana memberi peluang kepada saya untuk berucap. Tuan Speaker, kebebasan bersuara bukan kebebasan memfitnah.

Tuan Speaker, saya bangun untuk mengambil bahagian dalam perbahasan Usul ini dengan memberi penekanan kepada satu prinsip penting dalam demokrasi iaitu kebebasan bersuara mesti datang bersama tanggungjawab.

Tuan Speaker, kita sering mendengar bahawa pembangkang mempunyai hak untuk mengkritik Kerajaan. Ya, saya setuju sepenuhnya. Malah saya percaya bahawa pembangkang yang berkesan boleh membantu memperkukuhkan pentadbiran Kerajaan melalui teguran, cadangan dan penelitian terhadap dasar-dasar awam. Namun begitu, kita perlu memahami bahawa hak untuk mengkritik tidak bermaksud hak untuk menuduh tanpa bukti. Kebebasan bersuara bukan kebebasan untuk menghina dan keistimewaan sebagai Ahli Dewan bukan kekebalan daripada Peraturan Mesyuarat.

Tuan Speaker, setiap orang daripada kita yang berada di dalam Dewan ini telah diberi mandat oleh rakyat. Mandat tersebut datang bersama tanggungjawab untuk memastikan bahawa maklumat yang kita sampaikan adalah tepat, benar dan boleh dipertanggungjawabkan. Apabila sesuatu tuduhan dibuat di dalam Dewan, tuduhan bukan sahaja didengar oleh Ahli Yang Berhormat yang lain. Ia turut direkodkan dalam *Hansard*, dilaporkan oleh media dan mungkin tersebar kepada ribuan rakyat melalui sosial media. Sekiranya tuduhan tersebut tidak benar, kesannya boleh menjadi sangat besar. Reputasi seseorang boleh tercemar, keyakinan masyarakat boleh terjejas dan persepsi yang salah mungkin terus kekal walaupun penjelasan diberi kemudian. Sebab itulah kita mempunyai Peraturan Mesyuarat.

Tuan Speaker, Usul yang dibawa pada hari ini membangkitkan beberapa dakwaan serius termasuk penggunaan maklumat yang tidak dapat disahkan, bahasa yang menghina dan tuduhan

mengenai motif tidak wajar terhadap Ahli Dewan yang lain. Dakwaan-dakwaan ini perlu dinilai berdasarkan rekod sebenar dan bukti yang tersedia. Saya ingin bertanya kepada Dewan yang mulia ini, sekiranya kita membenarkan tuduhan tanpa asas dibuat secara berterusan, apakah mesej yang kita hantar kepada rakyat? Apakah kita mahu generasi muda percaya politik hanyalah tentang siapa yang paling lantang bersuara? Atau, apakah kita mahu menunjukkan bahawa politik juga menuntut disiplin, kejujuran dan tanggungjawab?

Tuan Speaker, saya percaya kita semua mahu membina budaya politik yang lebih matang di Sarawak, budaya politik yang berasaskan fakta, budaya politik yang menghormati perbezaan pendapat dan budaya politik yang tidak menjadi serangan peribadi sebagai pengganti kepada hujah yang berkualiti. Kita boleh berbeza pendapat tanpa bermusuhan. Kita boleh berbahas dengan tegas tanpa menghina dan kita boleh mengkritik dengan keras tanpa mengabaikan kebenaran.

Akhir sekali, Tuan Speaker, saya ingin menegaskan bahawa tindakan terhadap mana-mana Ahli Dewan hendaklah berasaskan peraturan, bukti dan pertimbangan yang adil. Jika pelanggaran dibuktikan, tindakan yang setimpal perlu diambil tanpa mengira kedudukan politik individu tersebut. Demokrasi yang matang bukan diukur melalui kebebasan membuat tuduhan tetapi melalui keberanian mempertanggungjawabkan setiap cara yang diucapkan. Dengan itu, saya menyokong kerja usul ini. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Honourable Member for Baleh.

YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai: Terima kasih, Tuan Speaker. Terima kasih kerana memberikan saya ruang untuk membahaskan usul ini. Dewan tempat membela rakyat, bukan politik peribadi.

Tuan Speaker, saya ingin mengajak semua Ahli Yang Berhormat melihat isu ini daripada satu sudut yang sangat mudah, iaitu apakah sebenarnya yang rakyat harapkan daripada kita apabila mereka menghantar kita ke Dewan yang mulia ini? Rakyat memilih kita bukan untuk melihat siapa yang paling pandai bertengkar, rakyat tidak memilih kita untuk mendengar tuduhan demi tuduhan, sebaliknya rakyat mahu melihat wakil mereka membincangkan perkara-perkara yang boleh bagi memperbaiki kehidupan mereka.

Rakyat mahu kita membincangkan pembangunan jalan raya, mereka mahu kita memperjuangkan bekalan air dan elektrik, mereka mahu kita mencari jalan untuk meningkatkan peluang pekerjaan, membantu golongan belia, memperkukuhkan pendidikan dan meringankan kos sara hidup. Itulah tanggungjawab sebenar kita.

Tuan Speaker, kita sedang berada dalam persidangan yang membahaskan Belanjawan Sarawak. Ini merupakan satu kesempatan yang amat penting untuk kita meneliti bagaimana sumber kewangan negeri dapat dimanfaatkan demi kesejahteraan rakyat dan masa depan Sarawak.

Namun, apabila perbahasan dicemari dengan tuduhan yang tidak dapat dipertahankan, penghinaan dan pertikaian peribadi, tumpuan kita boleh beralih daripada isu sebenar yang rakyat mahu kita selesaikan. Saya ingin menegaskan bahawa pembangkang mempunyai peranan yang penting. Pembangkang boleh mempersoalkan dasar kerajaan, pembangkang boleh mencadangkan penambahbaikan, pembangkang juga boleh membangkitkan kelemahan pentadbiran, tetapi semua ini perlu dilakukan secara bertanggungjawab.

Kerana menjadi pembangkang tidak bermakna seseorang itu bebas daripada peraturan yang mengikat semua Ahli Dewan. Tuan Speaker, saya percaya rakyat Sarawak semakin matang dalam menilai tingkah laku pemimpin politik. Mereka boleh membezakan antara kritikan yang membina dengan serangan yang bersifat peribadi. Mereka boleh membezakan antara hujah yang disokong fakta dengan tuduhan yang hanya bertujuan mencetuskan persepsi dan mereka juga boleh menilai sama ada seorang wakil rakyat benar-benar menggunakan masa di dalam Dewan untuk membela kepentingan mereka.

Tuan Speaker, saya mahu Dewan ini terus menjadi contoh kepada generasi muda Sarawak. Kita mahu anak-anak muda melihat bahawa perbezaan pendapat boleh diselesaikan melalui perbahasan yang matang. Bahawa ketegasan tidak memerlukan penghinaan dan bahawa keberanian politik tidak bermaksud seseorang boleh mengetepikan disiplin dan tanggungjawab. Dalam hal ini, usul yang dibentangkan wajar ditimbang secara serius. Sekiranya pelanggaran yang didakwa telah dibuktikan, Dewan mesti bersedia mengambil tindakan yang sesuai bagi memastikan peraturan dihormati. Namun, tindakan tersebut juga hendaklah adil, berkadar dan tidak menghalang hak untuk menyuarakan kritikan yang sah.

Tuan Speaker, saya ingin mengakhiri perbahasan saya dengan satu pesanan. Rakyat menghantar kita ke Dewan ini untuk menyelesaikan masalah mereka, bukan untuk mencipta masalah baharu. Marilah kita mengembalikan tumpuan kepada amanah yang diberikan oleh rakyat Sarawak. Dengan itu, saya menyokong tujuan usul ini demi mempertahankan disiplin, maruah dan kewibawaan Dewan yang mulia ini. Sekian, terima kasih.

Tuan Speaker: Honourable Member for Batu Kitang

YB Dato Ir. Lo Kere Chiang: Thank you, Tuan Speaker. I rise in support of the Ministerial Motion brought by the Honourable Minister for Transport. The motion cites Standing Orders 32(4), 32(6), 32(10)(d) and 32(12), which govern offensive language, imputing improper motives, the use of unverified information and deliberately misleading the Dewan. These rules apply equally to every Honourable Member.

Tuan Speaker, during the debate on 14th October, the Honourable Member for Padungan questioned the leasing arrangement and procurement process for a private jet, making allegations that included an alleged conflict of interest involving our Premier. On page 40 of the unedited Hansard, the Deputy Speaker expressly cautioned the Honourable Member for Padungan, stating I quote, *“Yang Berhormat Padungan, and yet, you are imputing improper motives towards another Member. I think you have said enough”*. The Deputy Speaker also questioned the verification of the information presented. Although Padungan referred to a PwC report, the existence of documents does not necessarily substantiate the allegations drawn from them.

Tuan Speaker, there is a fundamental difference between questioning government decisions and imputing improper motives to individuals without adequate substantiation. Our Premier, like every Honourable Member, deserves the protection afforded by the Standing Orders. His leadership and decisions may be scrutinised, but serious allegations against him should be supported by credible evidence.

The issue is not whether the opposition has the right to question the government, but whether that right has been exercised responsibly. No Honourable Member is above the Standing Orders. The dignity and credibility of this august House depends upon our willingness to uphold them fairly and consistently. I, therefore, support the Ministerial Motion. Thank you, Tuan Speaker.

Tuan Speaker: Member for Batu Lintang.

YB Encik See Chee How: Tuan Speaker, I am not to debate on this point, but I rise to seek clarification on the matter of Parliamentary Procedure.

Tuan Speaker, I fully recognise and respect the authority of the Chair and the responsibility of this august House to maintain discipline and uphold its dignity. However, the motion before us concerns the conduct of an Honourable Member who is not present to answer the allegations.

I refer to my copy of the Erskine May Parliamentary Practice, which is the 24th Edition, page 276 to 277 under Proceedings against Members and footnote 29, records that the House has ordered the Members to attend on another day and, in certain circumstances, fixed another day for the proceedings. This is relevant because it appears to establish that postponement to secure

Members' attendance is an established parliamentary practice. Because Tuan Speaker, I notice that Member for Padungan is not present, and we have not even put a notice that he is not present in the House this morning.

So, I think probably we should rightly defer the arguments of the debate to another date. Give notice to Padungan to be present in the House, then we can have a, give him the rights to be heard before we make any decision or decision of the Chair on the matter. Because we are now debating on his conduct and considering this. Or at least we should be considering this fact, put a notice the fact that Padungan is not in the House, that this has been considered, and we proceed with the debate. Thank you, Tuan Speaker.

Tuan Speaker: Honourable Member for Batu Lintang, notice has been issued to all Members that the sitting is scheduled from 12th of October to 21st of October. That everybody knows. The absence of Members is governed under Standing Order 81. A Member shall inform the Speaker as early as possible through the Secretary of his inability to attend any meeting of the Dewan, and the reason thereof. So, the date has been set, all Members know, all the world knows. It's from the 12th to the 21st of October. So, if a Member intends to be absent, he has to inform the Speaker through the Secretary in writing.

Another question I would like to ask is, suppose a Member knows there is a motion against him, he chooses not to attend. Is the Dewan to be held to a ransom and the Dewan to a standstill? I take note of your point of Erskine May. But if a Member chooses not to be present, knowing there is a motion against him, must the Dewan be stopped at a standstill and held to a ransom? I call now upon Member for Meluan.

YB Dato Rolland Duat anak Jubin: Terima kasih, Tuan speaker. Saya bangun untuk mengambil bahagian dalam perbahasan usul yang dibawa oleh Yang Berhormat Menteri Pengangkutan berhubung dengan tindakan Ahli Yang Berhormat bagi Padungan.

Tuan Speaker, saya ingin memulakan perbahasan ini dengan satu persoalan yang cukup mudah. Apakah sebenarnya tanggungjawab kita sebagai wakil rakyat? Adakah kita dipilih untuk memperjuangkan kepentingan rakyat, atau sekadar mencari ruang untuk mencetuskan kontroversi politik? Adakah kita berada dalam Dewan yang mulia ini untuk membahaskan dasar-dasar yang membawa manfaat kepada rakyat, atau untuk membuat tuduhan yang tidak dapat kita pertahankan apabila diminta mengemukakan bukti?

Tuan Speaker, saya percaya setiap Ahli Yang Berhormat mempunyai hak untuk bertanya, menegur dan mengkritik kerajaan. Namun, hak tersebut datang bersama tanggungjawab yang besar. Kita tidak boleh menganggap setiap tuduhan dibuat atas nama kepentingan rakyat secara automatik menjadi benar. Tuduhan bukan bukti. Persepsi bukan fakta dan mengulangi sesuatu dakwaan berkali-kali tidak menjadikan dakwaan tersebut satu kebenaran.

Tuan Speaker, lebih membimbangkan apabila sesuatu dasar kerajaan yang bertujuan memperluas penyertaan ekonomi, cuba digambarkan semata-mata melalui sudut perkauman. Sebagai contoh, dasar memberikan peluang kepada kontraktor Bumiputera perlu dinilai berdasarkan objektifnya, kaedah pelaksanaannya dan mendapatkan manfaatnya kepada ekonomi Sarawak secara keseluruhan.

Kita boleh membahaskan sama ada dasar tersebut dilaksanakan secara telus, adil dan berkesan. Tetapi janganlah kita terlalu cepat menggambarkan usaha mengukuhkan keupayaan sesuatu kumpulan sebagai bukti bahawa kumpulan lain sedang didiskriminasi. Sarawak dibangunkan melalui kerjasama pelbagai kaum. Kontraktor Bumiputera dan bukan Bumiputera telah sama-sama menyumbang kepada pembangunan negeri Sarawak. Kita tidak sepatutnya membiarkan perbezaan pandangan terhadap dasar ekonomi menjadi punca perpecahan masyarakat.

Tuan Speaker, saya ingin mengingatkan bahawa politik Sarawak selama ini dibina atas semangat persefahaman, toleransi dan saling menghormati. Kekuatan Sarawak bukan kerana kita semua mempunyai pandangan yang sama. Kekuatan Sarawak adalah, kerana kita mampu berbeza pandangan tanpa menjadikan perbezaan tersebut sebagai alasan untuk bermusuhan. Jangan kerana hendak memenangkan hujah politik, kita mengorbankan keharmonian yang telah dibina oleh generasi dahulu.

Tuan Speaker, berbalik kepada Usul yang sedang dibahaskan, kita perlu melihat perkara ini dengan serius. Usul ini membangkitkan dakwaan pelanggaran beberapa Peraturan Mesyuarat, termasuk penggunaan maklumat yang tidak dapat disahkan, bahasa yang menghina serta tuduhan mengenai motif tidak wajar terhadap Ahli Dewan yang lain.

Ini bukan perkara kecil, namun, Dewan juga mempunyai tanggungjawab untuk meneliti rekod sebenar, memberikan pertimbangan yang adil dan memastikan sebarang tindakan adalah setimpal dengan pelanggaran yang dibuktikan. Ini kerana apabila kita mempertahankan Peraturan Mesyuarat, kita sebenarnya sedang mempertahankan hak setiap Ahli Yang Berhormat, sama ada daripada kerajaan mahupun pembangkang.

Tuan Speaker, rakyat sedang memerhatikan kita. Mereka mahu melihat pemimpin yang mampu berhujah dengan fakta, bukan sekadar bermain dengan emosi. Mereka mahu melihat wakil rakyat yang berani bertanya, dan juga berani bertanggungjawab terhadap setiap perkataan yang diucapkan. Dan mereka mahu melihat sebuah Dewan yang berfungsi untuk membina masa depan Sarawak, bukannya sekadar menjadi pentas pertelingkahan politik.

Akhir sekali Tuan Speaker, kita boleh berbeza parti, tetapi kita berkongsi tanggungjawab yang sama untuk menjaga maruah Dewan ini. Jangan sampai kebebasan bersuara disalaherti sebagai kebebasan membuat tuduhan tanpa asas. Jangan sampai persaingan politik mengatasi kepentingan rakyat. Dan jangan sampai keghairahan mencari kemenangan politik menyebabkan kita lupa akan amanah yang telah diberikan.

Dengan itu, saya menyokong prinsip Usul yang dibawa oleh Yang Berhormat Menteri Pengangkutan dan menyerahkan kepada kebijaksanaan Dewan untuk menentukan tindakan yang wajar berdasarkan bukti dan Peraturan Mesyuarat. Sekian, terima kasih, Tuan Speaker.

Tuan Speaker: Member for Kota Sentosa.

YB Encik Yap Yau Sin: Thank you, Tuan Speaker. I rise today to strongly support the Motion to suspend the Honourable Member for Padungan from this august House.

This Motion is not about political differences. It is about protecting the sanctity, dignity, and decorum of the Sarawak Legislative Assembly. What we witnessed in the Dewan yesterday, 14th October 2026, was a clear, calculated erosion of the mutual respect that binds us together.

Tuan Speaker, during the debate on the Sarawak Budget 2027, the Member for Padungan chose to cast baseless aspersions by describing a government procurement transaction as “*fishy*.” As the Member for Kota Sentosa, I immediately stood up and raised a point of order under Standing Order 32(4). The rules of this House are clear, unparliamentary language, insinuations, and offensive terms have no place in the proceedings.

Instead of maintaining the high standards expected of a Member of this august House, when challenged on his inappropriate language, he doubled down with sarcastic defiance, saying, “*If not fishy, I believe you’re suspicious. Come on! Suspicious also cannot?*”. But, he did not stop there. He took a direct, improper swipe at me as the Member for Kota Sentosa, declaring before this entire House, “*It’s only Kota Sentosa is hallucinating.*”

Tuan Speaker, to accuse a fellow elected representative of "*hallucinating*" simply for standing up for the Standing Orders is a blatant, toxic, and personal attack. It is an insult not just to me, but to every Member of this august House and also to the voters of Kota Sentosa who sent me here to represent them. We are here to debate policies with facts and intellect, not to engage in schoolyard name-calling and personal denigration.

If we allow Members to mock the Standing Orders, to brush-off legitimate objections with arrogance, and to hurl insults like "*hallucinating*" without consequence, we reduce this historic Dewan into a circus. The official Hansard will bear witness to these words. The facts are clear. The Member for Padungan has breached the code of conduct, shown utter disrespect for the rules of this House, and compromised the dignity of this Dewan. Firm action must be taken to send a clear message that parliamentary decorum in this Dewan is non-negotiable. Therefore, Tuan Speaker, I fully support the Motion to suspend the Member for Padungan.

Tuan Speaker: Honourable Member for Pending.

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Thank you, Tuan Speaker. I rise to strongly object to this Motion, but before I participate and go on with my debate, I would like to put the record straight. Tuan Speaker, it is very unfair for you to say that Padungan chooses not to attend today. You know it very well. Padungan and I, we went to see you and requested that he be given the chance to speak yesterday because today he has a Parliamentary matter in Parliament. That's why he has to be absent today. And today, his question is number five, and it's on drugs matter. He is asking the Menteri Dalam Negeri. Let me read out his question.

It's concerning Sarawak, and it's an important issue. That's why I have to put the record straight instead of making all the, I don't know what remarks that you are making but let me read out, "*Menteri Dalam Negeri, Tuan Chong Chieng Jen, Stampin minta Menteri Dalam Negeri menyatakan sebab salah guna dadah kian berleluasa dan sintetik drug telah membanjiri bandar-bandar dan pekan-pekan di Sarawak. Adakah cara PDRM memerangi salah guna dadah setakat ini berkesan? Apakah kaedah-kaedah baharu yang akan dilaksanakan untuk mencapai matlamat?*".

This is the question coming out in number five in Parliament today, so he has to be there so that the answer can be given, can be, to read out. So, Tuan Speaker, yet you know that Padungan is going to be absent today, but you still allowed this Motion to go on. So, you are denying his right to defend in this House, and that is against the principles of natural justice, and you are the lawyer yourself, and you still let this happen in this House. It is very embarrassing; I would say that.

Tuan Speaker...(Interruption)...

Tuan Speaker: Let me respond.

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Tuan Speaker, let me go on, let me go on.

Tuan Speaker: Let me respond to that, since it involved the Chair. You and Member for Padungan came to see me, asking to be exempted, which I say yes but the procedure is, it must be in writing through the Secretary and last night in his Facebook this appeared, as if he is in Sarawak, attacking me about the Hansard. So, I don't know where he is. This, this is his Facebook. It appeared last night, attacking the Chair.

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Okay, Tuan Speaker, let me say this.

Tuan Speaker: I am trying to be fair.

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Yes.

Tuan Speaker: If he wants to go to attend Parliament...(Interruption)...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: But that also doesn't give you the right ...*(Interruption)*...

Tuan Speaker: But... *(Interruption)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: to say that he chose to absent today. Don't say that.

Tuan Speaker: Now ...*(Interruption)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: You can say that "I don't know why he is absent today", but you don't say that he chose to absent...*(Interruption)*...

Tuan Speaker: It must go through ...*(Interruption)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: And you know the reason; you know that he is going to be absent today. So, Tuan Speaker... *(Interruption)*...

Tuan Speaker: No... *(Interruption)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Please, please be more polite and be more... *(Interruption)*...

Tuan Speaker: It must go through the Secretary. It must go through the Secretary, and this appeared last night... *(Interruption)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Yes, he has to go through the Secretary but... *(Interruption)*...

Tuan Speaker: As if he is in Kuching... *(Interruption)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: We understand. No, he is not in Kuching. He is in Parliament now, Tuan Speaker. You can check with the Parliament's secretary. He is in Parliament now. Tuan Speaker, please be fair to Opposition YB and don't be so tilted, ... *(Interruption)*...

Tuan Speaker: Don't be an MP... *(Interruption)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Don't be so tilted in your ruling and in your argument. I know you are trying to be in the good book of the GPS, but that... *(Interruption)*...

Tuan Speaker: No, don't be an MP and ADUN at the same time. If you don't have the time... *(Interruption)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: You don't say that. Are you saying that Repok and also this, what is that already? Dudong, ... *(Interruption)*...

Tuan Speaker: Okay, move to your point... *(Interruption)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Are not supposed to be MP and ADUN... *(Interruption)*...

Tuan Speaker: Move to the next point... *(Interruption)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Come on *lah*, Tuan Speaker... *(Interruption)*...

Tuan Speaker: Move to the next point ... *(Interruption)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Be gentlemen, be more professional. Okay, I move to my point. So I have to set the record right, it's not that YB Chong of Padungan doesn't want to be here, but because he has a parliamentary matter to be attended in Parliament today. So, let's set the records

right and Tuan Speaker, let me say this to you, please be more prudent in what you say in this House. Okay, thank you.

Tuan Speaker, I strongly oppose to this Motion. Do not use suspension as a substitute for answering criticism. After reading the Motion, I cannot help but feel that this House has become far too sensitive when it comes to criticism from the opposition, especially from the two DAP ADUNs.

When the opposition questions the government, especially the GPS governance, challenges its policies or points out its failures, suddenly there are allegations of misleading the House, insulting Members, breaching the Standing Orders, *blah, blah, blah*. Now this House, where GPS holds the majority, wants to suspend Member for Padungan for the remainder of this sitting.

Tuan Speaker, is this how you deal with criticism? When, you do not like what the opposition say, you silence the opposition? This is the Sarawak State Legislative Assembly, not GPS Party Assembly, okay, we are here to represent the people of Sarawak, not simply to praise the government and clap for whatever it does. Where is the democracy in this House? Sarawak GPS can accept praise but cannot accept criticism.

Tuan Speaker, let me say something frankly to GPS. It seems that the stomach of GPS is too small to accommodate just two opposition ADUN in this House. There are 82 Members in this House, and GPS holds 80 of them which has overwhelming majority. Yet, even with such a big majority, the government cannot tolerate two DAP representatives speaking up for the people. What is this? Two opposition ADUN and GPS already feel uncomfortable. Is the government so afraid of criticism that it wants to remove as many of us from this sitting? If GPS cannot even tolerate two opposition voices, how can it claim to be confident in its leadership? A government that is strong in numbers should be strong enough to face criticism.

Tuan Speaker, I want to remind the GPS Government that opposition Members are elected by the people. We did not walk into this House by invitation of GPS. We are here because the people voted for us to speak on their behalf. The people of Sarawak did not elect us to remain silent. The people in Padungan, the people in Pending, want us to speak up for them. They elected us to question the government, scrutinise public spending, expose weaknesses, and speak up when something is wrong. Yes, every Member must abide by the Standing Order. I am not arguing that the opposition should be above the rules, but the rules must not become a convenient weapon to silence voices that the government does not want to hear. If the government believes that a Member from Padungan has breached the Standing Order, let the facts be examined fairly. But why resort to such high-handed punishment as suspension for the remainder of the sitting?

Let me say this to GPS, you may suspend one Padungan, but you cannot suspend the people of Padungan. You may remove one representative from this House, but you cannot remove the people's demand for accountability. And let me make this thing clear to GPS, if GPS thinks that suspending one opposition representative will frighten the rest of us into silence, it has seriously underestimated the people of Sarawak.

Remove one Padungan today, and more representatives will return to this House after the next election with an even stronger mandate from the people. Don't be too arrogant. Do not forget, GPS, the people decide who sit in this House, not GPS. You may have the power to suspend an elected representative today, but you cannot decide who the people will elect tomorrow. You can use your numbers to pass Motions. You can use your majority to push through decisions, but you cannot use your majority to demand that everyone agree with you. A government that is confident in its performance should have no fear of criticism. Only a government that cannot tolerate being challenged will resort to silencing its critics.

Tuan Speaker, the strength of this House is not measured by how many opposition Members can be removed. It is measured by whether the government has the courage to face questions, answer criticism, and be held accountable. If the GPS Government truly believes in democracy, then

it must learn to tolerate dissent. Democracy is not just about winning elections. It is also about respecting those who disagree with you. I therefore urge this House to reject this Motion. Do not turn this House into a place where the opposition is welcome only when we keep quiet. Do not make the people feel that their representatives can be punished simply for speaking forcefully against the government. GPS, you may have the numbers in this House, but you do not own this House.

So, Tuan Speaker, I wish to say that you can suspend an ADUN, but you cannot suspend democracy. You can silence one voice for a sitting, but you cannot silence the people's power. Thank you, Tuan Speaker.

Tuan Speaker: Any Honourable Member wishes to speak? Ahli-Ahli Yang Berhormat, if there is no other Members wishes to speak, before I put the Ministerial question, the Motion to the vote, let me explain the pertinent points and the relevant Standing Orders related to the Motion. The whole speeches of the Honourable Member for Padungan delivered on the 13th of October 2026, page 15 and 14th October 2026, pages 35 to 44 as recorded and appeared in the Hansard in their entirety flagrantly violate the Standing Orders.

Let me explain, Standing Order 32(4), *"it shall be out of order to use offensive and insulting language about Members of the Dewan"*. The language is simple, it's clear. Standing Order 32(6) *"no Member shall impute improper motives to any other Member or make any statement or allegation which the said Member is not prepared to substantiate"*. Standing Order 32(10)(d), *"it shall be out of order for any Member to use or refer in his speech or contain in his speech"*. (a) any information, allegation or comment by any person or organisation, including those published in the newspapers, online news portals, social media or any online platform, the veracity or truth whereof he is unable to or has not been able to verify. So, verification and truth from any portal, any online, any platform. This is Standing Order 32(10)(d).

Standing Order 32(12), *"any Member who makes any statement in the Dewan that deliberately misleads the Dewan is deemed to be out of order or to be in contempt"*. Standing Order 40(10), *"nothing in this Standing Order shall be taken to deprive the Dewan of the power of proceeding against any Member according to any resolution of the Dewan"*. So, nothing in this Standing Orders shall be taken to deprive the Dewan of the power of proceeding. Isn't that clear? Now, before I put the Motion to the vote, I hereby direct the Secretary to ring a bell so that, all the Honourable Members attend.

(The buzzer buzzed for five minutes)

Tuan Speaker: Five minutes. Ahli-ahli Yang Berhormat, the question is that the Honourable Member for Padungan be suspended from the services of the Dewan from today, that is 15th October 2026 until the rest of the session. All those who agree to the Motion that the Honourable Member for Padungan be suspended from today, 15th October 2026, please raise your hand. I'll direct the Secretary to count.

(The Secretary starts counting)

Tuan Speaker: Maintain your hands raised. It's good for your circulation...*(Laughter)*... Okay. Those who are contrary against the Motion, please raise your hand. Oh, you count that one. The Deputy Premier...*(Laughter)*...

(The Secretary continues counting)

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, total number of Members debating, 10, for the Motion 62, against the Motion, one ; abstention, one. I hereby declare that the Ministerial Motion in the name of the Honourable Minister for Transport and Member for N.75, Senadin is approved...*(Applause)*... I hereby declare that the Honourable Member for Padungan is suspended from the services of this

Dewan with effect from today, 15th October 2026 until the end of the session. We have an adjournment and sitting resume at 12:15pm.

(Mesyuarat ditangguhkan pada jam 11:49 pagi)

(Mesyuarat dimulakan pada jam 12:32 tengah hari)

[Tuan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]

Tuan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, the sitting is adjourned to 2:30 p.m.

(Mesyuarat ditangguhkan pada jam 12:32 tengah hari)

(Mesyuarat dimulakan pada jam 2:37 petang)

[Timbalan Speaker mempengerusikan Mesyuarat]

Timbalan Speaker: Ahli-ahli Yang Berhormat, kita teruskan perbahasan. Dipersilakan, Yang Berhormat Telang Usan.

YB Dato Dennis Ngau: Thank you, Tuan Speaker. Salam sejahtera dan...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Yang Berhormat, after Telang Usan, I will ask Pending. Yang Berhormat Pending, all right. Though she is not on the list, but I have gotten the request. *Silakan*, Yang Berhormat Telang Usan.

YB Dato Dennis Ngau: Thank you, Tuan Speaker. Salam sejahtera and greetings to you Tuan Speaker, Honourable Members of this august House and all present here today. First and foremost, I wish to congratulate Yang Amat Berhormat Premier of Sarawak, the Honourable Member for N.26 Gedong, who is also the Minister for Finance and New Economy, together with the entire Sarawak Government, for successfully presenting the Sarawak Budget 2027.

Tuan Speaker, Telang Usan rise today to express strong support for the Sarawak Budget 2027, a budget that reflects confidence in our economic future, hope for our people, and optimism for the continued progress of our beloved Sarawak. With projected State's revenue of RM15.091 billion demonstrates the growing financial strength of our State. Telang Usan therefore extends our heartfelt congratulations and appreciation to the Premier and the State Government for this remarkable achievement.

However, Tuan Speaker, allow Telang Usan to make one important observation which I believe all of us agreed with. That is, a budget is not measured by its size alone, but by the difference it makes in the lives of the people. That is why Telang Usan wish to speak today not only about billions of *ringgit*, but about the people behind those billions; families living in our longhouses, farmers working their land, children travelling long distances to school, the elderly waiting for better healthcare access, the young people in our rural communities who deserve a fair chance to build a better future.

A PEOPLE-FIRST BUDGET: A CONSISTENT COMMITMENT SINCE 2017

Tuan Speaker, for Telang Usan, the defining feature of this Budget is its people-first approach. This is not a new slogan introduced for Budget 2027. As far as Telang Usan could recalled, it is a consistent direction that we have witnessed since Yang Amat Berhormat Premier presented his first budget in 2017. These are not merely promises made from a podium. They are changes that people far and near, can see, experience and evaluate in their daily lives.

Telang Usan does acknowledge that many challenges remain. Not every community and area has received the level of development it deserves. But the direction is clear. The commitment to rural development is continuing. Development must narrow the gap between urban and very rural communities and as stated in the State Budget 2027, YAB Premier want prosperity to be shared fairly across all parts of Sarawak.

As Nelson Mandela famously said, *"It always seems impossible until it's done."* Though thus far we have achieved some great success. Today, we must turn those long-held aspirations into achievable goals. Budget 2027 gives us another opportunity to do exactly that.

RURAL CONNECTIVITY: LET OPPORTUNITY TRAVEL TO OUR PEOPLE

Tuan Speaker. Telang Usan wishes to turn our attention to the people of our very rural Sarawak, particularly the communities in N.77 Telang Usan, N.78 Mulu and the wider Baram region. When rural people hear that Sarawak is presenting a budget of this magnitude, in the billions, they naturally ask, what will this budget change in our lives? These are the questions that matter most to the people that Telang Usan represents. I wish to emphasise a simple but powerful principle, *"Opportunity must travel. It must travel from our cities to our rural communities, from economic centres to our longhouses and from our development plans to the doorsteps of ordinary Sarawakians"*.

A road is not merely a strip of asphalt. It is a connection to education, employment, healthcare, markets and dignity. That is why I welcome the State Government's decision to take over the management and upgrading of former logging roads in rural Sarawak. This is a significant step towards addressing the infrastructure challenges faced by many rural communities. Telang Usan thanks the Premier, the State Government for recognising that these roads, although originally built for logging activities, have become essential lifelines for our people.

However, Telang Usan also appeals to the Federal Government to fulfil its responsibility in rural development by providing the necessary financial support. The State Government has demonstrated its willingness to step forward, and the Federal Government should reciprocate through timely funding and effective cooperation.

RM1.5 BILLION FOR TELANG USAN AND MULU: A MEANINGFUL INVESTMENT IN RURAL SARAWAK

Tuan Speaker, I wish to place on record my sincere appreciation to Yang Amat Berhormat Premier for approving RM1.5 billion in state funding for N.77 Telang Usan and N.78 Mulu under the HDA initiative. This commitment is particularly important because it enables the implementation of road connectivity and the basic infrastructure projects long sought by our people. Among the projects of great significance in N.77 Telang Usan are the all-weather, tar-sealed road connections serving Ulu Tinjar, the Apoh region and middle Baram. With the allocation, we are also able to build several standalone water treatment plants in rural communities, namely at Long Bemang, Long Kevuk, Long Pillah, Daleh Long Pelutan *ataupun* Long Miri, Long Loyang and Long Batan, Long Anap and Long Bedian.

Under the Rural Transformation Programme or RTP, more than 350 projects have been implemented across our communities in 88 longhouses at Long Lama Bazaar. A community hall, futsal court, river boat jetty, basketball court, *pentas kampung, tandas awam, jalan dalam rumah panjang, rumah aktiviti JKK and kaum ibu*, improved drainage, access infrastructure or another essential local project can make a real difference to the people who use it every day.

Under UNIFOR initiatives, my constituency have received more than RM10 millions of grant in total since its inception. My constituency have also received a considerable amount of funding for projects under *"Dana Konsesi Hutan"* for various community infra projects. And of course there are

many other projects implemented under the state fund. Indeed, these projects have brought positive impact on everyday life of our rural longhouse folks.

ECONOMIC TRANSFORMATION MUST RAISE THE EARNING POWER OF OUR PEOPLE

Tuan Speaker, while I welcome the emphasis on infrastructure, roads and physical facilities are only part of the development equation. The ultimate objective of economic development must be to raise the earning power of our people. Economic transformation must translate into better jobs, higher incomes, stronger local businesses and greater opportunities for Sarawakians.

Our rural communities possess significant assets; land, natural resources, agricultural potential, cultural heritage, tourism attractions and, most importantly they are very hardworking people. We must build on these strengths while ensuring that development is sustainable and that local communities actively participate in the economic opportunities created.

BARAM INTEGRATED SOLAR AND THE RENEWABLE ENERGY ECONOMIC ZONE

Tuan Speaker, in line with Strategic Thrust One, which focuses on transforming and diversifying Sarawak's economy, I urge the State Government to expedite the necessary approvals and implementation arrangements for the Baram Integrated Solar project within the Baram Renewable Energy Economic Zone. This initiative has the potential to become an important engine of growth for the Baram region.

It also aligns with Strategic Thrust Five, which focuses on bridging development gaps and driving rural growth, including initiatives to localise rural economic opportunities and create new sources of wealth within our communities.

The Intelligence Economy & the Roadmap for Rural Sarawak

Tuan Speaker, as clearly mentioned in the Budget 2027, The Right Honourable Premier has foreseen a fundamental global shift- the intelligence economy is upon us. We have moved far beyond the digital revolution of decades past. In this new era of artificial intelligence, advanced robotics, and machine learning, access to abundant and cheap electronics - is the defining competitive advantage of our time.

Tuan Speaker, at this intelligence revolution sweeps across the globe, at home, there must be a clear, aggressive roadmap for massively increasing the supply of cheap electrons. Under the visionary leadership of our Right Honourable Premier, Sarawak is preparing for this future through the 13th Malaysia Plan (13MP).

During the 13MP launched, the Premier explicitly named the Baram Renewable Energy Economic Zone (BREEZ) as a key engine of economic growth in northern Sarawak located within the constituency of Telang Usan. Telang Usan is perfectly poised to be the foundation of this roadmap because we possess vast areas of land with solar irradiance 15 to 25% higher than many other places in Sarawak.

In plain economic terms, this means that electricity produced from Baram is 15 - 25% cheaper than anywhere else in Sarawak. To harvest this massive natural advantage, BREEZ is anchored by the proposed Baram Agrivoltaic Development in Temala, Long Lama.

But Tuan Speaker, I must emphasize this point clearly. As Telang Usan was told these undertakings is not merely a solar plant. This fully private investment is a massive, catalytic infrastructure ecosystem. This core investment is concurrently followed by the building of a modern township dedicated to housing and elevating our new workforce, alongside a logistic hub featuring warehouse capacity bringing the total private capital injection to a monumental billion.

But for this "billions of *ringgit*" catalytic ecosystem to take root, the cheap, abundant electrons it generates must flow seamlessly into the state grid. That is why the construction of a new Line-In-Line-Out (LILO) distribution substation in Temala is absolutely critical. Yet, Telang Usan was informed that the project proponent was required to provide economic justification before they can approve a new substation in Temala.

Tuan Speaker, if a massive private investment ecosystem is not an economic justification, if a RM 3.8 billion investment by our own State Government into the Miri-Marudi-Mulu-Long Panai-Long Lama (3M2L) road network right at our doorstep is not an economic justification, then what it is? The LILO substation in Temala, Long Lama will be 100% paid for by the private sector. Telang Usan humbly urges the relevant Ministries to clear the administrative roadblocks and grant the LILO substation approval.

Leveraging the Catalyst: High-Skill Training and Virtual Grids

Tuan Speaker, having this level of global infrastructure stationed deep in Baram surely will change everything for our people. As part of this ecosystem, Telang Usan was informed that the project proponents are committing to build massive logistics and operations centres, and they will provide comprehensive, high-skill labour training for our Baram local boy. Because we will finally have this massive technical backbone in our own backyard, future solar installations and maintenance for any village in Baram for that matter, no matter how remote will get cheaper, and cheaper, and cheaper.

Tuan Speaker, we are faced with a harsh reality that we may never build an entire physical grid connecting all our deep interior longhouses altogether but because of this new logistics hub at this special economic zone, we no longer have to. A well-built Virtual Grid, based on renewable solar and battery power, will ensure there is enough electricity whenever and wherever it is needed. Supported by trained local engineers and the massive Solar+BESS ecosystem in Temala, Long Lama, a Virtual Grid guarantees that any requirement for the additional power no matter how large can now be put in place in less than two months, and at a significantly reduced energy cost.

The Solution: The RM 50.49M EaaS Proof of Concept

Today, unfortunately our current legacy seems failing. On September 15th, a devastating fire destroyed the Kampung Long Atip Solar Hybrid Station affecting over 1,500 residents. Today, around 32 of these longhouses in my constituency have reached a critical stage where degraded batteries fail through the night. The Long Atip solar station fire happened after the same incident at Long Tap Sungai Akah solar station on September 2024. After much struggling to get it repair, the longhouse solar system is now running on new lithium battery system.

I strongly appeal to the State Government to approve an urgent Phase 2 proof of concept an allocation estimated around RM50 million to immediately remediate these 32 critical villages using the Energy-as-a-Service (EaaS) Virtual Grid Framework. But beyond the technology and the capital. Most importantly, Tuan Speaker, the people of Telang Usan are ready. Our youth are ready to be the elite green-collar engineers of tomorrow. Our communities are ready to step out of the darkness and into a data-driven future. I humbly ask the State Government to stand with us.

Grant the LILO substation approval in Temala. Approve the RM50.49 million EaaS intervention. Let us unlock our catalytic infrastructure and ensure the lights in Baram never ever go out again. Major projects must meet all applicable requirements, including environmental safeguards, technical standards and meaningful engagement with affected communities. But where those requirements can be met, we should avoid unnecessary delays. I hope the Baram Integrated Solar project can become a catalyst for wider rural economic transformation, bringing employment, skills development, business opportunities and supporting infrastructure to our region. Let Baram be known not only for its natural resources, but also for its contribution to Sarawak's clean energy. I about to conclude. I better go to the last part.

The Persistence of the Small Guy

Tuan Speaker, towards ending my debate speech, let me speak plainly from the heart. For generations, Baram has been known as the "*last frontier of development*." We are the small guy of Sarawak. And let Telang Usan tell this august House something we all know developing the deep interior is not all sunshine and easy victories. It is a harsh, unforgiving geography.

For decades, geography and circumstance have hit our people hard. We took the hit of being left behind while the coastal cities thrived. We take the hit every time our legacy batteries fail and plunge our villages back into darkness. We have taken the hit for waiting, and waiting, and waiting for the grid to reach us.

But Tuan Speaker, the spirit of the Orang Ulu, the persistence of the people of Telang Usan and Ulu Baram at large, it hasn't about how hard we have been hit by circumstances. It is about how hard we can get hit and keep moving forward. It is about how much darkness we can take and still keep moving forward to demand the light. That is the persistence of the small guy. That is how progress is won. And today, Tuan Speaker, we are not just moving forward. We are rising, with YAB Premier and the GPS State Government, we are rising.

Timbalan Speaker: Please wind up, Yang Berhormat.

YB Dato Dennis Ngau: Yes. I about to wind up, ya.

CONCLUSION: FROM A STRONG BUDGET TO A STRONGER SARAWAK

Tuan Speaker, as I conclude, let Telang Usan reiterate that Telang Usan supports the Sarawak Budget 2027 because it reflects a clear commitment to economic growth, financial sustainability and the wellbeing of our people. Telang Usan also firmly acknowledges the continuing commitment to rural development, infrastructure, clean water, education, tourism, renewable energy and the strengthening of our State's economic foundations.

At the same time, Telang Usan have raised several requests that reflect the everyday concerns of our communities Telang Usan represent. These include the acceleration of rural road projects, the continued improvement of former logging roads, the development of the Baram Integrated Solar Farm, consideration of the Three Sisters Waterfall into State's Nature Park, improve rural student transport, urgent attention to SK Long Bemang and boarding facilities for Penan students at SK Long Atip, clarification on the Ulu Tinjar project, a new Long San bridge and a greater funding for the Longhouse Loan Scheme.

Our people do not expect every problem to disappear overnight, but they do expect progress, clear priorities, responsible implementation and tangible result. Dengan itu, Tuan Speaker, saya dengan penuh hormat menyokong Belanjawan Sarawak 2027 yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak. Merry Christmas to all fellow Christians and a happy and blessed new year 2027 to you, Tuan Speaker and all of us who are here. Sekian, terima kasih, Sarawak Maju, Sarawak Makmur. Terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Yang Amat Berhormat Telang Usan. *Seterusnya*, may I call upon Yang Berhormat Pending. Make your speech, please.

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Thank you, Tuan Speaker. Tuan Speaker, there is a long outstanding problem affecting business owners in Kuching, particularly the registration and renewal of business licenses at the Lembaga Hasil Dalam Negeri Kuching office.

Some business owners have told me that they have to arrive as early as 6:00 a.m. just to obtain a queue number because the number of queue tickets issued is limited. If they are lucky,

they may only able to complete their transactions around 3:30 p.m. On top of that, payment is accepted in cash only. This is how outdated the government system is.

Tuan Speaker, what businesses need is simple, register online, renew online, pay online and receive their licenses electronically. They are asking for efficient services and not special treatment. Even after waiting for hours, some unlucky business owners who are unable to complete their transactions because of the payment counter's 3:30 cut off time due to cash in transit arrangements for banking collections into the Sarawak State Treasury, they may have to return the next day just to complete their payments.

This problem has to be reviewed. In this digital age, government service should not be held back by outdated cash handling procedures. Another bigger issue we must address, why is Sarawak still relying on a Federal agency LHDN Kuching as collector to administer business licensing matters in our own state? As we know, the Businesses Professions and Trades Licensing Ordinance 1955 forms part of the legal framework governing business licensing in Sarawak, but its administration involves federal, state and local authorities.

I acknowledge that Sarawak cannot unilaterally amend Federal law. However, federal jurisdiction must not become an excuse for in action. Sarawak's representation on the LHDN Board should push for solutions. If legislation needs to be amended, pursue it. If treasury procedures are an obstacle, engage the Ministry of Finance. If administrative practices are causing delays, change them.

Tuan Speaker, to address these long outstanding issues, I urge the Sarawak Government to take four concrete steps:

- (a) Review the 3:30 p.m. cash payment cut-off and introduce cashless payment facilities;
- (b) Accelerate digitalisation and extend Ease of Doing Business to Kuching;
- (c) Get our state representative on LHDN to deal with LHDN and the Ministry of Finance in resolving Federal administrative and legislative barriers. Otherwise, our representation serves little purpose; and
- (d) Engage the Federal Government to restore greater state control over business licensing administration.

Tuan Speaker, this is the time for Sarawak to take back control of the business licensing matters.

Sarawak Water: Where are the Promised Improvements?

Tuan Speaker, I wish to highlight Sarawak Water Sdn. Bhd.'s performance since it took over Kuching Water Board, Sibu Water Board and LAKU Management in October 2025. The GPS Government promised greater efficiency, better asset management and improved customer service. Yet, after more than a year has passed, these improvements remain largely unfulfilled.

In Kuching alone, there have been at least 10 major water disruptions over the past year, alongside complaints of murky water and low pressure. At Kenyalang Park and Pending area, including Kenyalang Commercial Shophouses and two rows of shophouses opposite Chung Hua Middle School No.1 along Jalan Pending, businesses have endured daily low water pressure and frequent disruptions for years. Despite repeated complaints, Sarawak Water is still unable to resolve these long-outstanding problems. How many complaints must businesses make before Sarawak Water finally gets off its seat and takes action? It is unacceptable to keep leaving businesses to suffer while the same problems drag on year after year.

Tuan Speaker, it is ironic that GPS promotes mega projects, sophisticated technology and ambitious development plans, yet struggles to provide a reliable water supply. What is the point of mega development if the State Government cannot guarantee the basic amenities? There are also serious governance concerns. More than a year after operations began of Sarawak Water, Sarawak Water's website still states that its organisational structure is being finalised. Let me quote, "*Sarawak Water is currently finalising its organisational structure to further strengthen governance, operational efficiency and service delivery across the State. Updated department listing and contact information will be published once the structure has been implemented*". You go and check, the website is still these words, published.

It is embarrassing that the structure remains incomplete and the company is still led by an Acting CEO. Why still acting? Until one year still acting? Why has the structure not been finalised, and why has a permanent CEO not been appointed? Sarawak Water needs clear leadership, proper accountability and competent management to deliver reliable water services across the state.

Tuan Speaker, the State Government should introduce a clear laws and policies requiring those responsible for damaging water pipelines to compensate affected businesses for their direct financial losses, not merely the cost of pipe repairs.

Tuan Speaker, the State Government should study a legal framework requiring water utilities, can adopt, can use the United Kingdom law as a useful example because under the Water Industry Act 1991 and the regulation established by Ofwat, the economic regulator, water companies must comply with Guaranteed Standards of Service. Where specific standards are breached, including certain water supply interruptions, affected customers may be entitled to financial compensation. Sarawak should adopt this framework to local needs.

Tuan Speaker, in my view, the Minister for Utility Sarawak has not done enough to fulfil his responsibilities. I, therefore, urge Yang Amat Berhormat Premier to appoint someone who is more proactive and capable of delivering results for the people to take over this portfolio in the next new State Cabinet lineup.

SEDC Energy: Please Do Not Break the Premier's Hydrogen Dream

Tuan Speaker, I wish to speak about SEDC Energy and something very close to the heart of Yang Amat Berhormat Premier, which is green hydrogen. This is not just a government programme; this is his baby. So, today let me tell this to SEDC Energy, please *lah*, do not break the Yang Amat Berhormat Premier's heart. Our Yang Amat Berhormat Premier has promoted hydrogen around the world, engaged with Japanese, Korean and German industry players and travelled to Seoul, Singapore, Tokyo, Berlin, Paris and Bangkok to promote Sarawak's green-energy ambitions. Though not every trip was solely about hydrogen, but the effort is clear.

In November 2020, we were told that the Bintulu hydrogen facility could be ready by 2023, producing up to 10,000 tonnes a year. 2023 came but no project. Then came H2biscus and Ho2rnbill, both expected to operate by 2027. Now, we hear about downscaling, high costs, uncertain buyers and delays to 2028 or 2029. First 2023, then 2027, then 2028, then 2029. The deadlines keep moving, but where are the results?

SEDC Energy's Chairman has explained that hydrogen may cost below RM20 per kilogramme to produce here, but around RM50 after compression, cooling and shipping to Japan. The original export plan was not viable at those costs. That is the problem. Producing hydrogen is one thing, finding buyers willing to pay for it is another.

Tuan Speaker, let us be honest. After years of announcements, overseas engagements and ambitious promises, Sarawak has yet to demonstrate a commercially viable, large-scale hydrogen industry. This is the reality SEDC Energy must confront. I do not question Yang Amat Berhormat

Premier's enthusiasm, but SEDC must now deliver the business. Not another memorandum. Not another press release. Not another photograph of people exchanging folders.

We want to know where are the confirmed buyers. How many tonnes will they purchase and at what price, for how many years? Where are the binding off take agreements? Where are the final investment decisions and the returns for Sarawak? Our Yang Amat Berhormat has done almost everything to promote green hydrogen except personally fill-in the hydrogen tank.

If SEDC Energy still cannot secure committed buyers, get projects off the ground and make money from hydrogen, then I am afraid Sarawak's hydrogen dreams will remain just a dream. Perhaps SEDC Energy should conduct one more feasibility study urgently, this time how to mend a broken heart.

FWTA

Tuan Speaker, this is the second time I am raising the FWTA (Foreign Workers Transformation Approach) in this House. Despite repeated appeals from industry associations and Yang Amat Berhormat Premier's promise to review the fees after I raised this issue during the last DUN sitting, nothing has changed. May I ask when will the government honour its commitment to review and lower the fees? How much longer must employers wait? Jangan cakap saja! Jangan tengok saja!

Employers pay RM1,854 per foreign worker, excluding SST, yet essential services remain incomplete. This includes 324 identity card which is not recognised by Immigration Department and many cards are still sitting at the SANSOLS office in Kuching. The Immigration and Labour Integrated Centre in Sibu and Bintulu are also not in operation until now. Why? Is this what GPS government called transformation? The only thing being transformed efficiently is money from employers' pockets into someone else's revenue.

Tuan Speaker, the Deputy Minister in the Premier's Department, who is also the Honourable Member for Mulu, is here, has repeatedly claimed that foreign worker applications can be completed within 60 days. However, industry players tell me that completing the entire process within this timeframe, 60 days, is virtually impossible. Where are the statistics? How many applications were actually completed within 60 days? Put the figures on the table and let the industry players verify them.

Before SANSOLS, SAINS had already developed MSEN, a free system. Many asked why didn't Sarawak Government improve and integrate the existing system instead of introducing a costly new one called SANSOLS? Under SANSOLS, employers pay RM950 for Approval in Principle and RM904 for the labour licence. So, totalling fee is RM1,854 per worker. I call this as a "*Dracula System*" because employers have no choice but to pay. Why charge the same amount for subsequent renewal when no new approval in principle is required? If SANSOLS is truly sophisticated and AI-based, why is the renewal process still so tedious? Renewing an existing permit should take only a few clicks, not another heavy bill. Don't treat the employers as ATM to satisfy someone's greed. Digitalisation should make business easier, not force them to pay more while struggling with the very process that is supposed to help them.

Employers also face unfair financial risks. If a foreign worker fails the medical examination, why is the SANSOLS fee forfeited instead of refunded or transferred to a replacement worker? Why should employers bear the entire financial loss? Employers are given only 60 days to find a replacement of workers, despite the lengthy time required for recruitment, approval, and deployment. Industry players are proposed extending this period to 180 days. These are foreign workers not local workers who can be replaced overnight. I urge the State Government to accept this reasonable proposal.

Pending the applications should also be cancellable without penalty if the labour license has not been issued. Employers should not be forced to pay for a process they no longer need. The

Sarawak Government and ILMU must therefore scrutinize SOCOE's operations. Why let SOCOE simply charge the employers and forfeit their money anyhow?

The same problem affects HAVEN, the domestic-worker system which remains unstable and causes backlogs and poor application tracking. If HAVEN cannot yet function properly, ILMU should manually allow manual applications. I also urge ILMU to stop SOCOE from turning HAVEN into another SANSOLS by imposing hefty charges on employers.

Some applicants have told me that SANSOLS staff dress like "*ninjas*" with their whole body covered up. Are they processing foreign worker applications or filming an action movie? Are employers applying for work permits or entering a secret security zone? These employers are not criminals or terrorists. They are also not there to fight a *kung fu* battle. So, instead of making the process intimidating, Sarawak Government should direct SANSOLS staff to treat the applicants with respect. Employers come to get their applications processed, not to feel as though they are entering a battlefield.

So, Tuan Speaker, for this FWTa issue, I also want the Honourable Member for Mulu to clarify the circumstances surrounding his 2024 photograph in Switzerland with the big boss of SOCOE and the previous Deputy State Minister. They were happily smiling before the camera, in Switzerland. Was it a private holiday or an official trip? I leave it to him to answer. Is this FWTa connected to someone's daughter? They told me it's someone's daughter. I don't know whose daughter. These are the legitimate questions that deserve clear answers too, not silence.

Tuan Speaker, haze and peat fires affect the health and lives of Sarawakians. Even though the haze comes from outside Sarawak, we cannot assume that this is someone else's problem. We must look at what Sarawak can do to prevent peat fires and avoid becoming a source of haze in the future.

Tuan Speaker, Sarawak has a largest peatland resource in Malaysia. This is a valuable asset, but it also comes with a responsibility to manage it properly. I urge the Sarawak Government to come up with a comprehensive, science-based, long-term peatland management strategy with clear targets, timelines and agencies responsible for delivering results.

Sarawak already has peatland management guidelines and fire monitoring measures. But having guidelines and monitoring systems on paper is not enough. What matters is whether they are working on the ground. How much degraded peatland has been restored? Are high-risk areas being monitored regularly? How quickly are hotspots investigated? How many illegal open burning cases have been investigated and what enforcement action has been taken?

Tuan Speaker, peatland protection is not just about preventing fires. It also means maintaining proper water levels, restoring damaged areas and preventing further degradation. Healthy peat swamp forests are not wasteland waiting to be developed. They store carbon, protect biodiversity, help regulate water and reduce the risk of fires.

This is why land use planning must take peatland conditions seriously. Prevention is always better than fighting fires after the damage has been done. Peat fires are difficult to extinguish and once they spread, the resulting haze threatens public health. Hence, the Sarawak Government must stop treating peatland protection as something to focus only when the haze arrives. It has to be a long-term commitment with proper funding, regular monitoring and firm enforcement throughout the years.

I think I have finished all my issues. Ya, there is one paragraph which I have skipped. SOCOE Sdn. Bhd. through FWTa. Let me go back to FWTa because I skipped just now. Could easily collect RM300 million or more annually from employers. Over the 15 year contract signed in 2024 with ILMU, the potential value could reach at least RM4.5 billion. With so much money involved, the public deserves transparency. Yet the contract terms remain undisclosed.

I demand that the GPS Government disclose the full 15 years contract, publish the fee structure and release the actual performance statistics. Our industry players create jobs and contribute to Sarawak's economy. They should not be forced to pay millions upon millions into a system whose contractual terms remain hidden and whose performance has yet to justify the cost. If the Sarawak Government continues to withhold the contract terms and fails to demonstrate that FWTA delivers value for money, then my call is scrap FWTA altogether. With that Tuan Speaker, I would like to say thank you for chairing this sitting ...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Thank you, Yang Berhormat ...*(Interruption)*...

YB Puan Violet Yong Wui Wui: Till we meet again in the next term of the DUN after the state election which is going to be held soon and my guess is on the 12th or 19th December. Thank you.

Timbalan Speaker: Thank you, Yang Berhormat Pending. Next, Yang Berhormat Tellian, please.

YB Encik Royston bin Valentine: Terima kasih, Tuan Speaker. Selamat Petang, *Selamat Lemai*, Salam Sarawakku Sayang, Salam Sarawak Maju Makmur. Terima kasih Tuan Speaker, kerana memberi peluang dan ruang kepada Tellian untuk turut serta perbahasan Rang Undang-Undang Perbekalan (2027), 2026 pada persidangan kali ini.

Terlebih dahulu, saya mewakili seluruh rakyat Tellian ingin merakamkan penghargaan terhadap kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier yang terus memperkukuh asas ekonomi dan kewangan wilayah Sarawak melalui pentadbiran berwawasan, pengurusan berhemah serta usaha gigih dalam mempelbagaikan sumber hasil seperti yang ada ketika ini. Kutipan hasil sebanyak RM10.732 bilion sehingga September 2026 dan pelaburan diluluskan berjumlah RM11.2 bilion pada separuh pertama tahun 2026 memperlihatkan kekuatan kewangan serta keyakinan pelabur terhadap Sarawak. Berteraskan pencapaian ini, Belanjawan Sarawak 2027 mengunjurkan hasil RM15.091 bilion dan lebih RM246 juta, di samping memperuntukkan RM10.098 bilion untuk pembangunan.

Tuan Speaker, agenda pembangunan di bawah Yang Amat Berhormat Premier Sarawak memberikan perhatian besar kepada keseimbangan kemajuan antara bandar dan luar bandar. Peruntukan RM6.4 bilion bagi pembangunan luar bandar dalam Belanjawan 2027 akan meneruskan kesinambungan penyediaan kemudahan seperti jalan, jambatan, bekalan air, elektrik dan telekomunikasi, sekali gus menghubungkan masyarakat dengan peluang ekonomi yang lebih luas. Ukuran sebenar kejayaan pembangunan ialah perubahan yang dirasakan dalam kehidupan rakyat. Pelaksanaan pelbagai inisiatif oleh Kerajaan Sarawak seperti pendidikan tinggi percuma, SKAS, diskaun bil elektrik, subsidi air, perumahan mampu milik serta bantuan kesihatan dan kebajikan memberikan manfaat penuh kepada rakyat di pelbagai peringkat.

Pada masa yang sama, belanjawan ini mahu membina masa depan Sarawak dengan mempelbagaikan ekonomi, mengembangkan industri bernilai tinggi serta mengurus kewangan dan sumber wilayah secara berhemah. Inilah usaha berterusan untuk memastikan pertumbuhan ekonomi Sarawak membuka lebih banyak peluang dan menjamin kemakmuran yang dapat dikongsi oleh seluruh rakyat Sarawak pada hari ini dan masa hadapan.

Tuan Speaker, seterusnya saya akan kaitkan secara lebih terperinci kesinambungan Belanjawan Sarawak terhadap kawasan Dewan Undangan Negeri, Tellian dan Mukah khususnya. Terlebih dahulu saya ingin berkongsi berkaitan status pembangunan bagi kawasan DUN Tellian dalam tempoh lima tahun ini bermula dari tahun 2022 sehingga 2026 yang merangkumi projek-projek di bawah RTP, RADDA, Projek Rakyat, RMK dan *Alternative Funding*.

Rural Transformation Project (RTP)

Di bawah peruntukan RTP, pelaksanaan projek sepanjang lima tahun ini memberi tumpuan kepada pembangunan infrastruktur asas, peningkatan kemudahan kampung, rumah panjang dan

perumahan, sekolah serta penyediaan kemudahan awam untuk kesejahteraan penduduk di sekitar Daerah Mukah dan Dalat yang berada di dalam kawasan DUN Tellian termasuk Bandar Mukah yang juga merupakan Pusat Pentadbiran Bahagian Mukah.

Bagi tempoh lima tahun ini, sebanyak 120 projek bina baru serta naik taraf telah dan sedang dilaksanakan yang melibatkan kos sebanyak RM25 juta ringgit. Kategori projek yang dilaksanakan adalah seperti:

- (a) Jalan akses dan dataran kejut – 47 projek yang bernilai RM9.4 juta;
- (b) Titian, jambatan, jeti dan *pontoon* – 38 projek bernilai RM8.1 juta;
- (c) Bangunan dan kemudahan komuniti – 15 projek bernilai RM3.9 juta;
- (d) Sistem saliran, parit dan bekalan air – 8 projek bernilai RM1.7 juta;
- (e) Kemudahan sukan dan rekreasi- 6 projek bernilai RM1 juta; dan
- (f) Infrastruktur kawasan perkuburan – 6 projek bernilai RM900 ribu.

Dua kategori utama, iaitu jalan dan kemudahan perhubungan sungai, merangkumi 85 projek bernilai RM17.45 juta, bersamaan 69.8% daripada keseluruhan peruntukan.

Manakala bagi tahun 2027, sebanyak 25 projek telah dicadangkan, sebanyak 18 projek bernilai RM3.91 juta (78.2%) dirancang untuk kerja-kerja berkaitan infrastruktur asas di kampung dan rumah panjang seperti jalan, titian, jambatan, dataran kejut dan perparitan. Pada masa yang sama, tujuh projek lain memberi tumpuan kepada kemudahan institusi serta komuniti.

Perancangan ini juga mengambil kira keperluan institusi pendidikan, kemudahan sukan dan pusat aktiviti komuniti, sekali gus memastikan pembangunan tidak hanya tertumpu kepada infrastruktur fizikal, tetapi turut menyokong kesejahteraan sosial penduduk.

Secara keseluruhannya, RTP menjadi antara instrumen penting dalam usaha merapatkan jurang pembangunan antara kawasan bandar dan luar bandar, meningkatkan keselamatan serta keselesaan penduduk dan memperkukuh kesejahteraan komuniti. Di kesempatan ini, Tellian turut menyarankan agar peruntukan tahunan projek RTP ditingkatkan di masa akan datang terutamanya bagi kawasan luar bandar dan pedalaman yang paling banyak memerlukan dan memperoleh manfaat daripada pelaksanaan inisiatif ini.

Rajang Delta Development Agency (RADDA)

Tuan Speaker, Tellian ingin menarik perhatian Dewan yang mulia ini berkaitan perkembangan empat projek RADDA di kawasan DUN Tellian yang melibatkan jumlah kos projek sebanyak RM98 juta secara keseluruhannya, iaitu Projek Pengawalan Hakisan Pantai Petanak, Pembinaan Anjung Ria Senaga, Pembinaan Medan Selera Kala Dana serta *Mukah New Integrated Market*.

Apabila semua projek ini siap, kita akan melihat perubahan ketara terhadap landskap Mukah yang bukan sahaja memperindahkan persekitaran, malah memperkukuh daya tarikan pelancongan dan merancakkan ekonomi tempatan.

Projek Pengawalan Hakisan Pantai Petanak berpotensi melindungi kawasan pesisir pantai memelihara persekitaran sebagai aset masyarakat dan tarikan pengunjung. Anjung Ria Senaga Mukah pula berpotensi menjadi ruang kegiatan masyarakat, rekreasi dan acara kebudayaan yang menonjolkan keunikan warisan tempatan.

Pada masa yang sama, Medan Selera Kala Dana Mukah pula akan memperkasakan pelaksanaan Pesta Kaul di samping mempromosikan adat budaya kaum Melanau di Mukah, manakala *Mukah New Integrated Market* berpotensi memperluas ruang pemasaran hasil pertanian, perikanan serta produk usahawan tempatan sekali gus mengubah wajah pasar lama Mukah dengan keunikan reka bentuk bangunannya yang tersendiri.

Kemudahan-kemudahan ini sudah pasti akan dihubungkan melalui promosi pelancongan yang tersusun bagi menarik pengunjung dan pelancong dari luar untuk datang ke Mukah sekali gus menyokong perniagaan penginapan, pengangkutan, makanan dan kraftangan di Mukah. Oleh itu, Tellian memohon agensi bertanggungjawab untuk memastikan perancangan operasi, penyelenggaraan, akses dan penyertaan peniaga tempatan diberi perhatian dalam projek-projek berkenaan, agar pelaburan berjumlah RM98 juta ini menghasilkan manfaat ekonomi yang berterusan dan dapat dinikmati oleh penduduk Mukah secara keseluruhannya.

Projek Rakyat, Projek RMK-12, RMK-13 dan Alternative Funding

Tuan Speaker, di bawah sumber peruntukan berkenaan, pelaksanaan projek pembangunan di kawasan DUN Tellian, merangkumi pembangunan infrastruktur, bekalan air, perumahan dan kemudahan awam terus dipacu. Projek-projek ini amat penting untuk meningkatkan kesejahteraan rakyat, memperkukuh kemudahan asas dan membuka peluang ekonomi di Mukah.

Di bawah Projek Rakyat, sebanyak empat projek disenaraikan dengan jumlah peruntukan RM122.2 juta. Projek tersebut ialah pengubahsuaian Dewan Suarah Mesra Mukah bernilai RM8.7 juta, *Waterfront Mukah* bernilai RM60 juta, SPK Tellian Tengah Fasa 1 bernilai RM30 juta serta pembangunan Rumah Mampu Milik di SPK Tellian di bawah LCDA bernilai RM23.5 juta.

Berdasarkan status yang dilaporkan sehingga 30 September 2026, pengubahsuaian Dewan Suarah Mesra Mukah telah siap sepenuhnya. Namun masih lagi memerlukan beberapa penambahbaikan lain seperti kemudahan penghawa dingin, naik taraf bangunan pejabat pentadbiran dan kawasan parkir yang perlu diselenggara dengan baik, yang ditambah baik. Mohon perkara ini diambil tindakan sewajarnya oleh pihak yang berkenaan.

Manakala projek SPK Tellian Tengah Fasa 1 mencapai progres 99%. Projek *Waterfront Mukah* dan Rumah Mampu Milik SPK Tellian pula berada pada pelbagai peringkat pelaksanaan. Tellian menyarankan agar agensi pelaksana menyelesaikan baki kerja dan segala urusan berkaitan bagi projek yang hampir siap, sekali gus memastikan kemudahan yang siap dapat dimanfaatkan sebaiknya.

Tuan Speaker, bagi projek di bawah RMK-12 dan RMK-13 Kerajaan Sarawak dan Persekutuan. Sebanyak tujuh projek disenaraikan dengan jumlah peruntukan RM585.88 juta. Projek-projek ini terdiri daripada:

- (a) Projek pemuliharaan tebingan Batang Mukah antara Sungai Penakub dan Sungai Tellian bernilai RM40 juta;
- (b) Projek jalan akses alternatif ke Skim Petanak, Mukah bernilai RM20 juta;
- (c) Projek Jalan Sebakong – Ulu Sikat – Lubok Bemban Fasa 3 bernilai RM123.6 juta;
- (d) Projek SPK Tellian Tengah Fasa 2 bernilai RM27.7 juta;
- (e) Projek SPK Petanak Fasa 2 bernilai RM27.2 juta;
- (f) Projek Loji Rawatan Air Mukah bernilai RM243.98 juta;
- (g) Projek pembangunan kuarters baharu Kerajaan Sarawak, Pakej 2 bagi Mukah bernilai RM103.4 juta.

Dari segi kemajuan pelaksanaan, projek pemuliharaan tebingan Batang Mukah antara Sungai Penakub dan Sungai Tellian dilaporkan mencapai 10% pelaksanaan, manakala jalan akses alternatif ke SPK Petanak mencapai 65% pelaksanaan.

Cadangan Jalan Sebakong–Ulu Sikat–Lubok Bemban Fasa 3 pula masih berada pada peringkat pra pelaksanaan, dengan tender dijangka pada suku pertama tahun 2027. SPK Tellian Tengah Fasa 2 dan SPK Petanak Fasa 2 berada pada peringkat reka bentuk. Projek-projek ini perlu diberikan perhatian kerana berkait rapat dengan akses penduduk dan keperluan penempatan yang lebih terancang.

Tuan Speaker, bagi cadangan Loji Rawatan Air Mukah, kemajuan yang dilaporkan ialah 10% pelaksanaan dan ianya mendahului jadual, manakala pembangunan kuarters baharu Kerajaan Sarawak bagi Mukah belum lagi bermula. Projek loji rawatan air ini amat penting untuk menyokong keperluan bekalan air terawat bagi penduduk di seluruh Bahagian Mukah khususnya, sementara kuarters kerajaan bakal menyediakan kemudahan penempatan bagi penjawat awam yang berkhidmat di Mukah. Di samping itu, Tellian juga ingin mencadangkan agar kemudahan ini nanti dapat digunakan bersama oleh kakitangan awam Persekutuan memandangkan kuarters Kerajaan Persekutuan di Mukah tidak mencukupi.

Lima lagi projek yang disenaraikan melibatkan jumlah peruntukan RM246.66 juta. Projek tersebut ialah:

- (a) Naik taraf Jalan Ulu Sikat–Sebakong Fasa 2 bernilai RM7.88 juta;
- (b) Projek Bekalan Air Luar Bandar Jalan Lubok Bemban-Bukit Engkerbai-Ulu Sikat bernilai RM19.78 juta
- (c) Projek Bekalan Air Luar Bandar Sungai Arip, Ulu Baoh dan Sebakong yang melibatkan DUN N.57 dan N.59 Tamin bernilai RM190 juta;
- (d) Projek Bekalan Air Luar Bandar ke kawasan Jalan Ulu Sikat-Sebakong bernilai RM25 juta; serta
- (e) Pembangunan Medan Niaga SEDC Mukah di SPS Kuala Lama bernilai RM4 juta.

Di bawah pembiayaan *Alternative Funding* Kerajaan Sarawak pula, projek Sistem Bekalan Air Mukah, Bahagian Mukah sedang dilaksanakan ketika ini dan melibatkan peruntukan berjumlah RM294.58 juta. Projek ini merangkumi lima kawasan DUN, iaitu DUN Dalat, Tellian, Balingian, Tamin dan Kakus dengan kemajuan semasa yang dilaporkan sebanyak 5% serta jangkaan siap pada 11 Julai 2028. Memandangkan liputannya melibatkan beberapa kawasan DUN, penyelarasan pelaksanaan amat penting bagi memastikan manfaat bekalan air dapat disampaikan kepada penduduk di kawasan yang terlibat.

Tuan Speaker, jumlah keseluruhan peruntukan bagi semua projek yang saya kongsi tadi adalah berjumlah RM1.25 bilion. Ia jelas mencerminkan komitmen Kerajaan Sarawak dalam merealisasikan pembangunan di kawasan DUN Tellian. Pembangunan yang dirancang perlu diterjemahkan kepada hasil yang dapat dirasakan oleh rakyat, melalui akses yang lebih baik, bekalan air yang lebih terjamin, penempatan yang selesa dan peluang ekonomi yang luas.

Oleh itu, Tellian mohon maklum balas serta menyeru semua kementerian, jabatan, agensi yang bertanggungjawab terhadap semua projek yang dinyatakan untuk mengambil tindakan susulan secara bersepadu, menyediakan laporan kemajuan yang berkala serta menyelesaikan isu pelaksanaan dengan segera agar semua projek yang dirancang berjalan lancar, disiapkan mengikut jadual, di samping memastikan setiap projek memenuhi *standard* kualiti serta mengambil kira keperluan sebenar penduduk setempat.

Tuan Speaker, di kesempatan ini, Tellian turut merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Sebuyau serta pihak Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak, Sarawak Water dan JBALB Mukah atas komitmen dan usaha berterusan dalam memastikan pelaksanaan projek bekalan air di kawasan Mukah khususnya dapat direalisasikan dengan baik dan teratur. Terima kasih dan tahniah kepada pihak kementerian.

Secara kesimpulannya, Tellian sekali lagi ingin merakamkan ucapan setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih atas kelulusan projek dalam jumlah yang besar untuk kawasan DUN Tellian sehingga hari ini. Semoga lebih banyak lagi projek berimpak tinggi yang dipohon dapat diluluskan di masa akan datang bukan sahaja untuk DUN Tellian malahan untuk kawasan Dewan Undangan Negeri di kawasan pedalaman.

Bekalan Elektrik

Tuan Speaker, seterusnya saya ingin mengutarakan perkara berkaitan dengan bekalan elektrik. Tellian memohon maklum balas terkini daripada Kementerian serta agensi berkaitan mengenai status permohonan pelaksanaan projek ALAF dan RES di seluruh kawasan DUN Tellian yang merangkumi kawasan perkampungan dan rumah panjang.

Untuk makluman, sebanyak 378 permohonan bagi projek ALAF telah dikemukakan dari kawasan Tellian dan kita ingin memohon maklum balas berkaitan dengan status semasa projek ALAF ini dan begitu juga dengan projek RES. Tellian berharap agar permohonan-permohonan ini diberikan perhatian dan keutamaan sewajarnya bagi memastikan penduduk, khususnya di kawasan luar bandar dan pedalaman, dapat menikmati kemudahan asas yang lebih baik demi meningkatkan kesejahteraan kualiti hidup mereka.

Telekomunikasi

Tuan Speaker, Tellian ingin menarik perhatian pihak yang bertanggungjawab terhadap masalah gangguan perkhidmatan telekomunikasi yang masih kerap berlaku di beberapa kawasan di kawasan DUN Tellian. Keadaan ini bukan sahaja menjejaskan kelancaran komunikasi, malah turut menyukarkan penduduk menjalankan urusan harian, aktiviti perniagaan, pembelajaran serta mengakses pelbagai perkhidmatan dalam talian.

Sehubungan dengan itu, Tellian menggesa agar Kementerian dan agensi berkaitan, bersama-sama penyedia perkhidmatan telekomunikasi, mengambil langkah yang lebih proaktif bagi mengenal pasti serta mengatasi punca gangguan tersebut. Usaha menaik taraf infrastruktur, memperluas liputan rangkaian dan meningkatkan kestabilan perkhidmatan perlu diberikan perhatian sewajarnya agar penduduk, khususnya di kawasan luar bandar dan rumah panjang dapat menikmati kemudahan telekomunikasi yang berkualiti dan stabil.

Penyalahgunaan Dadah dan Judi Online

Tuan Speaker, sama seperti persidangan sebelum ini, Tellian sekali lagi ingin membangkitkan isu penyalahgunaan dadah dan masalah judi *online* yang menyelip masuk dalam masyarakat kita melalui pelbagai cara. Dengan kewujudan pelbagai jenis dadah sintetik zaman sekarang seperti *piu-piu* dan *mushroom* serta bahan psikoaktif baharu atau NPS. Di samping kegiatan perjudian dalam talian menimbulkan kegusaran dan amat membimbangkan. Kedai *top up* judi *online* yang berselindung di sebalik kedai runcit 24 jam ada di mana-mana ketika ini. Itulah realiti yang berlaku di lapangan.

Tuan Speaker, Tellian memohon penjelasan dari pihak bertanggungjawab tentang tindakan konkrit kerajaan bersama agensi penguatkuasaan untuk membendung ancaman ini, khususnya bagi melindungi generasi muda dan kesejahteraan masyarakat di Sarawak. Kerajaan harus memikirkan kaedah baharu yang lebih realistik dan berkesan untuk mengatasi masalah ini.

Tuan Speaker, usaha ini perlu merangkumi penguatkuasaan terhadap rangkaian pengedaran dadah dan perjudian dalam talian, pendidikan pencegahan dan berterusan serta akses kepada rawatan dan pemulihan. Kita tidak boleh membiarkan ancaman ini terus merosakkan masa depan anak-anak Sarawak, rakyat memerlukan komitmen yang jelas, tindakan yang terselaras dan hasil tindakan yang meyakinkan.

Lebih-lebih lagi Tuan Speaker, ketika ini pengedaran dan penjualan dadah turut dipromosi dan diniagakan melalui media sosial dan penghantaran menggunakan pengangkutan awam seperti bas dan perkhidmatan kurier. Pembekal dan token dadah wajib dicantas di peringkat atasan, penagih harus terus diberi ruang untuk pemulihan dan generasi muda mesti didedahkan dengan kesedaran penyalahgunaan dadah di peringkat awal bermula di bangku sekolah.

Manakala, kedai-kedai yang disyaki dilapor menjalankan perniagaan judi *online* haruslah diambil tindakan tegas dengan membatalkan lesen perniagaan mereka yang berselindung disebalik pendaftaran kedai-kedai runcit. Tellian mohon tindakan lanjut dari pihak PDRM dan AADK berkaitan dengan penyalahgunaan dadah dan tindakan daripada pihak Pejabat Daerah dan pihak berkuasa tempatan berkaitan terhadap lesen perniagaan yang mengaburi kegiatan judi *online* ini.

DUN Belia Sarawak

Tuan Speaker, seterusnya, Tellian mencadangkan penubuhan DUN Belia Sarawak sebagai wadah rasmi untuk anak muda menyumbang kepada pembangunan Sarawak dan menjadi platform penting dalam mempersiapkan pemimpin pelapis di masa hadapan.

DUN Belia Sarawak boleh dilaksanakan berdasarkan konsep serupa seperti Parlimen Belia Malaysia, model negara-negara lain seperti UK, New Zealand dan *Australia Youth Parliament*, *Ireland National Youth Parliament* serta model antarabangsa seperti *Commonwealth and European Youth Parliament*.

Keluasan Sarawak serta kepelbagaian masyarakatnya memerlukan saluran yang menghimpunkan suara belia bandar, luar bandar dan pedalaman agar pandangan golongan ini dapat diberikan perhatian khusus dalam pembentukan dasar. Platform ini diyakini mampu melatih pemimpin masa depan yang berkualiti, di samping memupuk perpaduan dan menghasilkan cadangan praktikal dalam pelbagai bidang berkaitan pembangunan sesebuah wilayah.

Lain-lain

Tuan Speaker, dalam usaha memperkukuhkan sistem penyampaian perkhidmatan kepada rakyat, Tellian turut mengambil inisiatif mewujudkan sebuah platform komunikasi dan aduan melalui aplikasi *WhatsApp* yang dikenali sebagai *Mukah Cares All Agencies* yang kini menghimpunkan seramai 343 orang ahli, terdiri daripada Residen, Pegawai Daerah serta ketua-ketua agensi kerajaan yang lain, wakil syarikat berkaitan kerajaan, pemimpin masyarakat KMKK serta pihak berkepentingan di sekitar Mukah termasuk orang awam.

Platform ini diwujudkan sebagai saluran komunikasi tambahan bagi memudahkan penduduk di kawasan DUN Tellian khususnya dan Mukah amnya menyalurkan maklumat, mengemukakan aduan serta membangkitkan permasalahan setempat secara terus kepada pihak yang berkaitan untuk perhatian dan tindakan susulan yang lebih cepat, tepat dan berkesan, tanpa perlu melalui proses komunikasi yang berlapis-lapis ... (*Interruption*)...

Timbalan Speaker: Sila gulung ... (*Interruption*)...

YB Encik Royston bin Valentine: Alright ... (*Interruption*)...

Timbalan Speaker: Yang Berhormat ... (*Interruption*)...

YB Encik Royston bin Valentine: Pendekatan ini bukan bertujuan menggantikan saluran aduan rasmi sedia ada, sebaliknya melengkapkan mekanisme penyampaian perkhidmatan kerajaan melalui kerjasama dan koordinasi yang lebih erat antara rakyat, pemimpin masyarakat dan agensi pelaksana.

Pada masa yang sama, inisiatif ini juga bertujuan membudayakan pendekatan penyelesaian masalah secara berhemah dan bertanggungjawab dengan menggalakkan masyarakat menggunakan saluran yang tepat sebelum sesuatu isu ditularkan di media sosial yang adakalanya boleh menimbulkan salah tafsir, penyebaran maklumat tidak lengkap, persepsi negatif dan keresahan dalam kalangan masyarakat. Okay.

Tuan Speaker, Tellian ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan ucapan terima kasih kepada kepimpinan Kerajaan Sarawak, Gabungan Parti Sarawak (GPS), khususnya di bawah kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak atas komitmen, kebijaksanaan dan wawasan jauh dalam menerajui agenda pembangunan Sarawak yang diterjemahkan melalui Belanjawan Sarawak setiap tahun yang secara konsisten berpaksikan kesejahteraan rakyat, kemakmuran ekonomi dan pembangunan yang inklusif.

Belanjawan 2027 kali ini mencerminkan kesungguhan Kerajaan Sarawak untuk memastikan hasil wilayah ini dapat dikembalikan kepada rakyat melalui pembangunan infrastruktur, pendidikan, kemudahan asas dan pelbagai lagi inisiatif lain. Sesungguhnya, kesinambungan dasar, kestabilan politik dan pimpinan yang berwawasan amat penting bagi memastikan segala perancangan pembangunan dapat dilaksanakan dengan berkesan demi masa depan Sarawak yang lebih gemilang.

Justeru, saya menyeru seluruh rakyat Sarawak agar terus menilai pencapaian, komitmen dan hala tuju pembangunan Sarawak secara matang serta menggunakan hak demokrasi masing-masing dengan penuh tanggungjawab dalam pilihan raya yang akan datang demi menjamin kemajuan, kesejahteraan Sarawak yang kita sayangi ini.

Tuan Speaker, sebelum mengakhiri ucapan ini, Tellian ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan ucapan terima kasih kepada Tuan Speaker, Timbalan Speaker dan seluruh warga Dewan atas kepimpinan, dedikasi dan profesionalisme dan komitmen yang amat tinggi dalam memastikan setiap persidangan Dewan sepanjang penggal ke-19 ini berlangsung dengan lancar, teratur, berdisiplin dan penuh cemerlang, termasuk juga Setiausaha Dewan. Sesungguhnya, kecekapan serta ketelitian dalam menguruskan perjalanan persidangan ini memastikan institusi legislatif negeri ini terus dipelihara martabat dan kewibawaannya sebagai medan demokrasi yang menjunjung kepentingan rakyat.

Pada kesempatan ini juga, Tellian turut merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih kepada Yang Berhormat Datuk Amar Setiausaha Kerajaan Sarawak, seluruh penjawat awam Kerajaan Sarawak dan Kerajaan Persekutuan, sama ada yang bertugas di peringkat negeri, bahagian, daerah mahupun lapangan, atas segala khidmat bakti, kerjasama dan komitmen yang tidak berbelah bahagi dalam menterjemahkan dasar serta agenda pembangunan kerajaan kepada pelaksanaan yang memberikan manfaat langsung kepada rakyat.

Tellian amat menghargai segala pengorbanan, kesungguhan dan semangat kerja berpasukan yang ditunjukkan, khususnya dalam memastikan setiap perancangan pembangunan dan penyampaian perkhidmatan awam dapat dilaksanakan dengan cekap, berintegriti dan berkesan. Semoga semangat kerjasama erat antara kepimpinan politik, institusi legislatif dan jentera pentadbiran kerajaan ini terus diperkukuh demi merealisasikan aspirasi “*Sarawak Maju Makmur*” serta menjamin kesejahteraan seluruh rakyat Sarawak.

Akhir sekali, Tellian ingin mengucapkan Selamat Hari Natal dan Selamat Tahun Baru 2027 kepada semua. *May God bless Sarawak*. Tellian mohon menyokong. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Yang Berhormat Tellian. Seterusnya, *may I call upon* Yang Berhormat Bawang Assan, *please*.

YB Dato Sri Wong Soon Koh: Thank you, Tuan Speaker. Thank you for giving me this opportunity to participate in the debate on the Supply (2026) Bill, 2027 presented by *Yang Amat Berhormat* the Premier of Sarawak on 12th October 2026.

At the outset, I wish to congratulate the Right Honourable Premier on presenting what I consider to be one of the most comprehensive and all-encompassing budgets ever presented in the history of Sarawak. Covering 162 pages, the Budget leaves no stone unturned. I think it took the Right Honourable Premier some four hours to deliver. The Budget addresses the economic, social

and development aspirations of our people, while preparing Sarawak to meet the challenges and opportunities of a rapidly changing world. The Budget reflects the Right Honourable Premier's determination to transform Sarawak into a high-income, developed, attainable and inclusive economy by 2030.

I would like to support the 2027 Budget particularly its people-oriented approach, its commitment to economic transformation and the ambition to position Sarawak more prominently in Asia and onto the world stage. At this juncture, I would like to make several observations, with particular emphasis on the proposed Sibu Special Economic Development Zone, which I believe presents a historic opportunity to revitalise Sibu and the wider central region of Sarawak.

A People-Oriented Budget with a Clear Vision

The Budget is people-oriented budget with clear vision. Tuan Speaker, the theme of the Budget, *"Together Building Prosperity and Securing Our Future"*, captures the fundamental objectives. The 2027 Budget is projected to generate revenue of RM15.091 billion, with development expenditure budgeted at RM10.098 billion and a projected surplus of RM246 million. These figures demonstrate the government's commitment to sustaining development while maintaining fiscal discipline.

I welcome the substantial allocation for development. More importantly, I appreciate the government's recognition that economic growth must be accompanied by social progress and equitable distribution of its benefits. I am particularly encouraged by the emphasis on inclusive development, social protection, rural growth, human capital and the safeguarding of people's livelihoods. The B40 and M40 households, senior citizens, vulnerable families, rural communities and those struggling with the rising cost of living will continue to receive appropriate attention.

Prudent Financial Management and Fiscal Responsibility

Tuan Speaker, having served in the Sarawak Cabinet and held important financial responsibilities for many years, I appreciate the importance of sound financial management, particularly laid emphasis on the sound financial management.

Development aspirations must be matched by financial discipline. We must ensure that expenditure is sustainable, projects are properly prioritised and public money is used efficiently. I, therefore, welcome the Premier's continued emphasis on prudent fiscal management, revenue diversification and institutional reform.

A Visionary Premier Positioning Sarawak on the World Stage

Under the leadership of our Premier, Sarawak is no longer content to be viewed merely as a resource-rich state within Malaysia. Sarawak is increasingly positioning itself as a significant economic player in Southeast Asia and a potential partner in the wider Asian and global economy. His emphasis on renewable energy, hydrogen, the green economy, digitalisation, advanced manufacturing, infrastructure and investment attraction reflects an understanding that the future belongs to economies capable of adapting to technological and environmental change.

Sarawak's ambition to become an ASEAN green energy hub is particularly significant. I commend the Premier for looking forward, for looking beyond immediate needs and preparing Sarawak for the next phase of development.

Education, Human Capital and Opportunities for Our Young People

I know our Premier always believes that education is one of the most important foundations of development. A state may possess abundant natural resources, but without an educated, skilled and innovative population, it cannot sustain its competitiveness in the modern economy.

I, therefore, welcome the Budget's emphasis on high-quality education, vocational training, lifelong learning, research and innovation.

Rural Development, Agriculture and Food Security

Tuan Speaker, I welcome the continued emphasis on bridging development gaps and driving rural growth. For a constituency such as N.53 Bawang Assan, this is especially important. My constituency encompasses communities along the Rajang and Igan rivers including Chinese villages, more than 106 longhouses, and Malay and Melanau villages. Their needs are diverse, but their aspirations are similar. They want reliable infrastructure, better access to healthcare and education, improved incomes and opportunities for their children. Rural development must therefore remain a central priority. At the same time, I believe agriculture deserves renewed attention as a source of income, employment and also has a source of food security.

Industrial Transformation, SMEs and the Digital Economy

Sarawak's next phase of development requires us to move beyond traditional economic activities and create a more diversified and resilient economy. I welcome the Budget's emphasis on strategic industries, investment promotion, innovation and digitalisation. Small and medium industries are particularly important because they provide employment, support local supply chains and enable more people to participate in economic growth.

Tourism, Culture and the Preservation of Our Heritage

Economic development should not come at the expense of our cultural identity and historical heritage. Sarawak's diversity is one of our greatest strengths. Our many ethnic communities, languages, traditions and histories contribute to a distinctive identity that deserves to be preserved and shared with the world. Particularly, Sibü has considerable potential to develop a stronger tourism economy based on its history, river culture, food, architecture and the heritage of its communities. Our history as the New Fuzhou settlement, the contributions of Wong Nai Siong and the Methodist mission and Catholic mission, including the work of Reverend Hoover, all of that provide important historical narratives.

The Rajang and Igan rivers also offer opportunities for river cruises, village visits, longhouse experiences, agriculture tourism and other community-based tourism activities. Tourism development should create income for local communities while protecting the authenticity of our heritage.

Appreciation for the Sibü Special Economic Development Zone

Tuan Speaker, I now come to a matter of particular importance to me and to the people of Sibü. I wish to express my sincere appreciation to Yang Amat Berhormat Premier for the special announcement concerning the proposed Sibü Special Economic Development Zone or SDZ. I am also thankful, I also would like to thank the Federal Government for agreeing to begin formal negotiations with Sarawak on the incentive framework, investment facilitation and strategic infrastructure requirements for the proposed zone. This is an important development for Sibü. For many years, Sibü has remained an important commercial, educational and cultural centre of Sarawak. Its location along the mighty Rajang River, the entrepreneurial community, its shipbuilding industry and its established business networks have given it a strong economic foundation.

Tuan Speaker, Sibü in fact actually undergone major phased of infrastructure between 2001 and 2011 particularly under what we call the Barisan Nasional visionary development team. At that time, we have seven YBs taking all the seats in Sibü, five ADUNs and two MPs. During that period under the development team substantial effort, in fact we made to improves Sibü connectivity and urban infrastructure including major roads and bridges, altering roads, access roads to shipbuilding

area at Rantau Panjang and also road to Tanjung Manis. Then, there are parts the extension of Sibü airport, key public infrastructure, market facilities in and around Sibü.

These developments laid the foundation for Sibü's growth but only for that period. However, we must acknowledge that Sibü has now progressed at the pace that many of us would have wished. In fact, we are lagging behind now. The decline of traditional timber-related activities, the changing structure of our economy, limited diversification and insufficient high-value employment opportunities have affected our economic momentum.

Sibü needs a new economic direction. I believe the proposed SDZ offers an opportunity to revitalize an economic base, attract new investment, create quality employment and strengthen Sibü's role as a growth centre for central Sarawak. I understand that an initial allocation of RM1.5 billion has been envisaged for Sibü economic zone. This is a significant commitment, and I thank the Premier for recognizing Sibü's development needs and future potential.

However, Tuan Speaker, I wish to emphasize one important point. The success of SDZ will not be determined by the size of the allocation alone. It will be determined by our ability to turn that allocation into productive investment, sustainable businesses, better-paying jobs and higher incomes for our people. We must therefore move quickly from announcement to planning, from planning to implementation, and from implementation to measurable results. For the Sibü Development Zone, in fact, I have given some deep thoughts on how to go about it.

Tuan Speaker, when time is ripe, I will suggest a detailed proposal for realizing the Sibü Development Zone. Perhaps in a five-year roadmap later on when we meet all the leaders to form a team to go about developing the zone.

Sibü's Leaders Must Work Together

Tuan Speaker, what is important? I would like to emphasize is that Sibü leaders must work together.

Tuan Speaker, while I thank the Premier and the State Government for the important initiative, I must say that the responsibility for Sibü's future does not rest with the government alone. The people of Sibü must also rise to the occasion. Our political leaders, local authorities, business chambers, professional bodies, educational institutions, community organizations and young entrepreneurs must work together towards a common development agenda.

I have often expressed concern that Sibü's progress can be hindered when the communities and political leaders become divided by competing interests. We may differ in our political affiliations, we may differ in our opinions, but we could not differ on the fundamental objective of developing Sibü and improving the lives of the people of Sibü.

The SDZ should not become the project of one political party or one community or one individual. It should become a shared economic undertaking for the benefit of the whole of Sibü. We need a common vision, coordinated action and a willingness to work across institutional and political boundaries. Therefore, encourage the establishment of what I would like to call a Sibü SDZ Development Consultative Council involving government representatives, the private sector, business chambers, educational institutions and community stakeholders, like what we did in 2001 to 2011, when we formed Barisan Nasional's visionary development team.

The role would be to identify priorities, provide feedback, mobilize local participation and help ensure that implementation remains responsive to the needs of the people. We should also engage investors directly rather than wait for them to approach us. Sibü must present itself as a serious investment destination with clear opportunities, capable businesses, skilled workforce and a united development agenda...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Please wind up, Yang Berhormat.

YB Dato Sri Wong Soon Koh: Ya, I am concluding. “*One Sibu, One Shared Vision and One Common Future*”. That should be our guiding principle for the next say five years also. The ultimate objective is to build an integrated economic ecosystem in which investment, education, skill, infrastructure and local enterprises reinforce one another.

In conclusion Tuan Speaker, I reiterate my support for the 2027 Budget presented by the Yang Amat Berhormat Premier. It is a comprehensive and forward-looking Budget that addresses the needs of the people while laying the foundations for Sarawak’s economic transformation. I command the Premier for the visionary leadership and his determination to position Sarawak as a competitive, sustainable and increasingly influential economy in Asia and also onto the world stage.

I welcome the Budget’s emphasis on economic diversification, on education, on rural development, on social protection, on innovation, on investment and on prudent financial management. I also wish to place on record my sincere appreciation for the special announcement concerning the proposed Sibu Special Economic Development Zone and an initial RM1.5 billion allocation for the development.

Sarawak has the resources, the people and the leadership to achieve great things. With unity, sound planning and determined implementation, I believe Sarawak will move forward rapidly and of course Sibu can also be revitalized as an important city not just in central region but also in Sarawak. Let us all work together to realise the vision of a prosperous Sarawak and a revitalized Sibu. With these remarks Tuan Speaker, I support the Supply (2027) Bill, 2026. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih. Thank you, Yang Berhormat Bawang Assan. Next, may I call upon Yang Berhormat Ngemah, please.

YB Encik Anyi anak Jana: Selamat petang, salam sejahtera, salam Sarawak Maju dan Makmur, dan salam *Segulai Sejalai*. Terima kasih, Tuan Speaker kerana memberi saya peluang untuk turut serta dalam Perbahasan Rang Undang-Undang Perbekalan (2027) yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak, Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru, Menteri Sumber Asli dan Pembangunan Bandar, Menteri Tenaga dan Kelestarian Alam Sekitar merangkap Ahli Dewan Undangan Negeri N.26 Gedong pada hari Isnin, 12 Oktober 2026 di Dewan yang mulia ini.

Tuan Speaker, pertama sekali saya ingin memanjatkan kesyukuran kepada Tuhan kerana dengan limpah dan kasih, negeri kita terus dimurahkan rezeki, diberikan kesihatan yang baik dan keharmonian rakyatnya yang berkekalan. Semua ini pastinya tidak diperolehi dengan jalan pintas tetapi ia dicapai hasil berkat kepimpinan Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak atas kebijaksanaan, komitmen yang tinggi dan kepimpinan yang cemerlang oleh beliau serta barisan kepimpinan Kabinet Sarawak.

Tuan Speaker, Pembentangan Bajet 2027 oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak yang bertemakan, “*Bersama Membina Kemakmuran dan Menjamin Masa Hadapan Kita*” adalah berfokuskan kepada pembangunan moden dan penyediaan infrastruktur yang memberi impak positif kepada rakyat dan wilayah Sarawak. Belanjawan 2027 yang berjumlah RM14.845 bilion daripada unjuran hasil berjumlah RM15.091 bilion dengan lebih pendapatan berjumlah RM246 juta. Daripada bajet tersebut, RM5.747 bilion diperuntukkan untuk perbelanjaan mengurus manakala RM9.098 bilion pula diperuntukkan kepada akaun Kumpulan Wang Pembangunan.

Peruntukan pembangunan yang besar ini dilihat mencerminkan komitmen Sarawak untuk memenuhi keperluan rakyat serta pembangunan negeri yang lebih makmur dan maju. Bajet yang berasaskan keperluan rakyat ini dengan penekanan kepada pembangunan seimbang khususnya bagi kawasan bandar dan juga luar bandar amat dinantikan-nantikan oleh masyarakat Sarawak.

Belanjawan 2027 yang berpaksikan lima matlamat strategik pembangunan mempunyai hala tuju yang jelas dan pastinya menjadi harapan kita agar semua perancangan, pelaksanaan program dan projek dapat dilaksanakan secara teratur dalam memacu Sarawak ke arah ekonomi berpendapatan tinggi menjelang 2030.

Sebagai mewakili kawasan luar bandar seperti kawasan Dewan Undangan Negeri Ngemah, saya mengucapkan berbilang-bilang terima kasih kepada Yang Amat Berhormat Premier yang telah memperuntukkan RM6.4 bilion bagi pembangunan luar bandar dalam Belanjawan Sarawak 2027. Ini mencerminkan komitmen Kerajaan Negeri untuk memastikan pertumbuhan ekonomi turut dinikmati masyarakat di kampung, rumah panjang dan juga dipenempatan di kawasan pedalaman.

Selain itu, kita juga menyambut baik peruntukan berjumlah RM650 juta bagi Sumbangan Keperluan Asas Sarawak (SKAS) untuk membantu isi rumah, warga emas dan individu bujang yang berkelayakan. Kesenambungan diskaun bil elektrik domestik sebanyak 25% dan subsidi air RM5 sebulan juga dilihat dapat membantu mengurangkan beban perbelanjaan isi rumah khususnya bagi keluarga kategori B40.

Kita juga menyokong pelaksanaan Skim Manfaat Kesihatan Warga Emas yang menyediakan rawatan pesakit luar tanpa tunai sehingga RM500 setahun kepada penerima yang layak, selain pembangunan Pusat Kanser Sarawak dengan peruntukan awal RM20 juta pada 2027. Peruntukan yang dinyatakan ini mencerminkan hasrat Kerajaan yang mengutamakan keperluan rakyat bagi memastikan kemajuan ekonomi diterjemahkan kepada peningkatan kualiti hidup rakyat Sarawak.

Tuan Speaker, mewakili penduduk di kawasan DUN N.49 Ngemah, saya ingin mengucapkan terima kasih kepada Kerajaan Sarawak yang telah melaksanakan beberapa projek utama demi pembangunan dan keselesaan komuniti di DUN N.49 Ngemah. Antara projek yang telah siap dan memberi manfaat kepada pembangunan di DUN N.49 Ngemah adalah seperti berikut:

- (a) Pembinaan Pangkalan Feri Sedaya yang telah dibina dengan kos berjumlah RM7 juta. Pengoperasian Feri Sedaya ini telah memberi banyak manfaat kepada penduduk khususnya telah memendekkan tempoh masa perjalanan penduduk bagi laluan Jalan Nibong Tada ke Pekan Kanowit;
- (b) Pembinaan Jalan Nanga Bat /Nanga Pra yang telah siap dibina dengan kos berjumlah RM108 juta. Pembinaan jalan ini merupakan pakej jalan dari Nanga Ngungun, Nanga Bat, Nanga Pra ke Nanga Jagau. Dengan siapnya jalan ini sudah pasti ia telah memberi manfaat kepada komuniti setempat khususnya kemudahan jaringan perhubungan dengan kawasan sekitar;
- (c) Pembinaan Jalan Simpang Nanga Dap yang telah siap dibina sepenuhnya dengan peruntukan sebanyak RM30 juta. Pembinaan jalan raya ini telah memberi manfaat kepada komuniti setempat khususnya telah memudahkan pergerakan penduduk yang melibatkan lebih 10 buah rumah panjang di Penempatan Nanga Dap, sebuah sekolah menengah dan juga dua buah sekolah rendah;
- (d) Menaik taraf Jalan Ulu Tuah yang telah siap dilaksanakan dengan peruntukan sebanyak RM2.364 juta. Projek ini telah memberi manfaat dengan kemudahan perhubungan kepada sembilan buah rumah panjang dan sebuah sekolah rendah;
- (e) Menaik taraf Jalan Nibong Tada yang telah siap dilaksanakan dengan peruntukan berjumlah RM1.814 juta. Projek ini telah melancarkan aliran trafik di Persimpangan Sedaya yang sebelum ini kawasan tersebut terjejas kerana masalah mendapan tanah di kawasan yang terbabit; dan
- (f) Pembinaan Projek Sistem *Acute* Loji Rawatan Air Nibong Tada, Kanowit di bawah Jabatan Bekalan Air Luar Bandar (JBALB) Sarawak sebagai agensi pelaksana telah siap dibina dengan peruntukan berjumlah RM12 juta. Dengan siapnya projek ini ianya serba sedikit sebanyak

telah mengurangkan gangguan atau masalah tekanan air rendah bagi penempatan di sepanjang Jalan Nibong Tada.

Tuan Speaker, sebagai mewakili penduduk di kawasan luar bandar khususnya N.49 Ngemah, adalah menjadi harapan kita agar beberapa inisiatif dalam lima matlamat strategik pembangunan Sarawak turut disalurkan dan dinikmati rakyat di kawasan DUN N.49 Ngemah.

Pembangunan Infrastruktur

Bagi pembangunan infrastruktur, beberapa projek pembangunan seperti berikut adalah perlu diberi perhatian sewajarnya.

- (a) Mempercepatkan kerja-kerja pembinaan projek Jalan Nanga Ngungun, Nanga Bat, Nanga Jagau mengikut jadual pelaksanaannya. Jalan ini yang kini terbahagi kepada tiga pakej:
 - (i) Pakej A: Menaik taraf Jalan Nanga Ngungun, Nanga Bat dengan kos siling sebanyak RM50 juta (Majlis Upacara Miring dijadualkan pada 17 Oktober 2026, iaitu pada hari Sabtu minggu ini);
 - (ii) Pakej B: Jalan Nanga Bat, Nanga Pra (telah siap pembinaannya); dan
 - (iii) Pakej C: Pembinaan Jalan Nanga Pra ke Nanga Jagau dengan kos siling berjumlah RM108 juta (belum bermula lagi).

Adalah diharapkan projek pembinaan jalan ini yang statusnya Lewat Jadual kerana perlu dilakukan *Notice of Change* (NOC) dapat disiapkan bagi merencanakan pembangunan di kawasan Sungai Ngemah.

- (b) Pembinaan Jalan Nanga Dap, Nanga Ngemah, SPS Nanga Ngungun.
 - (i) Cadangan pembinaan jalan baru ini dari SPS Nanga Ngungun ke Rh. Suzusie Lily, Sungai Baloh bagi jarak 5.5 km dengan kos siling berjumlah RM48.731 juta.
 - (ii) Cadangan membina jalan baru dari Jalan Nanga Dap ke Rh. Galih, Rh. Manggin, Nanga Buan bagi jarak 11.9 km dengan kos siling berjumlah RM90.039 juta.

Apabila kedua-dua jalan ini siap dan bersambung kelak, adalah diharap ia dapat menghubungkan kawasan Nanga Dap, Nanga Ngemah, kawasan SPS Nanga Ngungun dan pastinya merencanakan pembangunan di kawasan setelah ianya siap pada masa yang akan datang.

- (c) Menyambung pembinaan Jalan Batu Luking di kawasan DUN N.50 Machan ke kawasan Teluk Batang Rajang di kawasan DUN N.49 Ngemah.

Jalan Batu Luking telah lama siap dan jalan ini hanya perlu disambung ke penempatan rumah panjang di kawasan teluk supaya penduduk di kawasan tersebut dapat diakses menggunakan perhubungan jalan darat.

- (d) Menaik taraf Jalan Balak dari Nanga Dap, Nanga Jagau, Rantau Lugai

Kawasan SPS Nanga Jagau dan Hulu Sungai Ngemah ketika ini hanya lah bergantung kepada Sungai Ngemah dan Jalan Balak sebagai penghubung penduduknya dengan masyarakat luar. Oleh itu, adalah menjadi harapan kita agar Jalan Balak dari kawasan Nanga Dap, Nanga Jagau, Rantau Lugai dapat dinaiktaraf bagi kemudahan penduduk dari kawasan Hulu Sungai Ngemah.

**PROJEK DI BAWAH AGENSI PEMBANGUNAN MiRRDA
(MID RAJANG REGIONAL DEVELOPMENT AGENCY)**

Tuan Speaker, setakat ini terdapat enam projek di bawah *Mid Rajang Regional Development Agency* (MiRRDA) yang telah diluluskan dengan peruntukan berjumlah RM135 juta. Enam projek ini sekarang dalam peringkat *Design Stage* oleh Juruperunding. Projek-projek tersebut ialah:

- (a) Naik taraf Jalan Feri Sedaya, Kanowit sepanjang 1.2 km;
- (b) Naik taraf Jalan Ng. Woh, Jalan Nibong Tada, Kanowit sepanjang 6 km;
- (c) Naik taraf jalan masuk ke SPS Nanga Jagau, Kanowit sepanjang 7.1 km;
- (d) Naik taraf jalan dalam SPS Nanga Jagau, Kanowit sepanjang 5 km;
- (e) Naik taraf jalan dari Nibong Tada ke Ulu Mapai, Kanowit sepanjang 6 km; dan
- (f) Jalan Temawai Sandung, Ulu Sg. Woh Kanowit sepanjang 4 km.

Selain daripada itu, kita juga berharap projek di bawah pembangunan pertanian iaitu Program Bantuan Tanaman Kelapa Sawit dan Program Bantuan Ternakan dapat diberi perhatian yang sewajarnya oleh pihak *Mid Rajang Regional Development Agency*.

PEMBANGUNAN SKIM PENEMPATAN SEMULA (SPS) RASCOM NGEMAH

Tuan Speaker, Pembangunan Skim Penempatan Semula (SPS) RASCOM Ngemah di DUN Ngemah terdapat tiga buah Skim Penempatan Semula (SPS) yang ditubuhkan dalam tahun 1972 iaitu SPS Jagau, SPS Ngungun dan SPS Tada. Melalui penubuhan SPS RASCOM lebih 50 yang tahun lalu, penduduk telah dipindahkan ke kawasan penempatan baru bagi mengekang ancaman komunis, mengawal dan menjaga keselamatan penduduk di penempatan tersebut.

Namun demikian, selepas 50 tahun penubuhan SPS RASCOM iaitu dari tahun 1972 ke tahun 2025, terdapat beberapa perkara yang memerlukan penyelesaian dan perhatian segera daripada pihak Kerajaan Sarawak iaitu pertama:

- (a) Surat Hak Milik bagi penempatan rumah panjang di SPS Nanga Jagau, SPS Nanga Ngungun dan SPS Nanga Tada.

Ketika ini, tanah bagi tapak rumah panjang di ketiga-tiga buah SPS tersebut masih lagi berstatus tanah kerajaan ataupun *State Land*. Penduduk di ketiga-tiga buah SPS tersebut yang terdiri daripada lebih 60 buah rumah panjang, lebih 6,000 orang penduduk mahukan agar kerajaan dapat memberikan surat hak milik bagi tapak rumah panjang mereka.

- (b) Menaik taraf Klinik Kesihatan di SPS Nanga Ngungun.

Ketika ini, hanya Klinik Kesihatan Nanga Tada yang telah dinaiktaraf dan turut ditempatkan Pegawai Perubatan bertugas di klinik tersebut. Projek Rintis Klinik Kesihatan Nanga Ngungun telah siap dilaksanakan tetapi ketika ini masih dalam proses penyediaan dokumen oleh Jabatan Kerja Raya (JKR) untuk penyerahan kepada Kementerian Kesihatan Malaysia (KKM). Mohon juga ditempatkan Pegawai Perubatan dan menyediakan perkhidmatan ambulans di Klinik Kesihatan Nanga Ngungun kerana kedudukannya yang strategik dan kepadatan penduduk di kawasan SPS Nanga Ngungun dan kawasan sekitarnya.

- (c) Pembinaan Dewan Serbaguna SPS Nanga Ngungun.

Projek ini telah diumumkan oleh Yang Amat Berhormat Premier semasa lawatan kerja ke SPS Nanga Ngungun pada tahun 2021. Diharap kerja-kerja pembinaan Dewan Serbaguna SPS Nanga Ngungun dapat dimulakan segera demi kegunaan dan pelaksanaan program penduduk setempat.

- (d) Pembinaan Stadium Mini di SPS Nanga Ngungun.

Ketika ini, DUN Ngemah tidak memiliki Stadium Mini di mana semua pelaksanaan program yang memerlukan tempat yang sesuai terpaksa dilaksanakan di Kompleks Sukan Kanowit yang terletak di DUN N.50 Machan. Pembinaan Stadium Mini di kawasan DUN N.49 Ngemah khususnya di kawasan yang strategik di SPS Nanga Ngungun adalah amat perlu lebih-lebih lagi terdapat dua buah sekolah menengah dan 18 buah sekolah rendah di DUN N.49 Ngemah.

- (e) Membuka penempatan baru di kawasan Skim Penempatan Semula (SPS) kerana penempatan sedia ada sudah terlalu sesak dengan pertambahan penduduk yang sudah masuk generasi yang ketiga.
- (f) Membina sistem jalan raya yang lebih terancang dan selamat kerana pembinaan penempatan pada tahun 2022 adalah tidak sesuai dengan keadaan pembangunan yang ada sekarang.

PENDIDIKAN

Yang ke D, mewakili rakyat di DUN N.49 Ngemah, saya ingin mengucapkan terima kasih atas keprihatinan kerajaan dan kecekapan agensi kerana telah terbabit dalam membantu membaikpulih sekolah daif dan meningkatkan prasarana pendidikan di kawasan DUN N.49 Ngemah. Di antara sekolah yang terlibat ialah:

- (a) Sekolah Kebangsaan Ulu Bawan yang telah dibaikpulih dengan kos berjumlah RM3 juta.
- (b) Sekolah Kebangsaan Nanga Pedai yang telah dibaikpulih dengan kos berjumlah RM6.25 juta.
- (c) Sekolah Kebangsaan Nanga Tada yang telah dinaik taraf dengan kos berjumlah RM12 juta

Namun demikian, terdapat tiga buah sekolah rendah yang perlu diberi perhatian dengan segera oleh pihak kerajaan iaitu :

- (a) Sekolah Kebangsaan Nanga Jagau;
- (b) Sekolah Kebangsaan Nanga Nirok; dan
- (c) Sekolah Kebangsaan Nanga Balingiau.

Ketiga-tiga sekolah ini sering dilanda banjir bila berlakunya musim hujan lebat. Sekolah-sekolah ini wajar dipindahkan dari tapak asal ke tapak baru yang lebih sesuai kerana kerap menghadapi masalah banjir. Pemindahan sekolah ini ke tapak baru yang lebih sesuai adalah bagi mengelakkan pembaziran kewangan bagi perkara yang sama setiap kali berlakunya hujan lebat. Adalah lebih baik kos bantuan dan baik pulih sekolah yang kerap dilanda banjir disalurkan kepada pelaksana aktiviti pendidikan yang lebih banyak memberi manfaat kepada pelajar.

Tuan Speaker, kawasan DUN Ngemah khasnya Daerah Kanowit adalah memerlukan sebuah Pusat Kemahiran bagi meningkatkan pembangunan modal insan di kawasan tersebut. Dengan penubuhan Pusat Kemahiran di DUN Ngemah, ia bukan sahaja akan menjimatkan kos pengajian pelajar yang ingin melanjutkan pelajaran mereka malah secara tidak langsung akan membawa impak pembangunan di kawasan yang terlibat. ...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Sila gulungkan, Yang Berhormat.

YB Encik Anyi anak Jana: Ya, Tuan Speaker. Untuk penutup, Tuan Speaker, sebelum saya mengakhiri Perbahasan Rang Undang-Undang Perbekalan (2027), 2026 oleh Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak. Saya ingin mengambil kesempatan ini untuk mengucapkan selamat menyambut perayaan Hari Natal yang bakal menjelang tiba kepada semua penganut agama Kristian di Sarawak. Maka dengan ini, saya dengan ikhlas dan rendah hati menyokong Pembentangan Rang Undang-

Undang Perbekalan (2027), 2026 oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Ahli Yang Berhormat Ngemah. Seterusnya, kita mempersilakan Ahli Yang Berhormat Tanjong Batu. Dipersilakan.

YB Encik Johnny Pang Leong Ming: Tuan Speaker thank you for giving me the opportunity to participate in the debate on the Supply (2027) Bill., 2026 First and foremost, I wish to express my sincere appreciation and congratulations to our Yang Amat Berhormat Premier of Sarawak, who is also the Minister of Finance and New Economy for presenting the Sarawak Budget 2027. With the theme *Together Building Prosperity and Securing Our Futures*, this budget reflects our government's commitment to strengthening the economy while improving the well-being of our people. With projected state revenue of RM15.091 billion and development expenditure of RM10.098 billion, Sarawak continues to invest in infrastructure, education and new economic opportunities.

Tuan Speaker, what I appreciate most is the budget does not focus only on building infrastructure. It also focuses on building people. Because roads connect places, but education connects people to opportunities. Industries create wealth, but our people must have the skills to benefit from that wealth. As the elected representative for N.68 Tanjong Batu, I am particularly encouraged by several initiatives benefiting Bintulu, including the proposed dual carriageway from Kemena Bridge to Bintulu Airport, the Samalaju SME Cluster and the Yayasan Sarawak International Secondary School. For these commitments, I sincerely thank our Yang Amat Berhormat Premier and the Sarawak Government. I would also like to offer several constructive suggestions to complement these initiatives and ensure their benefits reach our people.

Education: Investing In Our Children, Investing In Sarawak's Future

Tuan Speaker, I would like to begin with education. A road may need repairs after 20 years. A building may eventually need upgrading. But when we educate a child, the knowledge and skills gained can benefit that child and their family for an entire lifetime. This is why I particularly welcome the education initiatives under Budget 2027.

Yayasan Sarawak International Secondary School: Bintulu Campus

Under this budget, RM38 million has been earmarked through Alternative Funding for the establishment of Yayasan Sarawak International Secondary School campuses in Bintulu and Miri. I sincerely thank our Yang Amat Berhormat Premier for including Bintulu in this important initiative. With our growing industries, international investors and expanding population, the demand for quality education in Bintulu is increasing. This establishment of this school will provide another educational pathway for our children through the internationally recognised Cambridge curriculum.

- (a) Where will the proposed Bintulu campus be located and when is it expected to be operational?
- (b) What will be its student capacity and will there be scholarships or financial assistance for students from B40 and M40 families?
- (c) Can the Ministry consider identifying academically promising students from lower-income families so that they too can benefit?

Because the success of this school should not only be measured by the classrooms we build, but by the lives we are able to change.

Free School Bus Programme

Tuan Speaker, I also welcome the continuation of the Free School Bus Programme with RM10 million allocated for 2027. This programme is already operating in Kuching, Sibul, Bintulu and Miri.

For lower-income families, reducing daily school transportation expenses can make a meaningful difference.

The programme also incorporates smart bus tracking systems to improve safety and efficiency. I sincerely commend this government for this thoughtful initiative and hope that more eligible families in Bintulu will benefit. Because education should not only be affordable inside the classroom. It should also be accessible from the moment a child leaves home.

Free Tertiary Educational Scheme and UEC eligibility

Tuan Speaker, another initiative deserving recognition is the Free Tertiary Education Scheme or FTES. Under Budget 2027, RM200 million has been allocated to benefit up to 10,600 students pursuing 64 designated undergraduate programmes at our four Sarawak-owned universities. For many families, university education has always been a major financial concern. FTES helps remove this burden while investing in Sarawak's future workforce.

I also welcome the clarification provided by the Deputy Minister for Education, Innovation and Talent Development, ADUN N.55 Nangka, regarding students holding the Unified Examination Certificate, or UEC. Applicants must meet the relevant academic requirements, generally including at least five Bs in the Senior Middle UEC examination, together with their chosen programme's entry requirements and applicable English proficiency standards.

As shared in this august House, as of 30th June 2026, a total of 192 UEC students had been offered FTES. I welcome this clarification because it demonstrates Sarawak's recognition of different educational pathways while maintaining the necessary academic standards.

Tuan Speaker, while we make higher education more accessible, we must also help students choose courses that prepare them for future employment. Sarawak is investing heavily in green energy, advance manufacturing and digital technology. For Bintulu, with our major industrial activities in oil and gas, manufacturing and engineering, this is particularly important. I would therefore suggest that the Ministry strengthen career guidance to help students understand which university courses and qualifications align with Sarawak's future economy direction.

I also encourage closer collaboration between universities and industries in Bintulu and Samalaju to provide internships, industrial training and employment opportunities. Providing free tertiary education opens the door to opportunity. Helping our graduates build meaningful careers allow them to make full use of that opportunity.

Extending Educational Assistance to Form 6 Students

Tuan Speaker, I would also like to bring attention to our Form 6 students. Over the past few years, I have regularly arranged visits to Form 6 students from Bintulu to this august House, allowing them to observe our proceedings and better understand how our government's functions.

During our engagement session after these visits, one concern frequently raised was their hope to receive educational assistance similar to what is provided to students in institutions of higher learning. Form 6 students also face considerable expenses for coursework, assignments, reference books and digital learning materials. I appreciate that existing scholarships and financial assistance are already available to eligible Form 6 students through State and Federal initiatives.

Perhaps a targeted scheme could help them obtain laptops, reference books and other essential learning materials. Form 6 is also an important pathway to university. These students are preparing for higher education, and they too deserve the tools needed to succeed.

Bintulu Growth – Turning development into opportunities

Tuan Speaker, Bintulu continues to play an important role in Sarawak's economy, particularly through oil and gas, manufacturing, port operations and the development of Samalaju. I welcome the RM36.6 million allocation for selected industrial infrastructure projects across Sarawak, which includes the expansion of the Samalaju SME Cluster. I sincerely thank our Yang Amat Berhormat Premier and the Government for this continued commitment.

However, I believe we should not measure industrial success only by the number of factories or the value of investments. We should also measure how many local businesses are growing, how many workers locally are obtaining better-paying jobs, and how many families are improving their income. When a new factory opens, opportunities are created in transportation, logistics, maintenance, food supply, engineering and many supporting services. I hope the relevant Ministries and agencies can help more local SMEs participate in these industrial supply chains through training, certificate programmes and better access to business opportunities.

The government has also introduced microcredit schemes and soft loans to support entrepreneurs, including women and young people. I encourage the people of Bintulu to make full use of these opportunities. Development should not merely happen around our people. Our people must have the opportunity to grow together with that development.

Improving Roads and Drainage in Tanjong Batu

I wish to thank the Government for allocating RM742 million for road and bridge construction throughout Sarawak, including the proposed dual carriageway from Kemena Bridge to Bintulu Airport. This is an important project for improving Bintulu's connectivity.

Proposed Six-Lane Jalan Tanjong Batu

At the same time, I would like to seek the government's consideration for the future upgrading of Jalan Tanjong Batu. Tanjong Batu is experiencing continued residential and commercial development including the new Emart Residence development, which will bring additional traffic to the surrounding road network. Therefore, I respectfully seek clarification from the Ministry of Infrastructure and Port Development and Bintulu Port Development Authority.

Are there any plans to upgrade Jalan Tanjong Batu into a six-lane dual carriageway, with the three lanes in each direction, in anticipation of increased traffic from upcoming residential and commercial development? I believe it is better to prepare our infrastructure ahead of development, rather than wait until traffic congestion becomes a serious problem.

Upgrading Aging Residential Roads and Drainage.

Tuan Speaker, while building major roads is important, we must also give attention to smaller roads and drainage systems in established residential neighbourhoods. Many of these facilities have served residents for decades and require upgrading.

I appreciate the continued efforts of the Bintulu Development Authority and relevant agencies in undertaking maintenance works. I would nevertheless suggest a systematic assessment of older residential roads and drains, followed by a progressive upgrading program based on their condition and urgency. Where possible, road resurfacing, drainage upgrading and utility works should be coordinated to avoid repeated excavation and ensure better value for government expenditure.

Water Supply: Reliable Pressure and Clean Water

Tuan Speaker, I welcome the substantial allocations for water infrastructure under Budget 2027. These include RM183 million for the Sarawak Water Supply Grid, RM255 million for pipeline

replacement, and RM454 million for water supply facilities, including treatment plant expansion. I sincerely thank the Government for these commitments.

In Bintulu, however, some established residential areas continue to experience low water pressure and occasional murky water. I recognize the ongoing efforts of our water supply authorities, but I hope further improvements can be considered. In particular, I propose a technical feasibility study on constructing elevated water storage tanks at strategic locations serving suitable water pressure, providing temporary water storage and improving supply continuity, subject to suitable network conditions.

I would also appreciate clarification on whether any allocations under Budget 2027 will specifically address aging pipelines, low water pressure and water quality issues in Bintulu. Clean and reliable water supply is not simply about having water reach our homes. It is about having sufficient pressure and saving water whenever families need it.

Healthcare: Planning for Bintulu's Growing Population

Tuan Speaker, as Bintulu continues to develop, our healthcare facilities must also keep pace with the needs of our growing population. Bintulu Hospital continues to serve not only the residents of Bintulu town, but also patients from surrounding areas. I appreciate the continued efforts of our healthcare personnel and the Government in strengthening healthcare services.

However, with the growing population and increasing demand for medical treatment, I believe it is timely to consider Bintulu's long-term healthcare capacity. In this regard, I would respectfully seek clarification from the Minister for Public Health, Housing and Local Government. Has the Sarawak Government proposed, or does it intend to propose to the Federal Government, the construction of a second public hospital in Bintulu to cater for our growing population and future development?

I fully recognized that public hospitals fall primarily under Federal responsibility. Nevertheless, I hope that this proposal can receive the State Government's support and consideration through the appropriate Federal channels. Our intention is to ensure that Bintulu healthcare capacity is prepared for the needs of future generations.

Flood Mitigation: Extending Protection to More Residential Areas

Tuan Speaker, I would also like to express my sincere appreciation to our Yang Amat Berhormat Premier and Yang Berhormat Deputy Premier, who is also the Minister for Public Health, Housing and Local Government, for the previously approved allocation of approximately RM53 million for three flood mitigation projects in Bintulu.

These projects cover Gem Park, Desa Damai and the SJK Sebieu area. This allocation is deeply appreciated by residents who have experienced recurring flooding. At the same time, there are other residential areas that continue to face flood-related concerns.

Therefore, I would respectfully seek clarification from the Ministry and are there plans to extend flood mitigation projects to other affected areas, particularly Taman Bukit Orang, RPR Sebieu, Taman Jason, Jade Garden and Pearl Garden? Our aim is simple, to ensure that as Bintulu develops, more families can live with greater peace of mind, without constantly worrying about flooding during heavy rainfall.

Affordable Housing: Ensuring Bintulu Families Are Not Left Behind

Tuan Speaker, I also welcome the Government's continued commitment to affordable housing. Under Budget 2027, RM106 million has been allocated for the development of 906 affordable

housing units across several divisions in Sarawak. This is an important initiative, particularly for young families and low to middle income earners who hope to own their first home.

In this regard, I would like to respectfully ask the Minister for Public Health, Housing and Local Government and also Bintulu Development Authority: Are there any plans to introduce additional affordable housing projects in Bintulu, particularly to assist young working families and first-time homebuyers?

Strengthening Public Safety: Upgrading Bintulu IPD

I wish to record my appreciation to the Royal Malaysia Police, particularly the officers and personnel serving in Bintulu. As our population and industrial activities continue to grow, I would like to respectfully reiterate my earlier proposal to upgrade the Bintulu District Police Headquarters from Grade B to Grade A. This is to ensure that police manpower, resources and organizational capacity can keep pace with Bintulu's growing needs. As Bintulu continues to grow, our public safety capacity must also grow alongside it.

Air Connectivity: Supporting Bintulu's Economic Growth

Tuan Speaker, I am encouraged by the Government's continued commitment to strengthening AirBorneo and improving Sarawak's air connectivity. I congratulate our Yang Amat Berhormat Premier for the forward-looking initiative.

For Bintulu, reliable air connectivity is especially important. Our growing industries, international businesses and expanding population have increased the need for convenient travel between Bintulu, Kuching, Kuala Lumpur and Kota Kinabalu. I, therefore, respectfully suggest that the relevant Ministry, together with AirBorneo and other airlines where appropriate, consider opportunities to increase flight frequencies and improve flight frequencies and improve schedules on these routes... *(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Please wind-up, Yang Berhormat.

YB Encik Johnny Pang Leong Ming: Okay, give me two minutes additional time. Thank you.

I therefore hope that passengers' demand and flight schedules can be reviewed to identify opportunities for improved connectivity. If we want Bintulu industries to complete internationally, we must also ensure that the people support these industries so they can travel efficiently.

Tuan Speaker, as I conclude my debate, I wish to once again to express my sincere appreciation to our Yang Amat Berhormat Premier of Sarawak, who is also the Minister for Finance and New Economy for his leadership and commitment in bringing forward the Supply (2027) Bill, 2026.

I also acknowledge the dedication of our Cabinet Members, Ministers, government departments, agencies and public servant who continue working in deliver better service and development to our people. This Budget provides opportunities through education, entrepreneurship, infrastructure and new industrial. But I believe that the success of a Budget should not only be measured by how much money had been allocated, but by how much positive change it brings to the life of our people. In Bintulu, I hope to see more local business participating in industrial supply chain, more young people acquiring the skills needed by our economy, and more family improving their income and quality of life.

Tuan Speaker, as we continue building roads, infrastructure and industrial, let us also continue building the capacity of our people. As we attract more investment, let us ensure that the local community can grow alongside them. Because the true purpose Sarawak is not only as Sarawak,

we have stronger economy, it is a Sarawak where every family has a fair opportunity to build a better future life. Allow me to conclude *dengan serangkap pantun*;

*Bangun pagi bersama ayah,
Naik motor ke pasar tani,
Bersatu hati membangun wilayah,
Sarawak cemerlang terus disegani.*

With this, I also wish Merry Christmas to all the Christians and Happy New Year 2027. With this word, Tuan Speaker, I give my full support to the Supply (2027) Bill, 2026. *Sekian*, thank you.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Yang Berhormat Tanjong Batu. Seterusnya, Yang Berhormat Katibas, *please*. Silakan.

YB Encik Lidam anak Assan: Yang Berhormat Tuan Speaker, terlebih dahulu izinkan saya merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan ucapan terima kasih kepada Yang Berhormat Tuan Speaker atas kesempatan yang diberikan kepada saya untuk mengambil bahagian dalam perbahasan Mesyuarat Kedua bagi Penggal Kelima Persidangan Dewan Undangan Negeri Sarawak pada Penggal ke-19.

Persidangan ini amat bermakna kerana merupakan persidangan terakhir bagi penggal ke-19. Justeru, kesempatan ini bukan sahaja memberi ruang kepada kita untuk membahaskan Belanjawan Sarawak 2027 malah menjadi peluang untuk menilai perjalanan pembangunan negeri sepanjang penggal ini, menghargai segala usaha yang telah dilaksanakan dan mengenalpasti perkara yang masih memerlukan perhatian demi kepentingan rakyat Sarawak.

Saya juga ingin merakamkan penghargaan kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak, barisan Timbalan Premier, para Menteri dan Timbalan Menteri serta seluruh kepimpinan Kerajaan Gabungan Parti Sarawak atas komitmen dan usaha berterusan dalam memajukan pembangunan negeri khususnya dalam memperkasa kawasan luar bandar dan meningkatkan kesejahteraan rakyat Sarawak.

Dengan ini juga saya ingin merakamkan penghargaan kepada Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg yang berjaya membentangkan Belanjawan terbesar Negeri Sarawak melalui Supply (2027) Bill, 2026. Saya turut merakamkan penghargaan kepada Ahli Parlimen kawasan saya P.125 Kapit, seluruh penjawat awam, pemimpin masyarakat dan kaum serta semua pihak yang telah memainkan peranan dalam menjayakan pelbagai usaha pembangunan di kawasan DUN Katibas.

Saya amat menghargai komitmen, kerjasama dan pengorbanan semua pihak. Sesungguhnya pembangunan yang kita nikmati hari ini bukanlah hasil usaha seorang individu atau sebuah agensi semata-mata sebaliknya pembangunan merupakan hasil kerjasama, komitmen dan kesungguhan semua pihak yang berkongsi matlamat yang sama iaitu meningkatkan taraf hidup rakyat dan memastikan kemajuan dapat dinikmati secara lebih menyeluruh. Dalam bahasa kita, Bahasa Iban ini dikenali sebagai *saum* kerja, bekerjasama sebagai satu pasukan menuju ke satu arah.

Tuan Speaker, memandangkan ini juga merupakan persidangan terakhir bagi Penggal ke-19, saya berpandangan bahawa inilah juga masanya untuk kita melihat kembali pencapaian yang telah diraih di samping mengakui secara terbuka bahawa masih terdapat keperluan rakyat yang perlu diberikan perhatian.

Bagi kawasan N.62 Katibas, masih terdapat kawasan-kawasan yang memerlukan jaringan jalan raya dan perhubungan yang lebih baik, bekalan air bersih yang lebih terjamin, kemudahan telekomunikasi yang lebih menyeluruh serta peluang ekonomi yang lebih luas. Keperluan ini bukan sekadar senarai permintaan pembangunan sebaliknya ia berkait secara langsung dengan kehidupan harian rakyat.

Akses kepada pendidikan dan perkhidmatan, peluang menjana pendapatan serta kekayaan masyarakat luar bandar untuk bergerak seiring secara seiring dengan kemajuan negeri. Oleh itu, kita perlu memastikan bahawa pengalaman dan pencapaian sepanjang penggal ini menjadi asas untuk memperkukuh perancangan pembangunan pada masa hadapan. Projek yang telah berjaya dilaksana perlu memberikan manfaat yang berterusan manakala perkara yang masih belum diselesaikan hendaklah terus diberikan perhatian melalui perancangan dan tindakan susulan yang sewajarnya.

Perbahasan saya pada hari ini khususnya dalam membincangkan Belanjawan Sarawak 2027 bukan sekadar untuk menyenaraikan pencapaian atau mengulangi perkara yang telah dilaksanakan sebaliknya saya ingin menyuarakan keperluan rakyat dan mengemukakan hala tuju yang jelas agar pembangunan Katibas dapat diteruskan secara lebih terancang, bersepadu dan mampan. Matlamat kita bukan sekadar membangunkan kawasan tetapi memastikan setiap usaha pembangunan bahawa perubahan yang bermakna kepada kehidupan rakyat.

Tuan Speaker, walaupun persidangan ini menandakan penghujung Penggal ke-19, tanggungjawab kita terhadap rakyat tidak berakhir di sini. Keperluan masyarakat mesti terus diberikan perhatian. Aspirasi rakyat perlu terus diperjuangkan dan usaha membangunkan Sarawak hendaklah diteruskan dengan komitmen yang tidak berbelah bagi. Dengan semangat *saum* kerja marilah kita terus berganding bahu untuk membina Sarawak dan Katibas yang lebih maju, Masyarakat yang lebih sejahtera dan Sarawak yang terus makmur demi generasi hari ini dan generasi akan datang.

Visi Katibas 2035 Komuniti Luar Bandar Yang Makmur, saya ingin memulakan perbahasan ini dengan satu visi yang menjadi panduan kepada usaha pembangunan kita dengan izin. To be an affluent rural community by the Year 2035. Dalam Bahasa Melayu kita mahu menjadikan Katibas sebuah komuniti luar bandar yang makmur menjelang 2035. Apa yang kita maksudkan dengan kemakmuran?

Tuan Speaker, pada pandangan saya kemakmuran bukan semata-mata diukur melalui pembinaan jalan raya, jambatan, bangunan dan penyediaan kemudahan fizikal baharu sebaliknya kemakmuran yang sebenar harus diterjemahkan melalui peningkatan taraf hidup rakyat, pertambahan pendapatan isi rumah, peluasan peluang ekonomi serta jaminan bahawa setiap lapisan masyarakat dapat menikmati hasil pembangunan negeri.

Kita mahu melihat petani memperoleh harga yang berpatutan hasil pertanian mereka. Kita mahu usahawan tempatan mempunyai akses kepada pasaran yang lebih luas dan peluang untuk mengembangkan perniagaan mereka. Kita mahu golongan belia memperoleh pekerjaan yang berkualiti manakala keluarga di kawasan luar bandar menikmati kemudahan asas yang berpeluang ekonominya mampu menjamin kehidupan yang lebih baik.

Sarawak dikurniakan kekayaan sumber semulajadi hasil bumi dan pelbagai potensi ekonomi yang amat besar namun kekayaan tersebut hanya diterjemahkan kepada manfaat yang nyata kepada rakyat tanpa mengira latar belakang atau lokasi tempat tinggal mereka. Kekayaan Sarawak mestilah dirasakan oleh semua lapisan masyarakat samada yang tinggal di kawasan bandar ataupun di kawasan luar bandar dan pedalaman. Kemajuan yang dinikmati di bandar hendaklah berjalan seiring dengan pembangunan di kawasan pedalaman agar tidak wujud jurang yang terlalu besar dari segi peluang ekonomi, kemudahan asas dan kualiti hidup. Bagi saya, pembangunan yang benar-benar berjaya ialah pembangunan yang memastikan rakyat di kawasan pedalaman turut mempunyai peluang untuk meningkatkan pendapatan, mengembangkan perusahan, memperoleh pendidikan yang berkualiti dan menikmati kemudahan asas yang setanding dengan keperluan kehidupan masa kini.

Oleh itu, matlamat kita bukan sekadar menjadikan Sarawak sebuah negeri yang kaya dengan sumber dan hasil ekonomi tetapi memastikan kekayaan tersebut menyumbang kepada kesejahteraan rakyat secara menyeluruh, adil dan mampan. Inilah makna kemakmuran yang

sebenarnya bukan hanya kekayaan negeri yang bertambah tetapi kehidupan rakyat yang semakin baik, peluang yang semakin luas dan manfaat pembangunan yang dapat dinikmati oleh semua. Anak-anak mendapat pendidikan dan kemahiran yang berkualiti, kemudahan asas yang dapat dinikmati secara menyeluruh dan yang paling penting rakyat mempunyai peluang membina masa depan yang lebih di tempat mereka sendiri.

Untuk mencapai visi ini, saya berpegang kepada misi utama iaitu *contribute to the well-being of Katibas people by adding value and monetization of their resource*. Maksudnya, kita mampu meningkatkan kesejahteraan rakyat dengan menambah nilai kepada sumber yang mereka miliki dan menjadikan sumber tersebut sebagai penjana pendapatan mereka.

Misi kedua kita, *participate and focus on digital green and green economy to unleash NCR potential*. Kita mahu membuka potensi tanah hak adat bumiputera atau *Native Customary Right Land* melalui pembangunan ekonomi digital dan ekonomi hijau. Kedua-dua misi ini mesti bergerak seiring dengan pembangunan infrastruktur, pendidikan, kemudahan asas, perlindungan alam sekitar, dan pembangunan modal insan. Pendekatan ini juga selaras dengan aspirasi pembangunan jangka panjang Sarawak melalui PCDS 2030 yang menekankan pertumbuhan ekonomi, keterangkuman sosial, kelestarian alam sekitar dan pembangunan yang seimbang. Tuan Speaker, kita tidak mahu Katibas hanya membangun dari segi fizikal. Kita mahu Katibas berkembang dari segi ekonomi, sosial dan kualiti hidup rakyatnya. Itulah asas Katibas 2035.

Tuan Speaker, untuk merealisasikan visi ini, kita memerlukan bukan sahaja perancangan yang baik, tetapi prinsip kerja yang jelas. Saya ingin mengetengahkan tiga prinsip utama bagi kita iaitu pertama, *anang rindang*. Jangan mudah berputus asa, jangan kerana kawasan kita jauh dari pusat bandar kita menganggap pembangunan itu mustahil. Jangan kerana sesuatu projek mengambil masa kita berhenti berusaha. Kita mengakui bahawa pembangunan kawasan pedalaman mempunyai cabaran tersendiri termasuk faktor geografi, jarak, kos, pembinaan serta keperluan teknikal namun cabaran tersebut tidak seharusnya menjadikan alasan untuk kita memperlahankan sesuatu atau kami dikemudiankan, malah jangan kerana itu kami ditinggalkan. Sebaliknya cabaran itu mesti mendorong kita untuk merancang dengan lebih baik, bekerjasama dengan lebih erat dan mencari penyelesaian yang sesuai dengan keadaan setempat.

Prinsip kedua, *teamwork* atau dalam bahasa Iban, *saum kerja*. Pembangunan Katibas tidak boleh digerakkan oleh seorang pemimpin Sahaja. Ia memerlukan kerjasama kerajaan, penjawat awam, agensi pelaksana, ketua masyarakat, ketua kaum, JKKK, pihak swasta dan rakyat. Apabila semua pihak dalam satu pasukan, masalah dapat dikenal pasti dengan lebih cepat, sumber dapat digunakan dengan lebih berkesan dan pelaksanaan projek dapat dipantau secara bersama. *Saum kerja* bermaksud kita bukan sekadar bekerja pada masa yang sama, tetapi bekerja menuju matlamat yang sama. *We have seen how our beloved Yang Amat Berhormat Premier Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari Bin Tun Datuk Abang Haji Openg displayed his inclusivity in the administration and allocation of budget for rural development 2027.*

Prinsip ketiga, *leadership at all levels*. Kepimpinan mesti wujud pada setiap lapisan masyarakat. Kita mahu ketua kaum memimpin masyarakat dengan penuh tanggungjawab, kita mahu guru membimbing generasi muda, kita mahu ibu bapa membentuk keluarga yang kukuh, kita mahu belia tampil ke hadapan menjadi pemimpin masa depan kita, kita mahu usahawan menjadi peneraju ekonomi tempatan, kita mahu setiap rakyat mempunyai tanggungjawab terhadap pembangunan komuniti masing-masing kerana pembangunan yang mampan tidak akan tercapai sekiranya masyarakat hanya bergantung kepada kerajaan. Kerajaan menyediakan dasar, rancangan dan kemudahan, memimpin masyarakat, menggerakkan komuniti. Rakyat pula mengambil bahagian, memanfaatkan peluang dan menjaga kemudahan yang disediakan. Inilah semangat kepimpinan bersama yang ingin kita bina di Katibas. Jangan kerana kampung kita tidak maju, kita salahkan orang lain. Bagi kita, ambillah peluang yang disediakan oleh kerajaan, jangan asyik membangkang.

Pembangunan infrastruktur membuka akses, membuka peluang. Bagi kawasan luar bandar, infrastruktur merupakan asas kepada pembangunan ekonomi dan kesejahteraan rakyat. Jalan raya menghubungkan rumah panjang dengan pekan, jambatan menghubungkan penempatan yang sebelum ini terpisah, bekalan air bersih meningkatkan kualiti hidup, elektrik membolehkan aktiviti ekonomi berkembang dan telekomunikasi menghubungkan masyarakat kita di Katibas, di pedalaman dengan dunia digital. Dengan pendekatan ini, setiap projek bukan sekadar menghasilkan sebuah kemudahan fizikal tetapi menjadi pemangkin kepada pembangunan ekonomi dan sosial.

Projek Jalan Raya yang Sedang Dilaksanakan

Tuan Speaker, saya ingin merekodkan beberapa projek jalan raya yang disenaraikan sedang dilaksanakan di kawasan Katibas dan sekitarnya. Antaranya ialah:

- (a) Projek Jalan Nanga Kabah - SK Beguang - Rumah Bukit (Fasa 1);
- (b) Projek Jalan dari Rumah Jabat - Nanga Lian - Nanga Engkuah (Fasa 1);
- (c) Projek Pembinaan Jalan dari Nanga Bangkit ke Ulu Bangkit (Fasa 1);
- (d) Projek Pembinaan Jalan dari Nanga Banjor ke Nanga Makut;
- (e) Projek Jalan Nanga Lijau ke Ulu Lijau (Fasa 1 & 2) di bawah peruntukan *Timbers Cess*; dan
- (f) Projek Pembinaan Jalan ke Ulu Engkabau, Rumah Lunyin (Fasa 1 & 2).

Berdasarkan maklumat yang diberi kepada saya, keseluruhan bagi enam projek tersebut berjumlah RM383.25 juta. Saya ulangi, RM383.25 juta, yang sedang bergerak sekarang. Saya menghargai semua usaha pihak yang terlibat dalam merancang dan melaksanakan projek-projek ini. Namun saya ingin menegaskan bahawa keberkesanan pembangunan jalan raya tidak seharusnya diukur berdasarkan jumlah peruntukan atau panjang jalan semata-mata.

Projek Jalan Raya Yang Diluluskan Untuk Pelaksanaan

Selain projek yang sedang dilaksanakan, terdapat dua projek jalan raya yang disenaraikan untuk dilaksanakan.

- (a) Jalan Akses dari Nanga Tekali ke SK Nangsang termasuk Jambatan Sungai Katibas di Tekali; dan
- (b) Jalan utama dari Daerah Song ke Nanga Serau, Nanga Seranau, Kapit (Fasa 2), melibatkan laluan dari Nanga Serauh ke Nanga Melipis.

Nilai keseluruhan yang dinyatakan bagi kedua-dua projek ini ialah RM401 juta. Saya ulangi RM401 juta. Projek ini penting dalam memperluas jaringan perhubungan di kawasan pedalaman. Saya juga berharap pihak Kerajaan Persekutuan tidak membatalkan mana-mana projek dari persekutuan ini atas dasar projek ini amat diperlukan oleh rakyat. Secara keseluruhannya, Katibas sedang menerima pembangunan jalan sebanyak RM784.25 juta. Terima kasih Kerajaan GPS, terima kasih JKR, terima kasih bagi semua yang menyumbang. Projek-projek jalan raya dalam perancangan. Kita juga perlu melihat ke hadapan dan merancang pembangunan Katibas secara lebih strategik dan memastikan keperluan rakyat terus diberikan perhatian dalam Rancangan Malaysia Ke-13.

Dalam ucapan sidang Mesyuarat Pertama Dewan ini pada tahun 2022, saya memohon dan juga saya menghantar permohonan pada 2024, sekali lagi saya memohon dari Kementerian Infrastruktur dan Pembangunan Pelabuhan (MIPD) untuk pertimbangan peruntukan di bawah RMK-13. Cadangan ini amat penting memandangkan jalan raya merupakan antara keperluan asas yang dapat meningkatkan pembangunan masyarakat luar bandar dan pedalaman Katibas. Antara projek-projek yang disenaraikan untuk perancangan Rancangan Malaysia Ke-13 ialah:

- (a) Jalan akses dari Nanga Engkuah ke Nanga Ngeranau Fasa 2;

- (b) Jalan dari Nanga Takan - Banjor ke Rumah Sanda, Sungai Musah;
- (c) Jalan dari Nanga Iran melalui Rumah Empat dan Rumah Kennedy, Ulu Iran;
- (d) Jalan dari Nanga Song melalui SK Selibut ke Rumah Ngitar, Ulu Song;
- (e) Jalan dari Nanga Manap ke Ulu Manap; dan
- (f) Jalan dari Nanga Bangkit ke Ulu Bangkit Fasa 2.

Dengan anggaran kos...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Sila gulung, Yang Berhormat...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: RM780.5 juta. Saya ingin menegaskan perkara, satu perkara. Kita tidak mahu membina jalan yang berakhir tanpa kesinambungan. Kita mahu membina rangkaian jalan dan yang benar-benar menghubungkan rakyat, tanah dan peluang ekonomi. Jalan raya dan jambatan mesti dirancang secara bersepadu.

Antara projek jambatan yang sedang dibina ialah:

- (a) Pembinaan jambatan baharu Sungai Katibas di Nanga Bangkit;
- (b) Pembinaan baharu jambatan Nanga Santu Rumah Jamba, Sungai Iran; dan
- (c) Kerja baik pulih jambatan atau naik taraf Jambatan Musah yang telah runtuh pada 2023.

Nilai keseluruhan kita adalah RM61 juta.

Bekalan Air

Kita juga telah menyediakan projek sebanyak RM271 juta untuk menaik taraf atau menyediakan loji baru 20mm satu hari dengan nilai RM271.99 juta bekalan air. Terima kasih MUT. Dari segi telekomunikasi juga, kita telah memasang *tower*, 43 *tower* atau menara yang bernilai RM54.24 juta.

Secara keseluruhannya, kita di Katibas telah menerima, untuk pengetahuan semua Dewan ini, jumlah keseluruhan pembangunan yang dibawa sepenggal ini untuk Katibas ialah RM1,274.63 juta atau RM1.2 billion. Orang Katibas jangan cakap tidak ada pembangunan tapi kalau kita cakap pembangunan agak lambat atau belum cukup, mungkin saya setuju. Ini fakta. Kita telah menerima RM1,274.63 juta. Iaitu ...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Panjang lagi *ka*? ...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: Ribu, ribu juta...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Yang Berhormat. Panjang lagi?...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: Tak panjang lagi...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Betul? ...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: Betul ...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Saya ni terlalu *gilak soft hearted* ...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: Boleh...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Untuk orang luar bandar...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: Terima kasih...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Tapi, lagipun Dewan ini mungkin Dewan yang terakhir tahun ini kan?
...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: Ya, lagi panjang...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Lagi *ten minutes la*. ...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: Aok...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Tapi, saya bagi satu minit *la*...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: Satu minit. Okay...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Terima kasih ...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: Ini satu permohonan. Saya mohon, saya ingin menyentuh mengenai kemajuan pengukuran tanah Hak Adat Bumiputera atau NCR di kawasan Katibas. Berdasarkan rekod, kita telah diluluskan 89,000 hektar yang telah dikenalpasti untuk pengukuran Seksyen 6 dan 18. Saya mohon pihak Jabatan Tanah dan Ukur teruskan penyukatan tanah untuk kita di Katibas.

Dan kedua, saya nak sampaikan permohonan dari rakyat di Katibas juga, iaitu penyambungan bekalan elektrik di kawasan Temelat melalui RES dan juga ALAF untuk penduduk-penduduk di Katibas sebab kita sekarang tengah mengalami *rural urban migration*. Banyak rumah-rumah panjang yang berpindah ke Pekan. Maka dengan itu, saya mohon pihak SEB *bring in the new business order the faster you install the electricity, the faster you collect the revenue, I see no reason from business point of view, you are not doing it or you are doing it very very slow*.

Timbalan Speaker: Okey, *closing*...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: *My first term, first year* sudah nampak ini peluang. Dengan ini, terima kasih Tuan Speaker kerana memberi ruang sedikit, sebenarnya saya ada 25 muka surat untuk dibaca tapi *marathon*...(interruption)...

Timbalan Speaker: Tapi...(interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: Saya pun haus juga...(interruption)...(Laughter)...

Timbalan Speaker: Tapi, *I suggest* Yang Berhormat, *you* masuk dalam *social media lah*.
...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: Ya, terima kasih. Terima kasih...(interruption)...

Timbalan Speaker: Masuk dalam *social media*...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: Ya...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Okey. Terima kasih...(Interruption)...

YB Encik Lidam anak Assan: Ya, *thank you. Thank you*. Terima kasih dan saya dengan ini menyokong Supply Bill, (2026). Terima kasih Tuan Speaker...(interruption)...

Timbalan Speaker: Terima kasih.

YB Encik Lidam anak Assan: Dan semua kakitangan. *Thank you*...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Terima kasih Ahli Yang Berhormat Katibas, begitu baik sekali ucapannya. Seterusnya, Ahli Yang Berhormat bagi Stakan. Silakan.

YB Datuk Hamzah bin Haji Brahim: Assalamualaikum W.B.T. Terima kasih Tuan Speaker. Saya merakamkan setinggi-tinggi terima kasih atas ruang dan kesempatan yang diberikan kepada saya untuk turut serta dalam sesi perbahasan Rang Undang-Undang Perbekalan (2027), pada hari ini.

Tuan Speaker, belanjawan negeri ini bukan sekadar susunan helaian kertas bercetak dengan angka-angka perakaunan, melainkan sebuah peta wawasan, manifesto kejayaan, serta cerminan komitmen luhur Kerajaan Gabungan Parti Sarawak (GPS) dalam mencorak kemakmuran sosioekonomi tanah air kita.

Bagi pihak warga Stakan, saya menuturkan setinggi-tinggi tahniah dan syabas kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak, barisan Kabinet Negeri serta seluruh jentera perkhidmatan yang telah berkhidmat dengan penuh komitmen bagi menyusun Belanjawan 2027 yang bertemakan *“Bersama Membina Kemakmuran dan Menjamin Masa Hadapan Kita”*.

Di saat Kerajaan Persekutuan terus berdepan dengan cabaran mengurus defisit fiskal tahunan yang diunjurkan pada paras 3.3% pada tahun ini berbanding 3.6% pada tahun lepas serta bebanan komitmen perbelanjaan mengurus yang tinggi di negeri-negeri lain, sebahagian besarnya masih bergantung rapat dengan agihan peruntukan persekutuan, Sarawak melangkah ke hadapan dengan berdikari menerusi kekuatan hasil tempatan kita sendiri. Keupayaan fiskal ini menempatkan Sarawak sebagai sebuah wilayah yang paling kukuh dan mampan tadbir urus kewangan di Malaysia pada hari ini.

Tuan Speaker, di samping itu, Kerajaan GPS pimpinan Yang Amat Berhormat Premier terus menzahirkan keprihatinan menerusi pemerkasaan modal insan dan bantuan sosioekonomi. Inisiatif Pendidikan Tinggi Percuma di universiti milik Sarawak, Program Komputer Riba Percuma, serta Inisiatif Graduan Pulang Sarawak jelas membuka ruang kejayaan buat anak-anak kita pada masa ini. Pada masa yang sama, bebanan kos sara hidup rakyat terus diringankan menerusi pengekalan diskaun 25% bil elektrik dan subsidi bil air domestik sepanjang tahun 2027. Terima kasih Yang Amat Berhormat Premier.

Tuan Speaker, saya mewakili warga-warga Stakan melahirkan rasa terima kasih atas keprihatinan YAB Premier serta warga kabinet serta pegawai-pegawai yang terlibat dalam kelulusan juga komitmen projek-projek yang telah dirancang dan dilaksanakan. Sebagai contohnya, sebelum ini Tuan Speaker, saya berulang-ulang kali memohon agar diadakan pelbagai projek khususnya di dalam kawasan saya bagi mengatasi permasalahan masyarakat dalam kawasan tersebut.

RTB Taman Samarindah

Kerajaan GPS sentiasa peka mendengar keluhan akar umbi dengan merealisasikan Projek Rancangan Tebatan Banjir Samarindah di bawah Kementerian Kesihatan Awam, Perumahan dan Kerajaan Tempatan Sarawak bagi menangani masalah saliran dan limpahan air secara tuntas demi ketenteraman ribuan isi rumah dalam kawasan tersebut.

Tangki Air Aras Tinggi Taman Samarindah

Sebelum ini, kawasan itu menghadapi masalah tentang kekangan bekalan air. Bagi mengukuhkan prasarana asas harian, Kementerian Utiliti dan Telekomunikasi Sarawak turut melaksanakan pembinaan dua buah Tangki Air Aras Tinggi di Taman Samarindah yang bakal meningkatkan tekanan dan menstabilkan bekalan air bersih secara berterusan.

Projek Perparitan di DUN N.17 Stakan di bawah IRSDA

Tuan Speaker, di bawah program IRSDA, diwujudkan, diilhamkan oleh Yang Amat Berhormat Premier untuk kawasan Samarahan. Pada masa yang sama, sistem perparitan di kampung-kampung tradisional dalam DUN Stakan mulai terus dinaik taraf melalui peruntukan agensi Pembangunan IRSDA.

Kuching Urban Transportation System (KUTS) ART

Tuan Speaker, kami di kawasan Stakan ini agak bertuah juga kerana program *Kuching Urban Transportation System* (ART) tidak ketinggalan. Komitmen modenisasi pengangkutan dapat disaksikan menerusi projek mega *Kuching Transportation Urban System* (KUTS) berasaskan kenderaan ART berkuasa hidrogen yang merentasi koridor Samarahan, Stakan dan Kuching sekali gus membawa mobiliti hijau bernilai tinggi buat penduduk setempat.

CADANGAN

Agensi Khas Projek RTP

Tuan Speaker, saya juga mempunyai beberapa cadangan di sini, khususnya melibatkan agihan khas projek RTP. Kita sedia maklum bahawa *the only* Kerajaan Negeri di dalam Malaysia ini, hanya Sarawak jelas menunjukkan keseriusan para pemimpin kita, khususnya Yang Amat Berhormat Premier memperuntukkan sejumlah besar bagi setiap wakil rakyat di dalam DUN Sarawak. Tidak ada kawasan lain, Tuan Speaker. Boleh tanya dalam negeri-negeri lain malahan saya sendiri dengan bangganya, apabila saya berjumpa dengan rakan-rakan kita di Malaya *nun, "Berapa kitak orang pun peruntukan?" "Sik banyak, RM5 juta jak." Hahhh? Terkejutnya Tuan Speaker. Setahun RM5 juta. 5 tahun, RM25 juta. Mun ditambah agik RM5 juta jadi RM10 juta.* Alhamdulillah, saya rasa Yang Berhormat semua akan menyokong usaha ini... *(Applause)*... Insya-Allah kerana pendapatan kita sentiasa bertambah dari setahun ke setahun. *Dak Menteri sikda hal nya banyak bajet. Kamek YB tok perlu bajet macam ya, betul sik? ... (Applause)*...

Tuan Speaker, bagi memastikan peruntukan gergasi Belanjawan 2027 ini dapat dilaksanakan dengan lebih licin dan memberikan impak maksimum kepada rakyat di peringkat akar umbi, izinkan saya mengemukakan beberapa cadangan penambahbaikan. Pertama, menyedari saiz projek pembangunan negeri, saya mencadangkan agar Kerajaan Negeri pucuk kepimpinan hari ini, mengkaji keperluan mewujudkan sebuah agensi khas yang berfokus sepenuhnya kepada pengurusan dan pelaksanaan projek, khususnya *Rural Transformation Projects (RTP)*. *Bukan saya nak madah yang ada kinek tok sik bagus, tapi untuk penambahbaikan.* Agensi khas ini akan diberi mandat khusus untuk menguruskan keseluruhan kitaran projek daripada proses tender, penyerahan tapak, sehinggalah pemantauan rapi di peringkat lapangan bagi memotong birokrasi bertindih, memendekkan tempoh penyiapan projek dan menegakkan prinsip *value for money*. Ini harapan kita, supaya projek ini dapat dilaksanakan dengan cepat, mampan dan terus kepada rakyat sehinggakan rakyat merasakan bahawa kerajaan hari ini, hari ini cakap projek, esok dah siap, bak kata Sammy Velu. Okay.

Pemindahan Teknologi Bagi Pelaburan Baharu

Tuan Speaker, saya cadangkan seiring dengan kebanggaan kita menarik nilai Pelaburan Asing (FDI) yang tinggi ke atas Sarawak, saya mencadangkan agar Kerajaan Negeri menguatkuasakan syarat pemindahan teknologi dan pembangunan vendor tempatan bagi setiap projek pelaburan baharu. Langkah ini penting supaya PKS tempatan dan perniagaan anak negeri dapat diintegrasikan secara terus ke dalam rantai pembekal industri gergasi tersebut.

Program Certified Carbon Auditors and ESG Specialists Menerusi Institusi Tempatan

Yang ketiga, memandangkan Sarawak merupakan negeri peneraju ekonomi hijau dan perdagangan karbon, saya mengusulkan agar kerajaan menyediakan program latihan dan persijilan bertauliah (*Certified Carbon Auditors and ESG Specialists*) menerusi institusi tempatan seperti universiti-universiti kita yang ada pada hari ini, supaya anak-anak muda kita berpeluang menguasai kemahiran tinggi dan mengisi jawatan berpendapatan tinggi dalam sektor yang baharu ini. Insya-Allah, Tuan Speaker.

Program Bantuan Lesen Memandu Bersubsidi B40

Tuan Speaker, saya ingin berkongsi sedikit pengalaman saya, maka itulah timbul cadangan daripada rakan-rakan dan kawan-kawan kita di kampung dan di kedai kopi. Saya mencadangkan supaya Kerajaan Negeri, khususnya apabila kita mempunyai pendapatan yang tinggi hari ini dapat mengadakan satu program bantuan lesen memandu bersubsidi B40. *Kerana kita lihat pada hari ini ramai anak-anak muda, orang-orang warga emas, khususnya di luar bandar banyak makei kereta, banyak makei motosikal tapi banyak sikda lesen, Tuan Speaker. Bila nangga roadblock, masya-Allah, siney ada simpang, sia dirudu nya.*

Malahan, pengalaman saya sendiri, saya pernah berkelakar dengan seorang kawan saya di kampung. Beliau menggunakan motosikal, nangga orang berbaju berkilat-kilat ya, baju berkilat-kilat ya, nya ingat roadblock. Masuk dalam babas. Mun orang Kuching, babas. Orang Samarahan, babas. Orang Kuching tok rumbu. Mun orang Malaya tok, semak. Jadi masuk dalam babas, sampe 10 minit. Bila keluar, padu orang nyapu uras ya, Tuan Speaker,...(Laughter)... nyapu uras. Jadi, ya sering berlaku, kerana sik ada lesen, Tuan Speaker. Kerana apa? Kerana lesen memandu pada hari ini terlalu mahal. Zaman kita dolok, saya ingat Tuan Speaker, mungkin RM100, RM200. Hari tok untuk lesen kenderaan sekurang-kurangnya RM1,000 lebih. Motosikal, RM700, RM800. Lesen terbang sik ada lagik lah, Tuan Speaker.

Tapi walaupun jumlahnya RM1,000 lebih, bagi masyarakat yang berpendapatan rendah, B40 ini, adalah satu kekangan dan satu cabaran untuk mereka mendapatkan duit. Ini adalah satu masalah bagi mereka. Jadi saya harap pada hari ini, kalau boleh, Kerajaan Negeri khususnya dapat membuat satu skim subsidi, subsidi kepada golongan yang bersasar iaitu masyarakat yang tidak ada kemampuan apabila nak *apply* lesen, minta lesen, Kerajaan Negeri *merik* subsidi. *Sik banyak, 50%, Alhamdulillah mun dapat. Ini cerita di kedai kopi, Tuan Speaker.* Jadi, kedai kopi ini walaupun kedai kopi, kedai kopilah yang menentukan di mana hala tuju kerajaan masa hadapan. *Jangan main-main dengan orang kedai kopi tok, okay.*

Jadi Tuan Speaker, antara cadangan saya Tuan Speaker, kalau boleh di semua tempat, khususnya dalam kawasan-kawasan pembangunan, kawasan-kawasan di ADUN-ADUN di sini saya dengar banyak *nyebut* beratus juta, berbilion sesama *dirik*, *for sure* mesti ada *development*. Kalau ada *development*, ada pembangunan, ada kegiatan di tempat tersebut. Tapi saya mencadangkan kalau boleh dibuat satu pengukuhan mekanisme cagaran jalan dan kawal selia pembangunan.

Apabila satu pembangunan dibuat di satu tempat, *for sure* kawasan tersebut akan menjadi satu kawasan yang begitu sibuk. Apabila kawasan itu sibuk, jalan digunakan untuk pergi ke *site construction* akan turut serta digunakan oleh masyarakat setempat. Saya ingin mengharap supaya keterjaminan jalan digunakan oleh pihak pengusaha, pihak *developer* dapat ditadbir dan dijaga dengan bagus. Kadang-kadang ada di sesetengah tempat, *construction* berlaku, *jeraya* rosak, tempat kotor, tempat ya sesak. Ini menimbulkan ketidakselesaan para pengguna. Kalau boleh pihak Kerajaan Negeri menetapkan satu syarat kepada pihak pengusaha, pihak *developer* menentukan, membuat satu jaminan kepada pihak kerajaan sekiranya jalan tersebut rosak, duit tersebut boleh diguna pakai untuk *repair* semula jalan tersebut.

Sebagai contoh, *di dalam kawasan saya sendiri, ada satu developer telah molah perumahan, Tuan Speaker. Tan Sri, orang besarlah Tuan Speaker, kaya oleh perintah. Bila jeraya ya rosak, nya*

sik ambil port. Ditelefon, sik layan. Ditanya, ya jalan kerajaan. Malahan jalan tersebut rosak disebabkan oleh kenderaan beliau, kenderaan syarikat beliau untuk membuat developmentnya, jeraya ya rosak. Kita nak minta dengannya, nya sik layan. Baru minggu lepas barunya. Saya ingat dah berapa bulan saya minta, minggu lepas barunya ngepack sikit kerana nya tahu saya nak masuk DUN hari tok...(Laughter)... Kerana saya akan nyebut benda tok, saya sik peduli.

Jadi saya harap kerajaan dapat memperketatkan, terutamanya Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan, dapat menetapkan, mensyaratkan, dibuat akta di Dewan yang mulia ini, syarat untuk pihak *developer*, apabila mengelolakan, membuat satu kerja, diberi satu jaminan supaya apa-apa kerosakan jalan dan sebagainya dapat ditadbir urus selepas itu dengan bagusnya.

Tuan Speaker, saya merumuskan perbahasan saya ini. Belanjawan Sarawak 2027 adalah satu perbelanjaan yang amat seimbang, berjiwa rakyat, berakal budi, berani dan berpandangan jauh. Ia merangkumi seluruh tiang seri yang diperlukan untuk memacu Sarawak menuju status wilayah maju berpendapatan tinggi menjelang tahun 2030. Malah kehebatan model pengurusan fiskal kita turut diiktiraf di peringkat nasional, Tuan Speaker.

Tuan Speaker, bekas Menteri Ekonomi Malaysia, Datuk Seri Rafizi Ramli yang terkenal dengan sikap yang mengkritik mana-mana komitmen orang lain secara terbuka, Datuk Rafizi Ramli secara terbuka memuji pengurusan belanjawan Kerajaan Sarawak yang sentiasa berpandangan jauh. Terutamanya dalam langkah berhemat Kerajaan Negeri Sarawak yang berani menyimpan sebahagian hasil bumi di dalam Dana Kekayaan Berdaulat (*Sovereign Wealth Future Fund*) bagi jaminan generasi masa hadapan. *Mun dah bekas pembangkang, pengkritik dan sebagainya memuji kita, apa kenak kita pun sendiri tidak berbangga dengan belanjawan yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Premier.*

Kita tidak pernah mendakwa bahawa kita sebuah kerajaan yang sempurna tanpa sebarang kelemahan. Namun atas dasar fakta, angka dan keupayaan pengurusan kewangan yang terbukti unggul di peringkat nasional mahupun antarabangsa, kita berhak mendabik dada untuk mengatakan bahawa *we are simply the best* pada hari ini. Kerajaan GPS di bawah kepimpinan wawasan Yang Amat Berhormat Premier telah membuktikan bahawa apabila Sarawak diurus dengan integriti, kestabilan politik dan keberanian, tiada gelombang cabaran yang tidak boleh kita harungi, dan tiada puncak kejayaan yang kita tidak boleh kita tawani. Dari koridor pesat, Stakan hingga ke serata pelosok Bumi Kenyalang, belanjawan ini adalah peta masa depan yang membawa harapan, kemakmuran dan kebanggaan buat seluruh rakyat Sarawak.

Sebelum saya mengakhiri perbahasan ini, izinkan saya menuturkan setinggi-tinggi penghargaan dan ucapan terima kasih kepada Timbalan Speaker, Tuan Speaker, Setiausaha Dewan Undangan Negeri dengan *team* pembaca doanya, atas kelancaran dan kebijaksanaan mengendalikan persidangan ini. Seluruh urus setia persidangan, pasukan pengawal keselamatan, rakan-rakan media dan pengamal akhbar serta semua petugas yang berkhidmat tanpa jemu bagi memastikan perhimpunan Dewan yang mulia ini berjalan dengan cemerlang. Justeru itu, dengan penuh yakin, keikhlasan dan rasa tanggungjawab terhadap amanah rakyat, saya mewakili seluruh warga N.17 Stakan dengan ini menyokong sepenuhnya Rang Undang-Undang Perbekalan 2027 untuk diluluskan di dalam Dewan Undangan Negeri yang mulia ini. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Yang Berhormat Stakan. Seterusnya, Yang Berhormat Baleh. Silakan.

YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai: Terima kasih, Datuk Amar Speaker. Dengan ini *...(Interruption)...*

Timbalan Speaker: Buang. Buang nama ya. *Datuk ajak.* Put the record straight.

YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai: Sorry. Terima kasih, Tuan Speaker. Dengan izin, saya bangun untuk menyokong Rang Undang-Undang Perbekalan (2027), 2026 yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak.

BELANJAWAN SARAWAK 2027 SEBAGAI BAJET CONTOH

Pertama sekali, saya ingin mengucapkan tahniah kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak atas pembentangan Belanjawan Sarawak 2027 yang berjiwa rakyat berfokuskan pembangunan dan berpandangan jauh ke hadapan. Belanjawan ini membuktikan komitmen berterusan Kerajaan Gabungan Parti Sarawak (GPS) untuk memastikan Sarawak terus berkembang sebagai sebuah negeri maju berpendapatan tinggi dan mampan dari segi alam sekitar menjelang tahun 2030. Selaras dengan aspirasi Strategi Pembangunan Pasca COVID-19 2030 atau PCDS 2030.

Sebagai wakil rakyat bagi kawasan N.64 Baleh, saya melihat belanjawan ini bukan sekadar dokumen kewangan yang mengandungi angka dan peruntukan. Sebaliknya, belanjawan ini merupakan amanah untuk memastikan setiap lapisan masyarakat termasuk penduduk di kawasan pedalaman dan rumah panjang yang jauh dari pusat bandar turut menikmati manfaat pembangunan Sarawak.

Saya ingin merakamkan setinggi-tinggi tahniah kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak atas pembentangan Belanjawan Sarawak 2027 yang mencerminkan pengurusan kewangan negeri yang berhemah, berdisiplin dan berpaksikan rakyat. Belanjawan 2027 mencatatkan pencapaian membanggakan apabila hasil negeri diunjurkan mencecah RM15.091 billion iaitu peningkatan sebanyak RM2.042 billion atau 16% berbanding anggaran RM13.049 billion pada tahun 2026. Dengan perbelanjaan biasa berjumlah RM14.845 billion, Sarawak dijangka mengekalkan lebih sebanyak RM246 juta.

Daripada jumlah tersebut, RM5.747 billion diperuntukkan bagi perbelanjaan mengurus, manakala RM9.098 billion disalurkan ke akaun Kumpulan Wang Pembangunan. Dengan jumlah keseluruhan perbelanjaan pembangunan dianggarkan sebanyak RM10.098 billion bagi tahun 2027, prestasi kewangan semasa juga amat membanggakan bagi tahun 2026. Hasil Sarawak dijangka mencapai RM13.571 billion iaitu peningkatan sebanyak RM552 juta berbanding anggaran asal. Setakat September 2026, kutipan hasil negeri telah mencapai RM10.732 billion atau 82% daripada sasaran tahunan.

Antara penyumbang utama ialah cukai jualan negeri sebanyak RM3.941 billion, pampasan tunai hak minyak dan gas sebanyak RM2.334 billion, serta pendapatan dividen sebanyak RM2.147 billion. Pencapaian ini mencerminkan keberkesanan usaha memperkukuh kedudukan kewangan negeri melalui strategi *revenue re-engineering* yang dilaksanakan di bawah kepimpinan Yang Amat Berhormat Premier. Dalam tempoh sedekad, hasil Sarawak telah meningkat dengan ketara berbanding RM6.864 million pada tahun 2017.

Bagi saya, kekuatan kewangan negeri ini amat penting kerana ia membolehkan Kerajaan Sarawak terus melabur dalam pembangunan infrastruktur pendidikan, kesihatan, utiliti dan kebajikan rakyat, khususnya masyarakat luar bandar. Saya berharap peningkatan hasil negeri ini akan terus diterjemahkan kepada pembangunan yang lebih menyeluruh supaya kawasan pedalaman seperti Baleh tidak ketinggalan dalam arus kemajuan Sarawak.

TRANSFORMASI SARAWAK DI BAWAH KEPIMPINAN YAB PREMIER

Tuan Speaker, kita harus mengakui bahawa Sarawak hari ini jauh berbeza berbanding 10 tahun yang lalu. Di bawah kepimpinan berwawasan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak, Sarawak terus memperjuangkan hak negeri di bawah perjanjian Malaysia 1963 atau MA63, memperkukuhkan kedudukan hasil negeri melalui cukai jualan negeri ke atas produk Petroleum, menubuhkan Bank Pembangunan Sarawak, atau DBOS, mengembangkan inisiatif dana kekayaan

masa depan serta menerajui Pembangunan Ekonomi Hijau Hidrogen, Perdagangan Karbon dan Tenaga Boleh Diperbaharui.

Semua usaha ini menunjukkan bahawa Sarawak bukan sekadar merancang pembangunan untuk hari ini, tetapi sedang membina asas ekonomi yang lebih kukuh untuk generasi yang akan datang. Projek Hidroelektrik Baleh yang terletak di kawasan saya sendiri merupakan antara bukti penting kepada wawasan pembangunan tersebut. Dengan kapasiti terpasang sebanyak 1,285 megawatt, projek ini berpotensi menjadi pemangkin kepada pembangunan ekonomi, peluang pekerjaan dan pertumbuhan aktiviti perniagaan di Baleh serta bahagian Kapit secara keseluruhannya.

Saya ingin merakamkan penghargaan kepada Kerajaan Sarawak dan Sarawak Energy Berhad atas usaha melaksanakan projek strategik ini. Walau bagaimanapun, pembangunan berskala besar mestilah berjalan seiring dengan peningkatan taraf hidup masyarakat setempat. Penduduk yang tinggal di kawasan projek termasuk mereka yang terkesan dari segi tanah, sungai, akses dan kegiatan ekonomi perlu diberikan perhatian sewajarnya. Saya berharap agar peluang pekerjaan, peluang perniagaan, latihan kemahiran dan manfaat ekonomi daripada Projek Hidroelektrik Baleh dapat diperluas kepada belia serta kontraktor tempatan khususnya dari kawasan Baleh dan Kapit.

Pembangunan tidak seharusnya hanya diukur berdasarkan nilai pelaburan atau kapasiti penjanaan elektrik, tetapi juga berdasarkan sejauh mana projek tersebut mampu meningkatkan kesejahteraan masyarakat yang tinggal di sekitarnya.

PEMBANGUNAN TANAH HAK ADAT BUMIPUTERA (NCR) DAN PEMERKASAAN EKONOMI SOSIOEKONOMI

Tuan Speaker, isu pertama yang ingin saya bangkitkan ialah permohonan Tanah Hak Adat Bumiputera atau *Native Customary Right* (NCR) yang merupakan antara aset terpenting bagi masyarakat Bumiputera di Sarawak. Bagi penduduk di kawasan Baleh, tanah bukan sekadar tempat tinggal atau kawasan pertanian, tanah ialah warisan nenek moyang, sumber pendapatan keluarga dan aset yang menentukan masa depan generasi yang akan datang.

Saya mengambil maklum peruntukan khusus sebanyak RM32.5 juta dalam bentuk Pinjaman Persekutuan kepada SALCRA bagi melaksanakan Program Tanam Semula Kelapa Sawit seluas 8,300 hektar serta Pembangunan Tanaman Baharu seluas 6,400 hektar.

Selain itu sebanyak RM2 juta diperuntukkan bagi mempercepatkan pengeluaran geran Seksyen 18 kepada peserta SALCRA. Peruntukan sebanyak RM15.62 juta pula disediakan bagi pembangunan pekebun kecil, mekanisasi ladang dan pembangunan ternakan.

Potential Commercial Tanah NCR

Tanah NCR mempunyai potensi ekonomi yang besar sekiranya dibangunkan secara terancang, produktif dan mampan. Selain tanaman kelapa sawit, kita boleh meneroka potensi tanaman komersial yang bersesuaian dengan keadaan tanah dan iklim setempat. Pertanian moden, penternakan serta program agro-pelancongan yang berasaskan keunikan alam semula jadi dan budaya masyarakat tempatan. Namun demikian, pembangunan komersial tanah NCR mestilah dilaksanakan dengan penglibatan pemilik tanah, persetujuan yang sewajarnya dan pembahagian manfaat yang adil.

Pemilik tanah tidak seharusnya hanya menjadi pihak yang menyediakan tanah sedangkan keuntungan dan peluang ekonomi dinikmati oleh pihak lain. Oleh itu, saya menggesa kerajaan supaya memperluas bantuan teknikal, latihan, kemudahan pembiayaan yang bersesuaian dan akses pasaran kepada pemilik tanah NCR serta pekebun kecil di kawasan Baleh. Kita mahu melihat tanah yang dimiliki oleh masyarakat Bumiputera menjadi aset produktiviti yang mampu

meningkatkan pendapatan isi rumah, membuka peluang pekerjaan kepada anak muda dan mengurangkan kebergantungan kepada pekerjaan di luar kawasan sendiri.

*Proses Pengukuran Perimeter dan Pengeluaran Geran Tanah NCR
di bawah Seksyen 6 dan Seksyen 18 Kanun Tanah Sarawak*

Selagi proses pengukuran dan pengeluaran geran belum diselesaikan, pemilik tanah mungkin menghadapi kesukaran untuk merancang permohonan tanah mereka, mendapatkan kepastian mengenai sempadan tanah dan meneroka peluang ekonomi yang bersesuaian. Sehubungan itu, saya mengesyorkan supaya kerajaan mempercepatkan kerja pengukuran di lapangan, memperkukuh keupayaan jabatan yang bertanggungjawab dan menyediakan mekanisme untuk pemilik tanah menyemak status permohonan masing-masing.

Saya juga berharap supaya sasaran penyelesaian permohonan ditetapkan dengan lebih jelas dan kemajuan pelaksanaan yang dilaporkan secara berkala, geran yang sah dapat memberikan kepastian pemilikan dan membantu pemilik merancang masa depan keluarga. Penggunaan geran sebagai cagaran pembiayaan pula tertakluk kepada undang-undang syarat hak milik dan kelayakan isu-isu kewangan yang berkenaan. Harapan saya adalah supaya proses pengeluaran geran tidak berakhir sebagai urusan pentadbiran semata-mata tetapi menjadi langkah yang membuka peluang ekonomi dan melindungi hak masyarakat untuk jangka panjang.

Infrastruktur Rantaian Bekalan dan Jalan Ladang

Pembangunan pertanian tidak akan mencapai potensi sebenarnya sekiranya petani menghadapi kesukaran untuk membawa hasil mereka ke pasaran. Jalan ladang yang tidak sempurna, kos pengangkutan yang tinggi dan kekurangan kemudahan pengumpulan hasil boleh mengurangkan keuntungan pekebun kecil malah menjejaskan daya saing produk pertanian mereka. Bagi kawasan Baleh yang mempunyai cabaran geografi dan jarak perjalanan, penyediaan infrastruktur rantaian bekalan amat penting untuk menghubungkan kawasan pengeluaran dengan pusat pengumpulan hasil bandar Kapit dan pasaran luar.

Oleh itu, saya menggesa kerajaan supaya menyelaras pembangunan jalan ladang dengan program bantuan pertanian mekanisasi dan pembangunan ternakan. Pada masa yang sama, kemudahan penyimpanan, pengangkutan dan pemasaran hasil juga perlu diberi perhatian agar petani bukan saja mampu menghasilkan produk tetapi turut memperoleh harga yang munasabah. Saya berharap agar peruntukan diumumkan benar-benar diterjemahkan kepada kemudahan yang boleh dimanfaatkan oleh pekebun kecil di kawasan Baleh.

FASILITI KESIHATAN – PEMBINAAN POLIKLINIK BAHARU DI DAERAH BUKIT MABONG

Tuan Speaker, saya bangkitkan ialah keperluan meningkatkan kemudahan kesihatan khususnya melalui pembinaan sebuah poliklinik baharu di daerah Bukit Mabong. Saya menyokong prinsip memperkukuh rantai sosial dan memastikan rakyat memperoleh akses kepada perkhidmatan asas yang kualiti tanpa mengira tempat tinggal mereka.

Keperluan Mengurangkan Beban Fasiliti Kesihatan di Kapit

Kemudahan kesihatan di Kapit memainkan peranan penting dalam menyediakan rawatan kepada penduduk di seluruh Bahagian Kapit. Pada masa sama, penduduk dari kawasan pedalaman daerah Bukit Mabong perlu mempertimbangkan perjalanan yang jauh apabila mendapatkan rawatan, bantu pada lokasi kediaman dan jenis perkhidmatan yang diperlukan.

Bagi sesetengah keluarga, mendapatkan rawatan bukan saja melibatkan kos perubatan, malah turut menanggung kos perjalanan, penginapan dan kehilangan pendapatan apabila terpaksa mengambil cuti bekerja. Oleh itu, saya berpandangan bahawa perancangan kesihatan bagi kawasan

pedalaman perlu mengambil kira bukan saja jumlah penduduk, tetapi juga keluasan kawasan tersebut, masa perjalanan dan keperluan sebenar masyarakat.

Cadangan Pembinaan Poliklinik Baharu di Bukit Mabong

Saya ingin merayu kepada kerajaan supaya memberikan pertimbangan serius terhadap cadangan pembinaan poliklinik baharu ditubuh, iaitu Pusat Pentadbiran Daerah Bukit Mabong. Kemudahan ini berpotensi menyediakan perkhidmatan rawatan pesakit luar, komersial kesihatan berkala, penjagaan ibu dan anak, pemantauan penyakit kronik serta perkhidmatan kesihatan premium yang bersesuaian dengan keperluan setempat. Dengan adanya kemudahan yang lebih hampir, sebahagian penduduk boleh mendapatkan rawatan awal tanpa perlu menunggu lama untuk menerima rawatan di poliklinik di Jalan Bleteh yang sentiasa penuh. Pada masa yang sama, perkhidmatan kecemasan dan rujukan ke hospital perlu diselaraskan dengan kemudahan ambulans, tenaga perubatan dan sistem komunikasi yang berkesan.

KESELAMATAN DAN INFRASTRUKTUR PENGUATKUASAAN DI BUKIT MABONG

Tuan Speaker, keselamatan dan infrastruktur penguatkuasaan di Bukit Mabong ialah keselamatan dan keperluan memperkukuhkan infrastruktur penguatkuasaan di kawasan pedalaman khususnya daerah Bukit Mabong. Keselamatan merupakan prasyarat kepada Pembangunan. Tanpa perkhidmatan keselamatan dan tindak balas kecemasan yang mencukupi, usaha membangunkan ekonomi dan meningkatkan kesejahteraan masyarakat akan berhadapan dengan pelbagai kekangan.

Saya ingin menarik perhatian Dewan bahawa kawasan pedalaman yang luas memerlukan perancangan penempatan anggota dan kemudahan penguatkuasaan yang mengambil kira faktor geografi, jarak perjalanan serta masa tidak balas.

Keperluan Untuk Memperkukuhkan Kekuatan Anggota Polis

Saya memohon agar pihak Kerajaan Persekutuan dan Polis Diraja Malaysia menilai keperluan kekuatan anggota polis di Bahagian Kapit khususnya bagi memastikan kawasan pedalaman seperti Bukit Mabong mendapat liputan keselamatan yang bersesuaian.

Kekurangan anggota atau jarak perjalanan yang jauh boleh menjejaskan keupayaan memberikan respon pantas terhadap laporan jenayah, gangguan ketenteraman awam dan kejadian kecemasan. Oleh itu, penempatan anggota perlu mengambil kira keluasan kawasan tanggungjawab, jumlah penduduk, pola pergerakan masyarakat dan risiko keselamatan setempat. Saya mencadangkan supaya penilaian keperluan anggota dibuat secara menyeluruh di samping memperkukuh kemudahan komunikasi pengangkutan operasi dan rondaan berkala.

Pemindahan Balai Polis Baharu

Saya turut memohon agar pemindahan sebuah balai polis baharu atau kemudahan polis bersesuaian di lokasi strategik dalam daerah Bukit Mabong dipertimbangkan oleh Kerajaan Persekutuan. Kewujudan kemudahan polis yang lebih hampir kepada masyarakat dapat membantu mempercepatkan penerimaan laporan, meningkatkan kehadiran pihak berkuasa dan memperkukuh keyakinan penduduk terhadap aspek keselamatan. Saya berharap pihak berkaitan dapat menjalankan penilaian tapak dan kajian keperluan operasi termasuk keperluan anggota, kemudahan asas serta kos pemindahan dan penyelenggaraan.

Memandangkan perkhidmatan kepolisan berada di bawah bidang kuasa persekutuan, saya mengesahkan supaya perkara ini dibawa kepada Kementerian dan agensi berkaitan untuk pertimbangan serta tindakan susulan.

Pembinaan Balai Bomba dan Penyelamat

Selain keselamatan awam, perkhidmatan bomba dan penyelamat juga amat penting bagi penduduk pedalaman. Apabila berlaku kebakaran rumah, kemalangan jalan raya, kecemasan di kawasan sungai tau kejadian yang memerlukan operasi menyelamatkan, masa tindak balas boleh menjadi faktor yang sangat penting. Jarak perjalanan yang jauh dari pusat perkhidmatan sedia ada boleh menyukarkan operasi, bergantung pada lokasi kejadian, keadaan jalan dan akses pengangkutan. Justeru, saya menggesa kerajaan supaya menilai keperluan penubuhan Balai Bomba dan Penyelamat di Bukit Mabong berdasarkan risiko setempat dan keperluan operasi sebenar.

KESELAMATAN SEMPADAN DAN PERLINDUNGAN ASET STRATEGIK NEGARA

Keselamatan sempadan dan perlindungan aset strategik negara ialah merupakan perlindungan aset strategik negara dan pengukuhan kesiapsiagaan keselamatan di kawasan pedalaman Sarawak. Kawasan Bahagian Kapit mempunyai kepentingan strategik dari sudut sumber tenaga dan infrastruktur empangan hidroelektrik termasuk Empangan Bakun, Empangan Murum dan Empangan Baleh. Ketiga-tiga kemudahan ini mempunyai peranan penting dalam pembangunan tenaga dan ekonomi Sarawak. Oleh itu, aspek keselamatan fizikal, pemantauan operasi, kesiapsiagaan kecemasan dan perlindungan infrastruktur kritikal perlu diberikan perhatian sewajarnya.

Melindungi Infrastruktur Tenaga Strategik

Kemudahan tenaga berskala besar memerlukan pendekatan keselamatan yang menyeluruh termasuk pengurusan risiko, kawalan akses, pemantauan keselamatan dan penyelarasan antara pihak pengendali dengan agensi penguatkuasaan. Sebarang gangguan terhadap infrastruktur kritikal boleh membawa implikasi yang luas kepada bekalan tenaga, keselamatan pekerja dan kesihatan masyarakat. Oleh itu, penilaian risiko serta latihan kesiapsiagaan secara berkala perlu terus diperkukuh oleh pihak berkuasa dan pengendali yang bertanggungjawab.

Memperkukuhkan Kawalan Keselamatan dan Rondaan

Saya menyeru agar pihak Kerajaan Persekutuan, Polis Diraja Malaysia, Pasukan Gerakan Am dan Angkatan Tentera Malaysia mengikut bidang kuasa masing-masing menilai keperluan pengukuhan rondaan serta kesiapsiagaan keselamatan di kawasan yang dikenal pasti berisiko. Saya juga ingin menekankan bahawa tindakan keselamatan hendaklah berasaskan penilaian ancaman dan maklumat risikan yang sahih bukannya andaian semata-mata. Penyelarasan antara agensi, perkongsian maklumat yang bersesuaian dan sistem komunikasi kecemasan yang berkesan akan membantu memastikan tindakan dapat dilaksanakan secara teratur sekiranya berlaku insiden.

Saya berharap keperluan keselamatan kawasan pedalaman dapat dibincangkan secara terperinci dengan agensi Persekutuan yang bertanggungjawab supaya perlindungan terhadap aset strategik negara dapat dilaksanakan tanpa mengabaikan keselamatan dan kesejahteraan penduduk tempatan.

PENDIDIKAN DAN PEMBANGUNAN MODAL INSAN ANAK BALEH

Ingin saya tekankan ialah pendidikan dan pembangunan modal insan kerana masa depan kawasan Baleh bergantung kepada keupayaan kita menyediakan peluang kepada generasi muda untuk memperoleh pendidikan, kemahiran dan pekerjaan kualiti. Saya merakamkan penghargaan terhadap inisiatif pendidikan yang dinyatakan dalam Belanjawan 2027, termasuk peruntukan RM454.34 juta bagi pendidikan serta program pendidikan tinggi percuma, komputer riba percuma, bas sekolah percuma dan tuisyen melalui SEEP berdasarkan butiran peruntukan yang dibentangkan.

Saya juga melihat pelbagai bantuan pendidikan dan inisiatif pembangunan bakat sebagai peluang untuk memastikan anak-anak daripada keluarga berpendapatan rendah, termasuk mereka yang tinggal jauh dari pusat bandar tidak tercicir daripada sistem pendidikan.

Program Komputer Riba Percuma

Saya menyokong inisiatif pemberian komputer riba percuma kerana kemudahan digital kini menjadi sebahagian daripada keperluan pembelajaran. Pelajar memerlukan peranti yang sesuai untuk mengikuti pembelajaran dalam talian, membuat penyelidikan, menyiapkan tugas dan memenuhi kemahiran. Bagi pelajar di kawasan pedalaman, pemilikan komputer riba boleh membantu mengurangkan jurang akses digital khususnya bagi keluarga yang tidak mampu menyediakan peranti sendiri.

Subsidi Bayaran Balik Pinjaman PTPTN

Saya mengambil perhatian terhadap inisiatif subsidi bayaran balik PTPTN kepada peminjam dari Sarawak. Bagi graduan yang baru menamatkan pengajian, komitmen kewangan dan kesukaran mendapatkan pekerjaan bersesuaian boleh memberikan tekanan kepada mereka serta keluarga. Bantuan yang bersesuaian dapat mengurangkan beban kewangan graduan dan memberi ruang untuk mereka membina kerjaya dengan lebih teratur.

Saya berharap pelaksanaan inisiatif ini mempunyai syarat kelayakan yang jelas, proses permohonan yang mudah dan maklumat yang mudah difahami oleh semua graduan yang layak. Saya juga berharap kerajaan dapat memastikan graduan dari kawasan pedalaman termasuk anak-anak Baleh mendapat maklumat yang mencukupi supaya mereka tidak terlepas akibat kekurangan akses kepada maklumat atau kesukaran mengurus permohonan.

Peluang Pendidikan dan Latihan Teknikal untuk Anak Baleh

Saya ingin membawa perbincangan ini kepada satu perkara yang lebih besar iaitu masa depan pekerjaan dan kemahiran anak-anak muda Baleh. Sarawak sedang mengembangkan sektor ekonomi baharu termasuk semikonduktor, teknologi canggih dan teknologi tenaga hidrogen. Saya berharap anak-anak Baleh tidak sekadar menjadi penonton kepada perkembangan ini tetapi turut diberikan peluang untuk mengambil bahagian.

Saya mengambil perhatian terhadap peruntukan RM15 juta yang dinyatakan bagi SMD Semiconductor serta RM988 juta berkaitan pembangunan KUTS ART dan teknologi hidrogen sebagaimana butiran yang dibentangkan. Walaupun projek dan sektor tersebut mempunyai skop serta keperluan tenaga kerja yang berbeza, perkembangan ekonomi baharu ini membuka ruang untuk kita merancang pembangunan modal insan secara lebih strategik.

Antara langkah yang saya cadangkan:

- (a) Memperluaskan pendedahan STEM, robotik, pengaturcaraan dan teknologi digital di sekolah-sekolah luar bandar;
- (b) Menyediakan program pembimbingan kejayaan dan maklumat mengenai kursus teknikal diperlukan oleh industri;
- (c) Memperluaskan peluang latihan kemahiran, pendidikan teknikal dan vokasional serta latihan industri kepada anak-anak Baleh;
- (d) Menggalakkan kerjasama antara institusi pendidikan, pusat latihan dan syarikat industri supaya pelajar mendapat kemahiran yang sepadan dengan keperluan pekerjaan...(Interruption)...

Timbalan Speaker: Sila gulungkan, Yang Berhormat.

YB Encik Nicholas Kudi anak Jantai: Menyediakan maklumat yang jelas mengenai biasiswa, bantuan pembangunan, latihan amali, peluang pekerjaan untuk pelajar daripada keluarga kurang berkemampuan.

Saya juga berharap supaya pelajar yang berjaya memperoleh kelayakan teknikal dapat diberikan peluang membina kerjaya di Sarawak di samping mempunyai pilihan untuk bekerja di tempat lain sekiranya diperlukan.

Sebagai penutup, saya ingin sekali lagi merakamkan penghargaan kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak dan seluruh kerajaan GPS atas komitmen berterusan membangunkan Sarawak secara menyeluruh. Rakyat Baleh menyokong usaha Kerajaan Sarawak untuk memperkukuh ekonomi negeri, meningkatkan hasil, memperjuangkan hak Sarawak serta membina masa depan yang lebih makmur untuk semua.

Namun bagi kami di kawasan pedalaman, ukuran kejayaan pembangunan bukan sahaja terletak pada angka hasil negeri, lebihan belanjawan atau nilai projek mega. Kejayaan juga dapat dilihat apabila seorang anak di rumah panjang yang jauh di Hulu Sungai Mujong mempunyai peluang pendidikan yang sama seperti anak-anak di bandar.

Kejayaan dapat dilihat apabila seorang pesakit di kawasan pedalaman dapat dibawa mendapatkan rawatan dengan selamat dan cepat. Kejayaan dapat dilihat apabila seorang petani dapat membawa hasil tanamannya ke pasaran tanpa menanggung kos pengangkutan yang terlalu tinggi. Kejayaan juga dapat dilihat apabila sebuah keluarga di rumah panjang menikmati bekalan air bersih, elektrik yang stabil, liputan internet dan kemudahan jalan yang selamat.

Saya yakin bahawa dengan kedudukan kewangan Sarawak yang semakin kukuh, perancangan pembangunan yang teratur dan kerjasama semua pihak, kawasan Baleh akan terus dibangunkan secara berperingkat dan tidak akan ketinggalan dalam arus kemajuan negeri.

Oleh itu, saya sekali lagi merakamkan sokongan penuh terhadap Belanjawan Sarawak 2027 dan berharap agar permohonan serta cadangan pembangunan yang saya kemukakan bagi pihak rakyat N.64 Baleh dapat diberikan pertimbangan sewajarnya oleh Kerajaan Sarawak.

Semoga segala usaha pembangunan yang dirancang dapat dilaksanakan dengan berkesan demi kesejahteraan rakyat, kemajuan Sarawak dan masa depan generasi akan datang. Dengan penuh keyakinan, saya menyokong Rang Undang-Undang Perbekalan (2027) 2026. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Yang Berhormat Baleh. Seterusnya, Yang Berhormat Bukit Semuja.

YB Encik John anak Ilus: Terima kasih, Tuan Speaker. Terlebih dahulu ingin mengucapkan syabas dan tahniah lah kepada Tuan Speaker yang baru sahaja menerima anugerah daripada TYT.

Timbalan Speaker: Terima kasih.

YB Encik John anak Ilus: Okay. Selamat petang, Selamat tengah hari, Salam sejahtera, Salam Sarawakku Sayang, Salam Sarawak Ibu Pertiwiku, Salam Sarawak Maju Makmur, *Salam Segulai Sejalai, Salam Indi Awang Indi Asung.*

Terima kasih Tuan Speaker kerana telah memberi peluang dan kesempatan ini kepada saya untuk turut serta dalam Perbahasan atas Bacaan Kali Yang Kedua Rang Undang-Undang Perbekalan (2027) 2026, dan Usul untuk Merujuk Resolusi Anggaran Perbelanjaan Pembangunan Tahun 2027 yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak.

Ucapan syabas dan tahniah di mana Bajet Tahun 2027 yang merupakan “*Budget of Opportunity*” bertemakan “*Together Building Prosperity and Securing Our Futures*” dirancang khusus untuk memacu negeri ini ke arah ekonomi berpendapatan tinggi, mampan, dan inklusif menjelang tahun 2030 bagi merealisasikan Strategi Pembangunan Pasca COVID-19 (PCDS 2030).

Bajet kali ini sekali lagi kita lihat kesungguhan kerajaan untuk membangun dan mengurangkan jurang di antara bandar dan luar bandar di mana ianya juga merupakan kesinambungan “*Development and Rural Biased Budget*” seperti tahun-tahun sebelum ini.

Tuan Speaker, berdiri saya di sini, mewakili seluruh komuniti dan masyarakat di kawasan DUN N.23 Bukit Semuja, ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan terima kasih kepada Kerajaan Sarawak iaitu Kerajaan GPS dalam merangka, merancang, melaksana program dan aktiviti dalam pelbagai aspek. Pembangunan asas dalam melaksanakan dasar-dasar yang cakna rakyat terutamanya secara terus atau tidak demi kesejahteraan dan kebajikan rakyat.

Keprihatinan yang ditunjukkan ini membuktikan bahawa kebajikan rakyat sentiasa menjadi keutamaan tertinggi dalam agenda pentadbiran negeri. Bantuan yang disalurkan bukan sekadar nilai material, tetapi juga merupakan suntikan semangat dan sinar harapan untuk rakyat membina kehidupan yang lebih baik dan sejahtera. Kami mendoakan agar usaha murni kerajaan ini terus diberkati, dikekalkan momentumnya dan negara ini sentiasa dilimpahi keamanan serta kemakmuran ekonomi yang inklusif.

Tuan Speaker, Bantuan-bantuan kerajaan. Sejak dipilih untuk menerajui kawasan DUN.23 Bukit Semuja, Kerajaan Negeri tidak sesekali mengabaikan tanggungjawab dan peranan dalam memastikan rakyatnya terpelihara, dibantu, tidak diabaikan dari pelbagai aspek demi kesejahteraan bersama. Maka dengan itu, ingin saya menyenaraikan beberapa perkara sebagai rekod dan bukti untuk menangkis tuduhan-tuduhan pihak tertentu yang mengatakan kerajaan tidak membuat apa-apa kepada rakyat.

Unit for Other Religion (UNIFOR)

Sarawak merupakan satu-satunya negeri di Malaysia yang mempunyai agensi khusus Unit for Other Religion (UNIFOR) yang berperanan untuk mengawal selia, bertanggungjawab dalam mengeratkan lagi persefahaman, keharmonian, menangani konflik dan isu-isu yang sensitif berkaitan dengan hal-hal ehwal bukan Islam dan sebagainya.

Di DUN N.23 Bukit Semuja, kami tidak ketinggalan dalam menerima bantuan dalam bentuk dana, seperti untuk menaiktaraf, bina semula, membeli peralatan sokongan dan penyelenggaraan rumah-rumah ibadat. Bantuan kewangan ini diberi kepada sekolah-sekolah. Bantuan kewangan juga diberi kepada sekolah-sekolah mubaligh ataupun *Mission Schools* bermula dalam tahun 2021.

Sukacita saya maklumkan di sini bahawa sejak tahun 2018, sebanyak sembilan buah projek untuk rumah-rumah ibadat bukan Islam telah diluluskan oleh Kerajaan Sarawak melalui UNIFOR, yang bernilai sebanyak RM12.3 juta. Bagi sekolah-sekolah mubaligh seperti SK St. Patrick Tangga telah menerima sebanyak RM797,300.00 dan SK St. Henry Slabi menerima RM788,180.00. Jumlah keseluruhan bagi kedua-dua buah sekolah ini ialah RM1,585,480.00.

Ini bermakna bagi kawasan N.23 Bukit Semuja, UNIFOR telah meluluskan dan memberi dana sebanyak RM13,824,270.00 kepada rumah-rumah ibadat dan mubaligh. Terima kasih Kerajaan Sarawak. Walau bagaimanapun, DUN Bukit Semuja masih memerlukan banyak lagi dana kerana masih banyak rumah-rumah ibadat yang perlu dinaik taraf dan diselenggara.

Minor Rural Project – Program Penambahbaikan Rumah Rakyat Miskin (MRP-PPRMS)

MRP-PPRMS ini merupakan salah satu inisiatif Kerajaan Sarawak, Kerajaan GPS yang bertujuan bagi membantu golongan berpendapatan rendah (B40) dan rakyat miskin di Sarawak untuk memiliki kediaman yang lebih selamat, selesa, kondusif dan bermaruah.

Langkah ini diambil bagi meringankan beban kewangan keluarga yang kurang berkemampuan agar mereka tidak tercicir daripada menikmati kualiti kemudahan rumah asas yang baik, terutamanya di kawasan luar bandar dan rumah panjang. Di Kawasan Bukit Semuja, seramai 355 penerima atau ketua isi rumah telah dibantu dengan menggunakan peruntukan sebanyak RM3.953 juta sejak tahun 2021. Sekali lagi, terima kasih Kerajaan Sarawak.

Greater Kuching Coordinated Development Agency (GKCD)

GKCD diwujudkan seperti mana agensi-agensi pembangunan wilayah yang lain seluruh negeri Sarawak ini sebagai sebahagian daripada strategi pembangunan pasca COVID-19 (PCDS 2030) untuk mentransformasikan Sarawak menjadi sebuah wilayah maju dan berpendapatan tinggi. Bagi kita kawasan Bukit Semuja, di bawah GKCD terdapat 64 buah projek pelbagai sektor telah diluluskan dan menggunakan peruntukan sebanyak RM152,784,909.00.

Daripada 64 projek tersebut, projek infrastruktur mendahului sektor-sektor lain dengan 55 projek dengan kos berjumlah RM109.4 juta. Diikuti dengan sektor sosial, 72 projek dengan kos RM22.1 juta. sektor ekonomi, dua projek, kos RM21.1 juta. Antara projek-projek yang menggunakan dana ini termasuk pembangunan prasarana pelancongan seperti Taman Rekreasi Ranchan dan Bung Mako, Pembinaan tiga buah jambatan iaitu di perkarangan Gereja St Theresa Serian, Sungai Sadong di Hilir Serian, Sungai Sadong di Kampung Sorak Melayu. Menaik taraf Stadium Serian dan membina baru Arena Sukan Serian. Membina jalan-jalan pertanian dan memasang lampu jalan-jalan utama dan lampu jalan dalam kampung. Sekali lagi terima kasih Kerajaan Sarawak atas kewujudan agensi ini.

Rural Transformation Project

Program Transformasi Luar Bandar atau *Rural Transformation Programme* atau (RTP) merupakan salah satu inisiatif pembangunan Kerajaan Sarawak yang telah diperkenalkan dalam tahun 2015, di mana ia bertujuan untuk meningkatkan kualiti hidup di kawasan luar bandar dengan menyediakan kemudahan asas yang masih kurang atau belum ada di kampung-kampung, rumah-rumah panjang ataupun kawasan pedalaman. Ia juga berperanan untuk merapatkan jurang pembangunan antara bandar dan luar bandar.

Di kawasan Bukit Semuja, selaku wakil rakyat, saya amat berterima kasih kepada Kerajaan Sarawak Kerajaan GPS yang telah memperuntukkan sebanyak RM25 juta untuk tujuan pelaksanaan sejak tahun 2022. Lebih dari itu, lebih dari 145 buah projek telah diluluskan oleh kerajaan dalam pelbagai kategori. Projek-projek sama ada dalam bentuk infrastruktur, utiliti, pembangunan komuniti, pendidikan, sukan mahupun ekonomi, yang dapat mengurangkan jurang di antara bandar dan luar bandar. Namun demikian, kami mohon agar semua pihak, khususnya agensi-agensi pelaksana, mengambil berat tentang program ini supaya tindakan segera diambil bagi mengelak kelewatan dalam pelaksanaan demi kesejahteraan bersama.

Projek-projek lain

Tuan Speaker, saya ingin memaklumkan projek-projek lain di kawasan Bukit Semuja samada daripada peruntukan negeri mahupun Kerajaan Pusat. Projek yang pertama adalah yang dilaksanakan oleh Jabatan Bekalan Air Bandar Sarawak iaitu JBALB sebanyak lima buah projek dengan kos sebanyak RM307.2 juta. Projek yang dilaksanakan oleh Jabatan Pengairan dan Saliran (DID) dengan jumlah keseluruhan RM89 juta iaitu Projek Tebatan Banjir Bandar Serian dan Hospital

Serian, kos siling sebanyak RM17 juta dan projek pemuliharaan Batang Sadong di Kampung Hulu dan Hilir Serian dengan kos siling sebanyak RM72 juta.

Projek yang dilaksanakan oleh Jabatan Kerja Raya Sarawak termasuk projek rakyat. Pembinaan jambatan konkrit di Batang Kerang, Kampung Senyabah ke Kampung Kuala dengan peruntukan sebanyak RM18 juta. Menaiktaraf FR21, iaitu jalan Serian ke Tebedu dengan kos sebanyak RM800 juta. Pembinaan sekolah daif di SK Lebor Remun yang sudah siap bernilai RM5.3 juta dan pembinaan baru Pejabat Pendidikan Daerah Serian dengan kos bernilai RM36.99 juta.

Secara keseluruhan, pada sepanjang tempoh yang disebut di atas, kawasan Bukit Semuja, telah menerima sebanyak 681 buah projek dengan nilai sebanyak RM1.45 bilion. Daripada jumlah ini ada yang antara projek-projek ini telah siap dilaksanakan, ada yang masih dalam pelaksanaan, ada juga masih dalam proses tender dan ada juga masih dalam perancangan.

Tuan Speaker, Bidayuh dan DBNA, I also rise today to champion the voice of our rural communities particularly the Bidayuh community, as we forge ahead into a new era of modernization under PCDS 2030. Sarawak is driven by a grand vision to become a fully Developed State by 2030, anchored firmly upon three sacred pillars, economic prosperity, inclusive society, and environmental sustainability.

Today, we stand witness to the fact that this vision is not merely rhetoric, it is a living reality transforming the lives of our people. Again, look no further than the Bidayuh areas today. We are witnessing a tremendous wave of development. From upgraded infrastructure and vital farm roads to reliable water supply, enhanced tourism facilities, street lighting, and agriculture the progress is undeniable. These new road networks are much more than asphalt; they are lifelines of opportunity.

They open up new land for agriculture, unlock the true potential of Native Customary Rights land, seamlessly move goods to markets, and boost accessibility to our breathtaking tourism attractions. This rapid acceleration to growth is fuelled directly by the strategic provision of funds through *Projek Rakyat*, RTP, MRP, and Reginal Development Agencies like the GKCD. A.

Yet, physical infrastructure alone does not build a nation, we must also uplift the social fabric of our communities. In this arena, community NGOs like the Dayak Bidayuh National Association have been pivotal. Backed by funding from various Ministries, DBNA has successfully organized community-based cultural and educational programs. Furthermore, the government's provision of facilities like community hostels, multipurpose halls, and cultural centres has created vital avenues for community engagement and socio-economy empowerment.

Tuan Speaker, for the most outstanding triumphs of this synergy is the NCR Land Documentation initiative led by DBNA. Through this a noble effort, about 60% of Bidayuh villages have successfully documented their land for *Lot Tradisi* and *Lot Pertanian* under Section 18 of the Sarawak Land Code. This initiative is still ongoing until all the villages have completed their documentation. At this time, I strongly urge the Land and Surveys Department to expedite the issuance of land titles under Section 18 for those villages have been, have completed their documentation all the Bidayuh areas. The issues of boundary dispute and counter claim have been amicably resolved at the village level. There are still applications submitted by DBNA that require the department's immediate attention and swift action. We are expecting no further delays. Let us secure these rights for our people so they may build their futures with absolute peace of mind. Tuan Speaker, let us continue to march forward in unity, ensuring that no community is left behind, as we propel our beloved Sarawak toward the pinnacle of PCDS 2030.

Tuan Speaker,

Strengthening the Internet Coverage in N.23 Bukit Semuja.

I would like to raise the issue of internet coverage in Bukit Semuja. We can build a telecommunications tower in an area. But for the villagers, the question is very simple when they open their handphone at home, there is signal or not? First, I would like to record my appreciation to Sarawak Government. The Sarawak Budget 2027 allocated RM6.4 billion, or 64% of development funds, to rural areas, including RM309 million under the Alternative Funding for SMART telecommunications towers and RM20 million for Sarawak Rural Broadband Network subsidies. All 618 SMART towers are now operational, and internet coverage in Sarawak has reached 94.5%. However, coverage in an area does not necessarily mean that every home enjoys a good connection.

Residents of Bedup area, where a few *kampung* are located, Kpg. Rasau, Remun areas, a few *kampung* there, same goes Slabi, Koran Sorak area and Riih area too still face weak signals, including inside their homes, because these villages sit in hilly areas shielded from tower signals. The impact is felt every day. Imagine student from Bukit Semuja studying at Swinburne University of Technology Sarawak. With a good connection, they can complete assignments and do research at home, without going to go to the town to find a signal.

The Sarawak Government itself has shown the way. Through the RM5 million Connecting Jepak Programme launched last August, SDEC uses satellite broadband for 74 villages and longhouses that struggle to get coverage. I congratulate the State Government on this step. For remote villages with a small number of houses, building a new tower takes a high cost and a long time. Low-earth-orbit, or LEO, satellites such as Starlink, which is also used in Jepak, can be installed quickly. The Standard Kit is now as low as RM400 in selected areas, with subscriptions from as low as RM135 a month. It is not a replacement for SRBN, but a complement for areas that towers cannot reach. I would therefore like to make three requests:

- (a) The Ministry of Utility and Telecommunication Sarawak, together with the Sarawak Multimedia Authority and SDEC, carry out a technical assessment of these villages within three month;
- (b) That a community satellite broadband pilot project be considered for Bukit Semuja, building on the experience of Connecting Jepak, with subscription costs, power supply and maintenance taken into account from the start; and
- (c) That efforts to expand broadband access under Budget 2027 also include satellite solutions in areas like these. ... (*Interruption*)...

Timbalan Speaker: Please wind up, Yang Berhormat.

YB Encik John anak Ilus: Can I have another, about two pages left.

Timbalan Speaker: I think you better shorten it. Okay.

YB Encik John anak Ilus: The people do not judge internet progress by the number of towers or coverage figures, but by their own experience. I hope the Honourable Minister can respond to this matter in the winding up speech. So, Tuan Speaker, *sebelum saya mengundur diri*, I have two issues that I would like to put down here.

- (a) Beberapa bulan kebelakangan ini, keadaan atau bencana jerebu telah dan sedang melanda negeri kita sampai ke hari ini dan larangan membakar terbuka telah dikuatkuasakan oleh pihak kerajaan khususnya kepada para petani yang terlibat dalam penanaman padi. Aktiviti membakar huma ataupun sawah secara terbuka merupakan aktiviti biasa dilakukan berkurun lamanya. So, soalnya adalah adakah kerajaan akan memberi bantuan, saguhati atau geran, subsidi kepada para petani penanam padi kali ini? *Because of the activity* membakar *is part of the activity* dalam pengeluaran padi biasa.

- (b) Aktiviti mengambil dan mengangkut tanah dari '*borrow pit*' di kawasan Kampung Lebor, Kampung Remun dan Kampung Triboh yang menyebabkan Jalan dari simpang Gedong ke Gedong berbahaya untuk pengguna jalan raya di sekitar kawasan tersebut. Banyak rungutan dan aduan mengenainya dikemukakan di media sosial. Keadaannya sangat-sangat tidak selamat dan jalan menjadi rosak, berdebu bila cuaca kering dan panas, licin apabila basah atau hujan. Ini boleh mendatangkan perkara-perkara yang tidak kita ingin lihat untuk berlaku. Oleh itu, saya memohon khususnya pihak-pihak yang berkaitan mengambil tindakan dengan segera.

Tuan Speaker, akhir kata, selamat menyambut Hari Deepavali kepada rakan-rakan yang beragama Hindu dan selamat menyambut Hari Krismas kepada rakan-rakan yang beragama kristian, selamat bercuti dan selamat tahun baru kepada semua. Dengan ini, saya menyokong. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Yang Berhormat Bukit Semuja. Seterusnya kita mengundang Yang Berhormat Machan. Silakan. Silakan Yang Berhormat. Ya, I think, before that, Yang Berhormat, by virtue of Standing Order 9(1), I rule and determine that this debate for today be extended beyond 6:30 p.m. Silakan, Yang Berhormat.

YB Encik Allan Siden Gramong: Terima kasih, Tuan Speaker. Terlebih dahulu, saya ingin merakamkan ucapan terima kasih kepada Tuan Speaker kerana memberi peluang kepada saya untuk turut serta dalam perbahasan Usul Belanjawan Sarawak 2027 yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Datuk Patinggi Tan Sri (Dr) Abang Haji Abdul Rahman Zohari bin Tun Datuk Abang Haji Openg, Premier Sarawak, di Dewan yang mulia ini.

Tuan Speaker, antara perkara utama yang menarik perhatian saya terhadap Belanjawan 2027 ialah penekanan terhadap pembangunan infrastruktur dan kemudahan asas, khususnya di kawasan luar bandar dan pedalaman. Peruntukan sebanyak RM6.4 bilion bagi inisiatif pembangunan luar bandar mencerminkan komitmen Kerajaan Sarawak untuk memastikan penduduk di kawasan tersebut turut menikmati manfaat kemajuan negeri. Penekanan ini memperlihatkan keprihatinan Yang Amat Berhormat Premier Sarawak serta Kerajaan Gabungan Parti Sarawak (GPS) terhadap keperluan masyarakat luar bandar, termasuk penduduk di kawasan DUN N.50 Machan.

Tuan Speaker, dalam usaha menjaga kebajikan rakyat, saya turut merakamkan penghargaan kepada Kerajaan Sarawak atas peruntukan sebanyak RM650 juta bagi meneruskan Sumbangan Keperluan Asas Sarawak ataupun SKAS. Inisiatif ini amat bermakna kepada isi rumah berpendapatan rendah, warga emas dan individu bujang yang layak dalam menghadapi peningkatan kos sara hidup. Bantuan bersasar seperti ini dapat meringankan beban perbelanjaan harian serta membantu penerima memenuhi keperluan asas mereka.

Tuan Speaker, generasi muda merupakan aset penting negeri dan bakal menerajui pembangunan Sarawak pada masa hadapan. Oleh itu, saya amat mengalu-alukan pelaksanaan Skim Pendidikan Tinggi Percuma atau FTES bagi pelajar Sarawak yang layak mengikuti program terpilih di empat institut pengajian tinggi milik Sarawak, iaitu Swinburne Sarawak, Curtin Miri, UTS dan i-CATS. Inisiatif ini membantu mengurangkan beban kewangan keluarga serta memperluas peluang anak Sarawak memperoleh pendidikan tinggi dan kemahiran yang diperlukan oleh pasaran pekerjaan.

Tuan Speaker, saya juga menyambut baik bantuan kemasukan ke institut pengajian tinggi melalui Yayasan Sarawak, iaitu sebanyak RM1,000 bagi pelajar yang layak melanjutkan pengajian di Sarawak dan RM1,500 bagi mereka yang melanjutkan pengajian di Semenanjung Malaysia atau Sabah. Selain itu juga, bantuan komputer riba bernilai RM3,000 kepada mahasiswa Sarawak yang memenuhi syarat kelayakan turut membantu menyediakan keperluan pembelajaran mereka. Saya turut menghargai subsidi tiket penerbangan melalui Inisiatif Graduan Pulang Sarawak iaitu iGPS, yang membantu meringankan beban kewangan pelajar dan keluarga mereka.

Tuan Speaker, penyediaan tajaan penuh kepada pelajar daripada keluarga B40 yang layak mengikuti pendidikan berasaskan kurikulum *Cambridge IGCSE* di Sekolah Menengah Antarabangsa Yayasan Sarawak juga merupakan langkah penting dalam memperluas akses kepada pendidikan berkualiti. Saya melihat inisiatif-inisiatif pendidikan ini sebagai pelaburan jangka panjang untuk membangunkan modal insan yang berilmu, berkemahiran dan berdaya saing. Pada masa yang sama, maklumat mengenai peluang pendidikan serta syarat permohonan perlu disampaikan secara meluas agar anak-anak di kawasan luar bandar turut diberi peluang yang sama.

Tuan Speaker, saya menyambut baik sokongan Kerajaan Sarawak kepada usahawan muda melalui Geran *Sarawak Youth Startup* dengan peruntukan sebanyak RM3 juta setahun serta kemudahan pinjaman mudah berjumlah RM25 juta. Saya turut menghargai Geran Sokongan MYSED bagi menganjurkan program pembangunan belia, sukan dan keusahawanan belia, dengan had siling sehingga RM500,000 tertakluk kepada garis panduan dan kelulusan kementerian. Dengan bantuan kewangan ini, latihan kemahiran dan bimbingan keusahawanan, lebih ramai anak muda berpeluang memulakan perniagaan, meningkatkan pendapatan serta menyumbang kepada ekonomi negeri.

Tuan Speaker, pelaburan dalam pembangunan belia hari ini merupakan asas kepada masa depan Sarawak yang lebih maju dan sejahtera. Melalui Belanjawan Sarawak 2027, saya berharap agar ekonomi negeri turut diperkukuhkan, kesejahteraan rakyat terus dipertingkatkan dan masa depan generasi muda Sarawak akan lebih terjamin melalui akses kepada pendidikan berkualiti, latihan kemahiran yang relevan serta peluang pekerjaan dan keusahawanan yang lebih luas.

Tuan Speaker, saya merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Kerajaan Sarawak atas perhatian yang telah diberikan kepada pembangunan infrastruktur, penyediaan kemudahan asas dan usaha meningkatkan kesejahteraan masyarakat di kawasan saya, N.50 Machan.

PROGRAM TRANSFORMASI LUAR BANDAR (RTP)

Tuan Speaker, saya ingin merakamkan setinggi-tinggi penghargaan kepada Kerajaan Sarawak khususnya YAB Premier Sarawak atas pelaksanaan Program Transformasi Luar Bandar atau *Rural Transformation Project (RTP)* yang telah membawa banyak manfaat kepada masyarakat luar bandar. Sebanyak 254 projek RTP telah direkodkan bagi kawasan N.50 Machan dalam tempoh 2021 hingga 2026. Projek ini merangkumi pembinaan dan penambahbaikan jalan komuniti, menaikkan taraf kemudahan rumah panjang, membaik pulih kaki lima rumah panjang, membaik pulih jeti rumah panjang, kemudahan awam, serta pelbagai projek kecil lain yang diperlukan oleh penduduk setempat.

Saya berharap agar program RTP dapat diteruskan dan diperkukuh pada masa hadapan. Pada masa yang sama, saya ingin memohon agar proses pelaksanaan projek RTP dapat dipercepatkan, terutamanya dari segi kelulusan teknikal, proses tender dan penyelesaian projek.

PROGRAM PENAMBAHBAIKAN RUMAH MISKIN SARAWAK (PPRMS)

Tuan Speaker, Program Penambahbaikan Rumah Miskin Sarawak atau lebih dikenali sebagai PPRMS. Program ini sangat bermakna kepada rakyat, khususnya keluarga yang kurang berkemampuan dan tinggal di kediaman yang memerlukan kerja-kerja pembaikan segera. Sejak tahun 2021 sehingga tahun 2026, sebanyak 526 kediaman penerima telah selesai menjalani kerja-kerja baik pulih, manakala lebih daripada 30 kediaman lagi direkodkan masih dalam proses pelaksanaan di bawah PPRMS Fasa 2 Tahun 2026. Projek ini bukan sekadar membaiki atap, lantai, dinding atau bahagian rumah yang rosak, ia juga membantu mengembalikan keselesaan, keselamatan dan maruah kehidupan sesebuah keluarga.

PEMBANGUNAN JALAN RAYA DI MACHAN, POI DAN KANOWIT

Tuan Speaker, saya ingin mengucapkan terima kasih kepada Kerajaan Persekutuan serta Kerajaan Sarawak yang telah memberi perhatian kepada pembangunan jalan raya di kawasan saya, iaitu jalan menuju Ulu Poi, jalan menuju Ulu Machan serta Jalan Geremai.

Tuan Speaker, saya ingin menyentuh secara khusus Projek Jalan Menalun-Sungai Poi Fasa 3 yang dilaksanakan oleh Kerajaan Persekutuan dan Kerajaan Sarawak serta Jabatan Pengairan dan Saliran Sarawak. Projek Fasa 3 ini akan menghubungkan Rumah Keleman, Rumah Nyaru dan Rumah Jelani, dan dijadualkan siap pada tahun 2027. Projek ini merupakan satu perkembangan yang amat menggembirakan penduduk Ulu Poi yang telah sekian lama menantikan kemudahan jalan darat. Saya berharap agar pembinaan jalan ini tidak terhenti setakat Fasa 3 sahaja. Saya ingin memohon agar kerajaan dan agensi berkaitan membuat perancangan awal untuk meneruskan Fasa 4 supaya penduduk di Ulu Poi akan menikmati jalan raya dengan secepatnya.

Tuan Speaker, saya turut ingin menyentuh projek jalan Nanga Jerangku ke SK Ulu Machan. Saya menyambut baik projek jalan di kawasan ini, kerana ia akan memberi akses kepada penduduk rumah panjang di sekitar Ulu Machan. Saya difahamkan bahawa projek sedang giat dijalankan. Saya harap agar pembinaan jalan ini terus tidak diberhentikan di kawasan SK Ulu Machan sahaja, sebaliknya diteruskan ke rumah-rumah panjang yang masih belum mempunyai akses jalan. Oleh itu, saya ingin mencadangkan jalan dari SK Ulu Machan ke Rumah Lajang, Ulu Machan.

Tuan Speaker, berkenaan jalan-jalan balak serta rumah panjang yang menggunakannya untuk aktiviti harian. Saya ingin mengucapkan terima kasih kepada Kerajaan Sarawak atas inisiatif baik pulih jalan balak. Masih terdapat beberapa rumah panjang di kawasan Machan, Poi dan Menuan bergantung kepada jalan balak sebagai laluan utama mereka. Saya berharap agar jalan-jalan tersebut dapat dipertimbangkan untuk dimasukkan ke dalam program penyelenggaraan atau penaiktarafan.

BEKALAN AIR BERSIH

Tuan Speaker, saya ingin merakamkan penghargaan kepada Kerajaan Sarawak atas pelaksanaan Projek Loji Rawatan Air Baharu Kanowit. Saya amat menghargai usaha kerajaan kerana pembinaan projek ini telah bermula dan merupakan langkah penting untuk memperkukuh kapasiti bekalan air di Kanowit serta kawasan sekitarnya. Projek tersebut dijangka memberi manfaat kepada 754 isi rumah, melibatkan 43 kampung dan rumah panjang serta tiga buah sekolah di Majau, Batu Luking, Mam dan Poi.

Saya ingin mencadangkan supaya kerja-kerja pemasangan rangkaian paip dapat dirancang dan dilaksanakan lebih awal, supaya penduduk di kawasan tersebut akan terus menikmati bekalan air bersih tanpa perlu menunggu terlalu lama.

Tuan Speaker, saya ingin menarik perhatian Dewan yang mulia ini mengenai status Projek Bekalan Air Kanowit Fasa 2 Bahagian Sibui. Projek ini melibatkan cadangan pembinaan sistem saluran paip baharu daripada Loji Rawatan Air Salim di Sibui Water Board ke Pasar Kanowit termasuk kawasan sekitarnya. Projek ini kini sedang giat dijalankan dan dijangka akan siap sepenuhnya pada hujung tahun 2028.

BEKALAN ELEKTRIK LUAR BANDAR

Tuan Speaker, selama berpuluh-puluh tahun, masyarakat rumah panjang di kawasan Ulu Machan, Ulu Poi dan Menuan terpaksa bergantung kepada generator untuk mendapatkan bekalan elektrik. Penggunaan generator juga memerlukan kos yang tinggi. *"Nektok ketek ajak dah on api ngan kipas. Bunyi generator pun sik ada gik."*

Projek RES Last Miles Fasa 2 Ulu Machan, Kanowit, telah memberi manfaat kepada Rh. Amun, Rh. Petay, Rh. Jampong, Rh. Upoi, Rh. Sumbang, Rh. Sandom, Rh. Kayan, Rh. Margaret, Rh. Ijau, Rh. Jin, Rh. Anchum, Rh. Brian, Rh. Dandi, Rh. Tabul, Rh. Jo, Rh. Tinggai dan Rh. Lunsu merupakan projek berimpak tinggi. Projek ini siap sepenuhnya pada tahun 2025 dan projek ini telah membawa sinar baharu dan memberi manfaat langsung kepada 17 rumah panjang ini.

Selain itu, Projek Pembekalan dan Pemasangan RES Last Miles Fasa 3 Poi dan Ulu Poi yang memberi manfaat kepada Rh. Segado, Rh. Annie, Rh. Penat, Rh. Surat, Rh. Latit, Rh. Sait, Rh. Linda, Rh. Utau, Rh. Tarang, Rh. Gani, Rh. Penny, Rh. Balai, Rh. Inyang, Rh. Gamang dan Rh. Langit merupakan Projek di bawah Skim Elektrik Luar Bandar yang siap pada tahun 2025, sekali gus memanfaatkan 15 buah rumah panjang. Terima kasih Kerajaan GPS.

PEMBANGUNAN KANOWIT

Tuan Speaker, saya telah membangkitkan Kanowit Economic Center atau KEC. Cadangan tersebut bertujuan menyediakan ruang perniagaan yang lebih teratur dan moden, kios agensi kerajaan, kemudahan pejabat serta ruang bagi aktiviti ekonomi dan komersial. Saya percaya pembangunan pusat ekonomi ini mampu membantu para peniaga kecil, usahawan tempatan dan golongan belia mendapat peluang perniagaan serta pekerjaan yang lebih luas. Saya percaya pembangunan pusat ekonomi bersepadu ini mampu membantu para peniaga kecil, usahawan tempatan dan golongan belia mendapatkan peluang perniagaan serta pekerjaan yang lebih luas.

Tuan Speaker, saya turut menyambut baik kelulusan Projek Dewan Masyarakat Baharu Kanowit yang dapat menampung kapasiti sebanyak 500 hingga 800 orang. Dua lot tanah bersebelahan Tamu Kanowit telah dikenal pasti sebagai cadangan tapak pembinaan. Dengan adanya dewan yang lebih besar dan lengkap, masyarakat Kanowit akan mempunyai tempat yang lebih sesuai untuk menjalankan aktiviti JKKK, program kebudayaan dan sukan. Oleh itu, saya ingin mendapatkan perkembangan tentang status terkini projek tersebut.

Tuan Speaker, saya ingin mengucapkan terima kasih kepada Kerajaan Sarawak kerana telah melaksanakan projek *Drainage Improvement Works at* Kampung Muhibbah. Projek berimpak tinggi ini telah dilaksanakan dengan jayanya oleh Jabatan Pengairan dan Saliran (DID). Hasil siap projek ini amat membanggakan. Kawasan Kampung Muhibbah yang dahulunya sering dibelenggu masalah banjir kilat, kini sudah jarang dilanda banjir seperti dahulu. Sistem saliran yang dinaik taraf ini telah berjaya melancarkan air, sekali gus menyelamatkan harta benda penduduk kampung dan mengurangkan kerugian kos ekonomi setempat.

Kemudahan Telekomunikasi dan Internet

Tuan Speaker, saya juga ingin merakamkan penghargaan kepada Kerajaan Sarawak atas usaha memperluaskan liputan rangkaian telekomunikasi dan internet ke kawasan luar bandar. Pada masa kini, kemudahan telekomunikasi bukan lagi satu kemewahan, tetapi telah menjadi keperluan asas dalam kehidupan masyarakat. Saya ingin mengucapkan terima kasih atas pelaksanaan dan pembinaan infrastruktur telekomunikasi di kawasan N.50 Machan.

Harapan Untuk Pembangunan Luar Bandar

Tuan Speaker, di DUN Machan, masih ada infrastruktur dan kemudahan asas seperti jalan, air bersih dan elektrik masih belum dilaksanakan. Namun, saya berharap kerajaan akan memberi perhatian kepada permintaan rakyat saya di DUN N.50 Machan. Saya percaya bahawa kemajuan Sarawak harus dirasai oleh semua rakyat, tanpa mengira sama ada mereka tinggal di bandar, pekan kecil, kampung atau rumah panjang yang jauh di pedalaman. Inilah harapan saya terhadap masa depan Machan dan Kanowit, dan inilah juga semangat pembangunan seimbang yang sentiasa saya perjuangkan.

Tuan Speaker, sebelum saya mengakhiri perbahasan hari ini, saya ingin mengucapkan terima kasih yang tidak terhingga kepada YAB Premier Sarawak atas kepimpinan, kepercayaan dan sokongan dan prihatin yang telah diberikan terhadap pembangunan kawasan saya sepanjang penggal ini. Saya bersyukur kerana sepanjang penggal ini, kita telah dapat melihat perubahan dan kemajuan yang membawa manfaat kepada masyarakat.

Saya juga ingin merakamkan penghargaan kepada Tuan Speaker, Timbalan-timbalan Premier, barisan Menteri, Timbalan Menteri, Setiausaha Kerajaan, Timbalan Setiausaha Kerajaan, Setiausaha Dewan juga, Yang Berhormat-berhormat, Setiausaha Politik, Pegawai Kakitangan DUN Negeri Sarawak, Ketua-Ketua Jabatan, Unit Perancangan Ekonomi Sarawak (EPU), SIMU, Pejabat Residen Bahagian Sibul, Pejabat Daerah Kanowit, Majlis Daerah Kanowit, serta agensi-agensi kerajaan yang telah memberi kerjasama kepada saya.

Tuan Speaker, saya ingin merakamkan ucapan terima kasih kepada seluruh pasukan Pusat Khidmat saya. Saya amat menghargai segala pengorbanan masa, tenaga dan kesabaran mereka dalam membantu menyelesaikan pelbagai masalah rakyat. Namun, segala cabaran ini kita hadapi. Saya juga ingin mengambil kesempatan untuk memohon maaf kepada seluruh pasukan saya sekiranya saya silap dan salah sepanjang kita bekerja bersama.

Tuan Speaker, dengan ini, saya menyatakan sokongan penuh terhadap Usul Belanjawan Sarawak 2027 yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak. Sekian, terima kasih.

Timbalan Speaker: Terima kasih, Yang Berhormat Machan. Seterusnya, sila Yang Berhormat Tebedu. Silakan.

YB Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada: Selamat petang, Salam Sejahtera, Salam Sarawak Maju Makmur, *Segulai Sejalai, Indi Awang Indi Aseng*. Tuan Speaker, terima kasih kerana memberi saya peluang untuk turut mengambil bahagian dalam perbahasan bagi menyokong Rang Undang-Undang Perbekalan (2027), 2026 yang telah dibentangkan oleh Yang Amat Berhormat Premier Sarawak, Menteri Kewangan dan Ekonomi Baru Sarawak, yang juga Ahli Dewan Undangan Negeri bagi kawasan N.26 Gedong.

Terlebih dahulu, izinkan saya merakamkan setinggi-tinggi penghargaan dan ucapan syabas dan tahniah kepada Yang Berhormat Tuan Speaker kerana telah diberi anugerah sempena dengan Ulang tahun ...*(Interruption)* ...

Timbalan Speaker: Terima kasih ...*(Interruption)* ...

YB Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada: Ke-80, Tuan Yang Terutama dan kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak, atas pembentangan Belanjawan Sarawak 2027 yang bertemakan "*Bersama Membina Kemakmuran dan Menjamin Masa Depan Kita*". Pada pandangan saya, tema ini amat bertepatan dengan aspirasi pembangunan Sarawak, khususnya dalam usaha kita menuju ke arah sebuah negeri maju, makmur, berpendapatan tinggi dan inklusif menjelang tahun 2030.

Tuan Speaker, belanjawan bukan sekadar dokumen yang memperincikan hasil dan perbelanjaan kerajaan. Sebaliknya, belanjawan merupakan suatu pernyataan dasar, komitmen dan tanggungjawab kerajaan dalam menentukan hala tuju pembangunan Sarawak serta kesejahteraan rakyat. Belanjawan yang baik bukan sahaja mampu merangsang pertumbuhan ekonomi, malah harus dapat memastikan bahawa kemakmuran yang dijanakan dapat dinikmati secara adil dan saksama oleh seluruh lapisan masyarakat.

Sebagai wakil rakyat bagi kawasan luar bandar N.21 Tebedu, saya ingin melihat bagaimana kejayaan ekonomi Sarawak dapat diterjemahkan kepada pembangunan infrastruktur, peningkatan pendapatan, peluang pendidikan, kemudahan kesihatan dan kehidupan yang lebih sejahtera kepada rakyat di kawasan yang saya wakili.

Tuan Speaker, izinkan saya menyentuh beberapa perkara penting yang terkandung dalam Belanjawan Sarawak 2027 serta hubungkaitnya dengan pembangunan dan kesejahteraan rakyat di seluruh Sarawak amnya dan di N.21 Tebedu khasnya.

Kekuatan Kewangan Negeri Asas: Kemakmuran Masa Hadapan

Tuan Speaker, salah satu perkara yang penting dalam Belanjawan 2027 ialah kedudukan kewangan Sarawak yang semakin kukuh. Kerajaan Sarawak mengunjurkan hasil negeri sebanyak RM15.901 billion bagi tahun 2027, berbanding anggaran hasil sebanyak RM13.049 billion pada tahun 2026, meningkat sebanyak 13.58% dari tahun 2026.

Peningkatan ini menggambarkan keupayaan Kerajaan Sarawak untuk memperkukuh sumber hasil dan mengembangkan asas ekonominya. Kedudukan kewangan Sarawak kini sangat-sangat bertentangan dengan andaian seorang pemimpin pihak lawan kita, pihak sebelah yang menyatakan pada 21 Jun 2019, bahawa Sarawak akan muflis dalam masa tiga tahun kalau diperintah oleh Kerajaan GPS. Ini bermakna Sarawak akan muflis pada tahun 2022, Tuan Speaker.

Tuan Speaker, tahun ini sudah tahun 2026. Tak lama lagi, tahun 2027. We are still here and we are standing strongly, Tuan Speaker. Dan untuk itu, saya ucapkan syabas dan tahniah kepada Yang Amat Berhormat Premier. You have shown them that the Sarawak Government, the GPS Government is a very responsible government that has always been practicing and upholding the principle of a disciplined and responsible financial government.

Dengan anggaran perbelanjaan biasa sebanyak RM14.845 billion, Kerajaan Sarawak mengunjurkan lebihan belanjawan sebanyak RM246 juta. Pada masa yang sama, sejumlah RM10.098 billion diperuntukkan bagi perbelanjaan pembangunan bersamaan 68% dari jumlah keseluruhan anggaran perbelanjaan.

Tuan Speaker, angka-angka ini amat signifikan kerana kedudukan kewangan yang kukuh memberikan keupayaan kepada kerajaan untuk melaksanakan lebih banyak program pembangunan dan menyediakan perkhidmatan yang lebih baik kepada rakyat.

Saya ingin menyentuh inisiatif penubuhan Dana Kekayaan Berdaulat Masa Depan Sarawak ataupun *Sarawak Sovereign Wealth Future Fund*. Inisiatif ini mencerminkan perancangan jangka panjang Kerajaan Sarawak untuk memastikan bahawa sebahagian daripada kekayaan yang diperolehi pada hari ini dapat dipelihara demi kepentingan generasi akan datang. Belanjawan 2027 turut mencadangkan tambahan RM300 juta kepada dana tersebut. Pada pandangan saya, ini merupakan satu pendekatan pengurusan kewangan yang amat berpandangan jauh. Kita tidak seharusnya menghabiskan segala kekayaan yang kita miliki pada hari ini sehingga meninggalkan beban kepada generasi masa hadapan.

Bagi rakyat di kawasan N.21 Tebedu, kedudukan kewangan negeri yang kukuh memberikan peluang untuk lebih banyak pelaburan dalam pembangunan jalan raya, bekalan air, elektrik, pendidikan, pertanian dan kemudahan kesihatan. Namun demikian, kekuatan kewangan mestilah disertai dengan pelaksanaan projek yang cekap, telus dan berkesan. Kejayaan sesebuah belanjawan bukan semata-mata diukur berdasarkan jumlah peruntukan yang disediakan, tetapi berdasarkan sejauh mana setiap ringgit yang dibelanjakan dapat membawa perubahan positif kepada kehidupan rakyat.

Ketepatan dan Kepentingan Tema Belanjawan 2027

Tuan Speaker, saya ingin memberi penekanan khusus kepada tema Belanjawan 2027 iaitu *"Bersama Membina Kemakmuran dan Membina Masa Depan Kita"*. Tema ini membawa tiga mesej yang amat penting.

- (a) Perkataan “*Bersama*” mencerminkan semangat kerjasama dan tanggungjawab bersama antara kerajaan, sektor swasta dan seluruh rakyat Sarawak.
- (b) “*Membina Kemakmuran*” membawa maksud bahawa pembangunan ekonomi mestilah dapat meningkatkan pendapatan, menyediakan peluang pekerjaan dan memperbaiki taraf kehidupan rakyat.
- (c) “*Menjamin Masa Depan Kita*” menekankan kepentingan perancangan jangka panjang melalui pendidikan, pembangunan modal insan, kelestarian alam sekitar, kestabilan kewangan dan penggunaan teknologi moden.

Bagi rakyat luar bandar seperti kawasan saya di Tebedu, kemakmuran tidak hanya diukur melalui angka pertumbuhan ekonomi. Bagi seorang petani, kemakmuran bermaksud hasil pertanian yang lebih baik serta harga pasaran yang berpatutan. Bagi seorang ibu ataupun bapa, kemakmuran bermaksud kemampuan memberikan pendidikan yang sempurna kepada anak-anak. Bagi golongan belia, kemakmuran bermaksud peluang pekerjaan dan pendapatan yang stabil. Bagi warga emas, kemakmuran bermaksud kemudahan kesihatan yang mudah diakses dan kehidupan yang selesa.

Justeru, tema belanjawan ini amat sesuai kerana ia memberikan penekanan bukan sahaja kepada pembangunan ekonomi, tetapi juga kepada kesejahteraan manusia.

Pembangunan Infrastruktur Luar Bandar

Tuan Speaker, pembangunan infrastruktur merupakan antara keperluan paling asas dalam usaha meningkatkan taraf hidup masyarakat luar bandar. Saya menyambut baik komitmen Kerajaan Sarawak dalam menyediakan peruntukan pembangunan yang besar bagi mempercepat pembangunan di seluruh Sarawak.

Bagi kawasan N.21 Tebedu, antara keutamaan pembangunan yang sentiasa diberikan perhatian ialah jalan raya kampung, jalan pertanian, jambatan, sistem perparitan, bekalan air bersih, bekalan elektrik serta liputan telekomunikasi dan internet. Kemudahan-kemudahan ini bukanlah suatu kemewahan, tetapi merupakan keperluan asas kehidupan. Jalan raya yang baik membolehkan petani membawa hasil pertanian mereka ke pasaran dengan lebih cepat pada kos yang lebih rendah.

Bekalan air yang bersih dan berterusan dapat meningkatkan tahap kesihatan dan kebersihan masyarakat. Bekalan elektrik yang stabil membolehkan kegiatan ekonomi, perniagaan kecil dan pembelajaran dilaksanakan dengan lebih berkesan. Manakala, kemudahan internet yang baik membuka peluang kepada pelajar dan usahawan luar bandar untuk menyertai ekonomi digital. Saya ingin menegaskan bahawa pembangunan infrastruktur luar bandar harus dilihat sebagai suatu pelaburan ekonomi dan sosial.

Apabila kita membina jalan raya, kita sebenarnya membuka laluan kepada pendidikan, kesihatan, pasaran dan peluang ekonomi. Apabila kita menyediakan kemudahan telekomunikasi, kita membuka pintu kepada dunia digital. Apabila kita menyediakan bekalan air dan elektrik yang sempurna, kita sedang meningkatkan kualiti hidup rakyat.

Oleh itu, saya ucapkan terima kasih kepada kerajaan pimpinan GPS kerana meluluskan projek-projek pembangunan di kawasan N.21 Tebedu yang dianggarkan berjumlah RM423,790,000.00 seperti Jalan Utama Temong–Tepoi yang berongkos RM48,188,988.00, projek-projek infra, sosio-ekonomi yang dilaksanakan oleh Greater Kuching Coordinated Development Agency (GKCD) yang berjumlah RM159,805,000.00, seperti Hab Ekonomi Dan Kebudayaan Tebedu, *Bung Sadung Heritage Project*, projek-projek yang dilaksanakan oleh DID, projek-projek yang dilaksanakan oleh JKR Sarawak dan JKR Persekutuan seperti ICQS yang menelan belanja sebanyak RM89,999,000.00.

Melalui projek-projek RTP, pembangunan di kampung-kampung dapat dipercepatkan. Melalui peruntukan UNIFOR pula sebanyak RM7.5 juta banyak sekolah-sekolah mubaligh dan gereja-gereja di seluruh kawasan N.21 Tebedu dapat dibina semula dan diperbaiki untuk keselesaan para umatnya. Manakala, Majlis Daerah Serian juga telah melaksanakan projek-projek berjumlah RM4.33 juta sepanjang tahun 2022 sehingga 2026.

Saya juga percaya pembinaan jalan empat lorong dari Serian ke Tebedu dan Jalan Tepoi ke Sadir untuk Fasa Ke-3 juga dapat dibina suatu hari nanti sekiranya kita terus memberi kepercayaan kepada kerajaan pimpinan Yang Amat Berhormat Premier kita.

Transformasi Pertanian Dan Peningkatan Pendapatan Rakyat

Tuan Speaker, sektor pertanian masih merupakan antara sumber pendapatan utama masyarakat kami di N.21 Tebedu. Sebahagian besar penduduk terlibat dalam kegiatan pertanian seperti penanaman lada, kelapa sawit, buah-buahan, tanaman makanan dan penternakan secara kecil-kecilan. Oleh itu saya amat menghargai penekanan Kerajaan Sarawak terhadap pemodenan pertanian, peningkatan produktiviti dan pengukuhan keselamatan makanan. Dasar ini amat relevan kepada masyarakat kami di Tebedu.

Namun begitu, transformasi pertanian tidak seharusnya terbatas kepada pemberian bantuan baja, benih atau peralatan pertanian semata-mata. Kita perlu membantu petani meningkatkan produktiviti, mengurangkan kos pengeluaran dan mendapatkan pasaran yang lebih luas. Bagi kami di N.21 Tebedu, saya ingin memberikan penekanan kepada beberapa keutamaan.

Pertama, meningkatkan kemudahan jalan pertanian supaya hasil tanaman dapat dibawa keluar dengan lebih mudah. Untuk menyokong usaha dan inisiatif ini, saya telah membina begitu banyak rangkaian jalan pertanian di setiap 59 buah kampung di seluruh kawasan DUN N.21 Tebedu melalui projek-projek RTP yang telah menelan belanja sebanyak RM6.72 juta dan melalui GKCDAs sebanyak RM54,500,000.00 juta. Saya percaya bahawa sektor pertanian boleh menjadi pemacu utama pembangunan ekonomi luar bandar sekiranya diberikan sokongan yang menyeluruh.

Tebedu Sebagai Gerbang Ekonomi Sempadan

Tuan Speaker, kawasan N.21 Tebedu mempunyai satu kelebihan strategik yang amat penting iaitu kedudukannya di sempadan Sarawak dengan Kalimantan Barat, Indonesia. Kedudukan ini membuka peluang kepada pembangunan perdagangan rentas sempadan, logistik, pelancongan, perniagaan kecil dan pemasaran hasil pertanian.

Dengan perkembangan pembangunan di Kalimantan, termasuk pembangunan ibu negara baharu Indonesia, Nusantara, saya melihat adanya peluang untuk Tebedu memainkan peranan yang lebih besar dalam hubungan ekonomi serantau. Walau bagaimanapun, kelebihan lokasi semata-mata tidak menjamin kemajuan ekonomi.

Kita memerlukan infrastruktur perdagangan yang sesuai, sistem pengurusan sempadan yang cekap, kemudahan logistik serta dasar yang dapat menggalakkan penyertaan usahawan tempatan. Saya berharap agar Kerajaan Sarawak dan agensi-agensi berkaitan terus memberikan perhatian terhadap potensi pembangunan ekonomi sempadan Tebedu.

Pendidikan Sebagai Kunci Membasmi Kemiskinan

Tuan Speaker, saya ingin memberikan penghargaan khusus kepada Yang Amat Berhormat Premier Sarawak atas pelaksanaan Skim Pendidikan Tinggi Percuma Sarawak, ataupun *Free Tertiary Education Scheme*. Skim yang mula dilaksanakan pada tahun 2026 ini merupakan antara inisiatif yang sangat penting dalam usaha memperluas akses pendidikan tinggi kepada anak-anak Sarawak.

Bagi tahun 2027, Kerajaan Sarawak menyediakan peruntukan sebanyak RM200 juta dengan anggaran 10,600 pelajar bakal menerima manfaatnya. Pada pandangan saya, pendidikan merupakan pelaburan yang paling berharga dalam pembangunan sesebuah masyarakat.

Saya amat memahami bahawa bagi kebanyakan keluarga luar bandar, kos pendidikan tinggi sering menjadi satu cabaran besar. Dengan adanya skim pendidikan tinggi percuma bagi pelajar yang memenuhi syarat kelayakan, lebih ramai anak Sarawak berpeluang melanjutkan pelajaran tanpa dibebani sepenuhnya oleh kos yuran pengajian.

Bagi masyarakat kita di N.21 Tebedu, inisiatif ini amat bermakna khususnya kepada anak-anak daripada keluarga petani dan golongan berpendapatan rendah. Saya percaya bahawa pendidikan merupakan antara instrumen paling berkesan untuk memutuskan rantai kemiskinan antara generasi.

Seorang anak yang berjaya memperoleh pendidikan tinggi bukan sahaja berpeluang memperbaiki kehidupannya sendiri, malah mampu mengubah kedudukan sosioekonomi seluruh keluarganya. Namun demikian, usaha ini perlu disokong dengan kemudahan pendidikan yang berkualiti di peringkat sekolah rendah dan sekolah menengah...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: Sila gulungkan, Yang Berhormat.

YB Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada: Terima kasih Tuan Speaker. Saya masih mempunyai banyak lagi perkara-perkara yang saya ingin sampaikan, tetapi izinkan ...*(Interruption)*...

Timbalan Speaker: *Put it on your social media. Maybe it can help... (Interruption)...*

YB Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada: Saya nak sampaikan satu. Beri saya dua minit boleh ya?

Timbalan Speaker: Silakan.

YB Dr Simon Sinang @ Sinang anak Bada: *Thank you very much.*

Pelancongan, Kebudayaan dan Ekonomi Komuniti

Sarawak mempunyai kekayaan budaya, tradisi dan alam semula jadi yang amat bernilai. Saya menyambut baik usaha Kerajaan Sarawak dalam membangunkan sektor pelancongan, memelihara warisan budaya dan memperkukuh ekonomi kreatif. Dan untuk tujuan itu, untuk memacu perkembangan pelancongan di kawasan N.21 Tebedu, kita telah memperuntukkan sebanyak RM17.5 juta untuk pembinaan kemudahan pelancongan *Bung Sadung Heritage* dan RM7.52 juta untuk kemudahan pelancongan Gua Silabur. Untuk semua peruntukan-peruntukan ini Tuan Speaker, kita ucapkan terima kasih banyak-banyak kepada Kerajaan GPS.

Dan untuk mengakhiri perbahasan saya, Tuan Speaker, kemajuan Sarawak tidak seharusnya hanya dilihat melalui peningkatan hasil negeri, jumlah pelaburan ataupun pertumbuhan ekonomi. Sebaliknya, kemajuan Sarawak mesti dapat dilihat melalui peningkatan taraf hidupnya. Marilah kita sama-sama membina Sarawak yang maju tanpa mengabaikan masyarakat luar bandar.

Sarawak yang memberikan peluang pendidikan kepada setiap anak. Sarawak yang membolehkan petaninya menikmati pendapatan yang lebih baik. Sarawak yang menyediakan peluang pekerjaan kepada golongan belia. Sarawak yang menjaga kebajikan warga emas dan golongan yang memerlukan, dan Sarawak yang memastikan kemakmuran hari ini menjadi jaminan kesejahteraan untuk masa hadapan.

Atas dasar keyakinan terhadap kepentingan pengurusan kewangan yang bertanggungjawab, pembangunan yang inklusif dan usaha berterusan untuk meningkatkan kesejahteraan rakyat

Sarawak, khususnya masyarakat luar bandar seperti kawasan N.21 Tebedu, saya dengan penuh keyakinan menyatakan sokongan yang kuat dan tidak berbelah bahagi terhadap Rang Undang-Undang Perbekalan (2027), 2026. Saya dengan tegas dan sepenuhnya menyokong Rang Undang-Undang ini.

Sebelum saya duduk Tuan Speaker, *allow me to wish all our Christian friends here and outside a very Merry Christmas, and all Sarawakian and all Malaysian a Happy New Year and hope that we enjoy your holiday. God bless Sarawak. Thank you very much.*

Timbalan Speaker: *Terima kasih, thank you very much Yang Berhormat Tebedu. Seterusnya, the last man standing today. Yang Berhormat Kota Sentosa, please. Silakan.*

YB Encik Yap Yau Sin: Terima kasih, Tuan Speaker, I rise today with a profound sense of pride, gratitude, and unyielding optimism to participate in the debate on the Supply (2027) Bill, 2026. As we gather in this august House, we are not merely discussing spreadsheets and financial allocations, we are witnessing the unfolding of a golden era for our beloved Land of the Hornbills. The Sarawak Budget 2027, brilliantly crafted under the visionary theme of "Together Building Prosperity and Securing Our Futures," stands as a monumental testament to what can be achieved when a government rules with financial prudence, clear foresight, and a compassionate heart for the people.

Tuan Speaker, history is being made right before our eyes. We must applaud the stellar leadership of our Premier and the unwavering political stability championed by Gabungan Parti Sarawak (GPS). GPS has unveiled a historic, record-breaking revenue of RM15.091 billion, the highest ever in the history of our state. This represents a staggering two-fold leap in revenue over the last decade, proving that the GPS led Sarawak Government's economic diversification strategy is yielding magnificent fruits. What makes this milestone even more remarkable is that while global markets face fiscal uncertainties, Sarawak proudly stands tall under the GPS banner by delivering a surplus budget of RM246 million, ensuring that we meet the needs of today while resolutely safeguarding the financial sustainability of tomorrow.

This expansionary, development-oriented budget proves that Sarawak's wealth under GPS governance is being channelled back to the grassroots. While we aggressively bridge the urban-rural divide by dedicating 64% of development funds to rural infrastructure, this Budget does not neglect our bustling urban centres. For my constituents in Kota Sentosa and urban Sarawakians at large, the massive RM10.098 billion allocation for development expenditure means critical upgrades to our city grids. It means addressing urban flash floods, upgrading congested road networks, modernising public amenities to match our rapid economic growth.

Tuan Speaker, at its very core, this Budget breathes life into the aspirations of ordinary Sarawakians struggling with rising cost of living from expanding social safety nets like the Sarawak Keluarga Asas Sejahtera (SKAS) to securing a bright future for our youth through historic commitments to free higher education under Free Tertiary Education Scheme (FTES). GPS directly relieves the financial anxieties of urban households. Coupled with the visionary RM300 million injection into the Sarawak Sovereign Wealth Future Fund, we are building a legacy of intergenerational wealth. This is a budget of hope, a blueprint of prosperity to secure a brighter future for all Sarawakians.

Tuan Speaker, as a representative of a diverse urban constituency, I must urge the Sarawak Government through the 2027 Budget, to take concrete steps to ensure that the racial and ethnic diversity of Sarawak is appropriately reflected not only throughout our Sarawak Civil Service, but also in government linked companies, statutory bodies, and government agencies. Sarawak is a state of many communities, Malays, Ibans, Chinese, Bidayus, Melanaus, Orang Ulu and many others. Our diversity is one of Sarawak's greatest strengths, and it is most visible in our urban market squares, commercial hubs and housing estates. Under the inclusive leadership of GPS, every community has found a home and a voice.

Therefore, where the government has influence over appointments, recruitment and career development, we should ensure that qualified Sarawakians from all communities have fair opportunities to climb the ranks. In urban areas, many highly qualified young professionals want nothing more than to serve their home state rather than migrating overseas. This does not mean compromising meritocracy. Merit, qualifications, competence and integrity must remain the foundation. But diversity and meritocracy should not be treated as competing objectives.

I, therefore, propose that the 2027 Budget support a Sarawak Diversity and Inclusion Framework covering:

- (a) The Sarawak Civil Service departments and agencies;
- (b) Statutory bodies and government linked companies;
- (c) Recruitment and internship programmes targeting urban and rural youth alike;
- (d) Professional training and leadership development; and
- (e) Board and senior management appointments where the state has the relevant authority or influence.

The government could also undertake a periodic diversity review, not to impose rigid racial quotas, but to identify whether qualified candidates from particular communities are being adequately reached and given opportunities. We should especially encourage young Sarawakians from all backgrounds to consider careers in the public service and GLCs, including engineering, finance, law, ICT, medicine, administration, and other professional fields.

Tuan Speaker, this Budget is about implementation and execution. We are pouring billions of *ringgit* into advanced infrastructure, renewable energy, and digital transformation. Yet, the physical brick-and-mortar of our urban tech hubs and megaprojects will sit idle without the right minds to operate them. If we want Sarawak to lead globally, we must aggressively close our talent gap.

I take this opportunity to propose the introduction of a Sarawak Strategic Talent Permanent Residency (PR) Pathway. The proposed PR Pathway will serve as a mechanism to attract and retain top-tier global professionals, researchers, and innovators. By granting structured PR status to individuals with highly specialized expertise, particularly in green hydrogen, artificial intelligence, aerospace, and advanced biotechnology, we ensure that Sarawak becomes a magnet for international intellect.

This pathway will not displace local talent, nor will it compromise the jobs of our local workforce. Rather, it will create a vibrant ecosystem right here in our urban centres where global experts mentor our local graduates, accelerating knowledge transfer and skyrocketing our domestic capabilities. It will transform Sarawak into a high-wage, high-value economy where our children don't have to leave Kuching or Kota Sentosa to find world-class career opportunities.

Tuan Speaker, as we push aggressively into a digitalized, high-value economy, we must also protect the backbone of our urban commerce, our Micro, Small, and Medium Enterprises (MSMEs). Across the business districts of Kota Sentosa, from the retail shops to our traditional coffee shops and family-run traders, there is a deep underlying anxiety regarding the impending implementation of Federal e-invoicing mandates.

While we welcome tax modernization and the federal decision to exempt businesses with annual sales under RM3 million, thousands of mid-tier urban businesses in Sarawak still fall into Phase 4 compliance. The hidden costs of system integration, digital accounting software and administrative overheads present a severe threat to their profit margins during an already challenging economic climate.

Tuan Speaker, compliance costs must not become a burden for our local traders. While tax legislation is a federal matter, the survival of Sarawakian businesses is entirely our responsibility. I therefore urge the Sarawak Government, under the digital economy initiatives of this Budget, to step

in and cushion this transition. We should introduce localized Sarawak SME Digital Grants or state-backed technical assistance clinics. This will ensure that our local traders have the necessary funding, digital literacy, and point-of-sale infrastructure to transition smoothly before the full enforcement deadlines. By actively helping our business community adapt to e-invoicing, GPS can once again demonstrate that we shield our own local economy and safeguard urban jobs.

Tuan Speaker, the Honourable Member for Padungan opposes three major infrastructure projects, the New Kuching International Airport, the Autonomous Rapid Transit (ART) system, and the proposed new deep-sea port. His position raises a fundamental question. Does Sarawak want to build for the future, or remain constrained by the limitations of today?

Tuan Speaker, fiscal responsibility is important, but it must not become an excuse for abandoning strategic development. We must count every *ringgit* spent, but we must also consider the opportunities lost by refusing to invest. Sarawak's 2027 revenue is projected at a record RM15.091 billion, demonstrating the scale of our economic ambitions. Our responsibility is to manage these resources prudently while investing wisely in the state's future.

On the New Kuching International Airport, the Member for Padungan opposes a new facility in favour of upgrading the existing airport. But Sarawak needs to look beyond today's limitations and consider tomorrow's demands for aviation connectivity, tourism, trade and investment. On the ART project, opposing public transport development in favour of more road lanes risks deepening our dependence on private vehicles. Kuching needs sustainable mobility solutions, not simply more roads. On the proposed deep-sea port, opposing new capacity simply because Bintulu Port already exists ignores the need to assess Sarawak's future industrial, maritime and export requirements. Of course, every project must undergo proper feasibility studies, transparent financing and rigorous cost controls. But there is a fundamental difference between demanding accountability and opposing development altogether.

Tuan Speaker, the opposition is entitled to criticise, but it must also explain how Sarawak can achieve its economic ambitions without the infrastructure needed to support them. We must be financially disciplined, but never economically backward. Sarawak needs vision, courage and responsible investment, not *gostan* politics or the politics of going backwards.

Tuan Speaker, on behalf of the people of Kota Sentosa, I must express my profound gratitude to the Sarawak GPS-led Government for the massive RM87 million flood mitigation project for the Stampin Resettlement Scheme. For decades, over 1,000 households in this area have endured the heartbreak of recurring flash floods. This historic allocation is a direct answer to their prayers. It proves that our GPS Government listens, cares, and invests heavily in human dignity and public safety. I also extend my highest appreciation to our implementing agencies, particularly the Department of Irrigation and Drainage (DID), for their technical expertise and dedication in moving this complex project from blueprint to physical implementation.

Tuan Speaker, I also wish to express my sincere appreciation to all the implementing agencies, government departments, technical officers, local authorities and contractors for their cooperation in delivering Rural Transformation Projects in my *kawasan*, Kota Sentosa. To date, 95 projects have been completed, involving a cost of RM15.18 million. The remaining 36 projects, worth RM9.82 million are at various stages of implementation.

Tuan Speaker, in conclusion, let us look at a grand tapestry of what this Supply Bill truly represents. This is not just a document of revenue and expenditure; it is an audacious declaration of Sarawak's economic sovereignty and financial independence. None of these milestones, the RM15 billion record revenue, the sovereign wealth fund, the free tertiary education, happened by chance. All of this is made possible because Sarawakians chose unity and chose the proven leadership of Gabungan Parti Sarawak under our Right Honourable Premier. By striking a masterclass balance between fiscal discipline and aggressive development, GPS has proven that it is the only political coalition capable of delivering real prosperity today while safeguarding the generations of tomorrow.

As we look towards the future, the choice before us is clear. Political stability is the bedrock of our economic wealth. I strongly remind all Sarawakians, from the rural longhouses of our interior to the vibrant, bustling commercial areas of Kota Sentosa, to continue standing solidly behind GPS. GPS have delivered now, and GPS will resolutely deliver in the future. GPS have the vision. GPS have the political will. Let us now move forward under the GPS banner with unity, execution, and pride to build a progressive, inclusive, and world class Sarawak. With that, Tuan Speaker, I beg to support the Bill. Thank you.

Timbalan Speaker: Thank you, Yang Berhormat Kota Sentosa. Ya, I think in appreciation of those, all of you *lah*, Yang Berhormat and the rest of the officers here for staying back, making this debate meaningful, I would like to give you two *rangkap pantun* ...*(Laughter)*...

*Masak sembilang di atas kual,
Bau elok memikat hati,
Selamat pulang ke tempat sendiri,
Kehadiranmu esok memang dinanti.
... (Applause)...*

This last one is only two *rangkap pantun* only.

*Beruk menari hebat disambutkan,
Esok hari mesyuarat dilanjutkan....(Applause)...*

Terima kasih. With that, Ahli-ahli Yang Berhormat, the meeting is adjourned, and the House shall resume its sitting at 9:00 a.m. tomorrow. Insya-Allah.

(Mesyuarat ditangguhkan pada jam 7:15 petang)